

Svenska folkskolans vänner

**SFV-kalendern
2011**

Årgång 125

Svenska folkskolans vänner

Annegatan 12, 4 vån. (PB 198)
00121 Helsingfors

tfn 09-6844 570
fax 09-6844 5715
e-post: sfv@sfv.fi
www.sfv.fi

Vi finns på Facebook och Youtube
Twitter: [sfv_forening](https://twitter.com/sfv_forening)

Kalenderredaktör & ombrytning:
Rabbe Sandelin

ISSN: 0357-1068
Helsingfors 2010
Ekenäs Tryckeri Ab

Innehåll

SFV-Kalendern 125 år.....	6
Tingens roll i <i>Ansa och samvetet</i> av Solveig von Schoultz	30
Antarktis – den sista vildmarken	47
Johan Gustaf Nyberg – Ett kapitel ur Rosalas torparhistoria.....	56
Marie Linder: "En qvinna af vår tid!"	62
Einar Pontán och ett språkmanifest för ett hårdnackat släkte.....	80
Om att läsa klassisk litteratur	90
Skärmytslingarna vid Elgsjöskatan.....	98
Förening i förändring	106
Minnesrunor	114
Årsberättelse för år 2010	143

Förord

SFV-KALENDERN, SFV:S TRADITIONELLA ÅRSBOK, utkommer detta år med sin 125 utgåva. I en organisation som Svenska folkskolans vänner innebär den obrutna utgivningen från år 1886 förstas en konkret länk till föreningens tidigaste år, och därmed ett bevis på föreningens livskraft. Samtidigt visar en snabb bläddring i några kalendrar från olika tidsperioder att det idag inte är fråga om samma förening som bildades 1882. Här ligger den andra stora slutsatsen man kan dra ur SFV-kalendern; en förening som vill överleva måste också vara beredd på kontinuerlig förändring. Och här går det inte enbart att konstatera att man måste ”hänga med”. Det gör nog de flesta organisationer nästan automatiskt, vissa lite snabbare, vissa lite trögare.

TILLÄGG TILL ATT ”hänga med” måste en organisation av SFV:s kaliber även gå i bräschen för utvecklingen. Annars finns ingen chans att uppfylla de ursprungliga grundarnas vilja, för att inte tala om att effektivt förvalta de medel som donerats till föreningen. Då förändrade samhällsstrukturer eller förhållanden gör att tidigare donatorers specifika önskemål inte längre bokstavligen kan uppfyllas, måste SFV stöda verksamhet som i så stor utsträckning som möjligt uppfyller donatorns eller gävgivarens ursprungliga intentioner.

SFV har alltid varit bra på detta, och det leder till en spännande paradox. I vissa lägen står SFV för ett konservativt bevarande av det man under årens lopp märkt att fungerar och är värdefullt, och å andra sidan arbetar vi med det allra senaste och mest innovativa på de fält vi idag är aktör: bildning, kunskap och kultur.

ÅRETS KALENDER FINNS, precis som förr, allmänbildande och underhållande artiklar i tillägg till den förenings-, boksluts- och fondinformation gällande år 2010 som SFV presenterar i årsberättelsedelen.

Thomas Rosenberg har gjort en djuplodning av SFV-kalenderns 125 år och analyserat publikationens innersta väsen ur olika synvinklar, medan **Maria Kallio** siktar in sig på en enskild bok, och analyserar vilken roll tingen spelar i Solveig von Schoultz roman *Ansa* och samvetet.

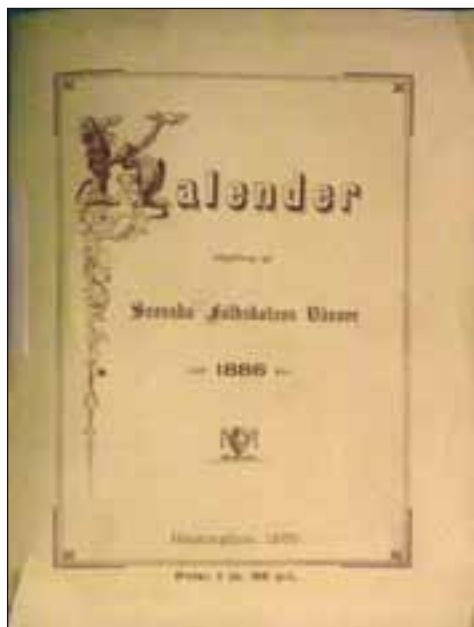
SFV:s ordförande **Per-Edvin Perssons** reseskildring från Antarktis väcker upptäckarsjälens inom oss, medan **Stig-Björn Nybergs** artikel om den driftige och utåtriktade torparen Johan Gustaf Nyberg förändrar vår stereotypa bild av den typiske torparen.

Kerstin Ilander har skrivit artikeln om Marie Linder, en av våra första kvinnliga författare – och samtidigt målar hon upp ett fascinerande personporträtt. **Olle Spring** har gått tillbaka till ett språkmanifest som långvarige SFV:aren Einar Pontán i tiderna skrev – mycket kan ännu idag kännas igen.

Tove Fagerholm överbevisar oss om varför det lönar sig att läsa klassiker och inte bara ha dem på bokhyllan, medan **Gustaf Sundman** tar oss till den äventyrliga sjödrabbningen vid Barösund 1789.

Tomas Järvinen återknyter till sist till det tema som inleder mitt förord: föreningar i förändring, och vilka metoder som kan användas för att utveckla verksamheten.

Johan Aura, kanslichef, SFV

Halvannan hyllmeter
finlandssvensk historia
– skriven medan den ännu pågår

SFV-Kalendern 125 år

DE FANNS JU ALLTID där i bokhyllan, SFV:s kalendrar. I mitt barndomshem, i mina morföräldrars hem, på sommarstugan – och sedan länge också i mitt eget. En sann institution, med andra ord. Och en obruten tradition i mer än ett sekel som givit oss finlandssvenskar såväl kunskap och information som identitet, samhörighet och självkänsla.

Situationen är nämligen säkert densamma i många andra hem runtom i Svenskfinland. Kalendern, och kring sekelskiftet också de folkskrifter SFV gav ut, har varit centrala inslag i det finlandssvenska hemmet. ”Näst efter Bilen, psalmboken och almanackan den vanligaste boken i ett finlandssvenskt hem”, som det brukat heta i tidigare återblickar över SFV:s historia.

Hur det är i dagens svensk- och tvåspråkiga hem vet jag inte, men jag förmodar att kalendern inte längre intar den centrala plats den tidigare haft. Och att många,

alltför många, i samband med flyttningar, arvsskiftet och hustömningar har slängt iväg just denna hyllmeter. Och det är synd, för den innehåller ett stort mått av värdefull information. Somt är givetvis förlegat, men sammantagna ger kalendrarna en fascinerande inblick i tider och sätt att resonera som redan är historia. Dessutom finns där helt ovärderliga inslag, som den obrutna traditionen med nekrologer och minnesrunor, en genre som länge legat för fåfot i våra dagstidningar men på sistone glädjande nog visat tecken på att kvickna till.

En imponerande mängd text

Redan kvantitativt är mängden text i de samlade kalendrarna imponerande. I sin tillbakablick på 100 år av SFV-kalendrar 1986 går **Gösta Cavonius** fram med måttstickan i sin bokhylla och kommer till att de fyller 116,5 cm, med totalantalet 20 405 sidor. I jubileumskalendern 2006 (då den fyl-

ler 125 år) hakar **Olle Spring** på, och tillfogar de senaste årens saldo: 3 678 sidor och 28 cm. Till vilket jag alltså nu, t.o.m. kalendern 2010, ytterligare kan tillfoga 978 sidor och 6 cm. Sammanlagt alltså 25 061 sidor och 150,5 cm i bokhyllan.

Det gör i snitt drygt 200 sidor, varje år, i 125 års tid, mellan 1886 och 2010. Fast helt obruten är kedjan strängt taget inte: av någon orsak saknas faktiskt ett år, dvs. 1976, vilket man kompenserade genom att följande år ge ut en kalender som omfattade åren 1976–1977. En delorsak kan ha varit den renovering som SFV-huset på Annegatan vid den tiden genomgick.

En imponerande mängd text, som sagt, som ger en utomordentlig bild av hur det finlandssvenska samhället har förändrats. Eller som Olle Spring formulerar det i sin återblick på de senaste decenniernas kalendrar år 2006: ”Det är historia – med betoning på Svenskfinland – som skrivits medan den har pågått”.

Tidigare tillbakablickar

Det här är alltså långtifrån första eller enda gången SFV-Kalendrarna blir föremål för tillbakablickar och försök till sammanfattande analyser. Dylika har gjorts flera gånger förr.

Den första gjordes i kalendern 1912, av dåvarande redaktören **Petrus Nordmann**, då kalendern utkom för 27 gången. Något Nordmann motiverade med att en dylik genomgång aldrig tidigare hade företagits, och ”den nuvarande redaktören till tryck befordrat 25 årgångar av kalendern”.

Följande korta återblick görs av **Einar Pontán** i kalendern 1935, över de första 50 åren. Han återkom år 1957 med en diger 75-årskrönika över SFV, vilket gjorde att den årgången blev den mest omfattande hittills. Och 1986 bidrog Gösta Cavonius med en artikel om kalendrarna till SFV:s hundraårsjubileum, utöver den om-

fattande historik i bokform han gjorde över SFV (Cavonius 1982). Och sist alltså en betraktelse av Olle Spring i kalendern 2006, då den fyllde 100 år, kompletterad med en nytryckning av Cavonius artikel från 1986.

Därtill kommer att SFV:s publikationer givetvis också varit föremål för kommentarer i de sammanfattningar och återblickar som gjorts i samband med moderorganisationens olika jubileer. Det skiljer ju bara några år mellan de två (SFV 1882 och kalendern 1886), vilket gör att jubileerna följer tätt på varandra. Sammanfattande artiklar om SFV och dess skrifter har ingått i kalendern 1892 (10 år), 1902 (20 år), 1915 (30 år, med komplett innehållsförteckning), 1932 (50 år), 1972 (90 år), samt alltså Cavonius SFV-historik från 1982 (100 år).

Därtill bör man nämna de två systematiska förteckningar som gjorts över SFV:s publikationer. Den första omfattar tidsperioden 1882–1932 och är uppgjord av **Carl-Rudolf Gardberg**, medan den andra utöver dessa för fram bibliografin t.o.m. år 1957, då SFV fyllde 75 år. Den senare förteckningen är sammanställd av Einar Pontán (Cavonius 1982, 203).

Det finns alltså redan en hel del. Vad kan man egentligen bidra med? Närmast kanske ett övergripande perspektiv, och personliga reflexioner. Vad har man skrivit om, hur har kalendern under olika tider utformats, och vilken har dess betydelse varit för det finlandssvenska samhället? Och det uttryckligen under hela 125-årsperioden, eftersom de äldre återblickarna inte går fram till i dag, medan de nyare återblickarna endast behandlar de senaste decennierna.

Tillkomsten

Här är inte rätta platsen att göra någon mera djuplodande genomgång av de stämningar som rådde i Finland under slutet av 1800-talet, och som ledde till grundandet av inte bara kalendern utan också dess utgiva-

re Svenska folkskolans vänner. Intrasserade kan lämpligen bekanta sig t.ex. med Cavonius 100-årshistorik och Pontáns 75-årshistorik. Ett annat ymnighetshorn när det gäller hela den här tidsperioden är **Axel Lilles** monumentalverk ”Den svenska nationalitetens i Finland samlingsrörelse” (Lille 1921). Några svepande formuleringar torde ändå vara på sin plats.

Hela 1800-talet hade ju, sedan Finland 1809 blivit en del av tsarfurstendömet, varit en period av nationellt uppvaknande. En på många sätt aktiv period som präglades av målmedvetna förberedelser inför den dag Finland skulle framträda som självständig nation. En kamp som på många sätt symboliserades av Finlandsavdelningen på världsutställningen i Paris år 1900 (f.ö. beskriven i en artikel i kalendern 1900), som väckte berättigad uppmärksamhet, med sin starkt nationalromantiska bildkonst, arkitektur och musik.

Det nationella uppvaknandet var ju långtifrån smärtfritt, inte bara på grund av den ryska överhetens reaktioner, utan också för att befolkningen internt (eller åtminstone eliterna) var tudelad, med språket som den stora skiljelinjen, vid sidan av klassfrågan. Och att märka är att skiljelinjen mellan fenomaner och svekomaner inte gick mellan finsk- och svenskspråkiga utan delvis inom den svenska befolkningen – en uppdelning som fortfarande gör sig gällande bland finlandssvenskarna. I det sena 1800-talets ofentlighet syntes denna skillnad t.ex. i den tidvis fräna polemiken mellan ”Dagbladister” och ”Vikingar”, där de liberala kretsarna kring det tvåspråkigt inriktade Dagbladet ställde sig mot de svensksinnade kretsarna kring tidningen Vikingen.

Den senare lades ner år 1874, men de svekomanska idealen fördes vidare i en rad nya lokaltidningar, bl.a. Östra Nyland, grundad 1881. Den kom under en kort tid att fungera som det främsta språkröret för de svensk-

sinnade idealen, tills Axel Lille två år senare grundade Nya Pressen i Helsingfors (Rosenberg 2011).

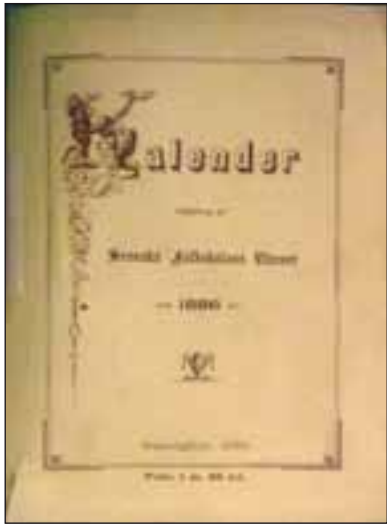
Kretsarna kring SFV, däribland Lille, hörde tveklöst till de svensksinnade och bygdesvenst orienterade. Bildandet av SFV var ju bara ett av de många uttrycken för det systematiska institutionsbygge med parallella organisationer på svenska som då skedde. I SFV:s fall med det dittills tvåspråkiga men i praktiken finska Kansanvalistus-seura som utgångspunkt. Som SFV:s ordförande **Ann-Mari Häggman** konstaterade i sitt hälsningstal vid SFV:s 125-årsfest 2007 (återgivet i kalendern 2007) ställdes den framväxande nationen under 1800-talet för två utmaningar: dels att väcka nationalkänslan, dels att höja medborgarnas kompetens, dvs. bedriva folkbildande verksamhet.

Och med den språkliga uppdelning som blev allt tydligare mot slutet av 1800-talet kom den förstnämnda utmaningen alltså att resultera i en nationell väckelse på två ben, i språkligt uppdelade organisationer.

Utgivandet av en egen kalender var aktuellt redan vid SFV:s grundande 1882, men det skulle dröja några år innan den första ”Julkalendern” gavs ut, i februari 1886 (antagligen för att man var upptagen med utgivandet av serien folkbildande skrifter, varom mera nedan; jfr Pontán 1957, 202). Redigeringen av den första kalendern sköttes av styrelsemedlemmen, professor **Fridolf Gustafsson**.

Kalendern var alltså ursprungligen tänkt att vara en ”julkalender”, men redan från första årgången föll benämningen ”jul” av någon anledning bort och ”Kalendern” blev snabbt det etablerade begreppet i våra svenskbygder. Och väl så, kan man väl säga, eftersom Julkalender skulle ha gett delvis fel associationer.

Den första årgången omfattade 220 sidor och trycktes i en upplaga på 3 500 ex, som

Den första kalendern från 1886, med ett enkelt omslag.

delades ut gratis åt medlemmarna. Distributionen sköttes av SFV:s ombud, en organisation som snabbt växte till ett imponerande nätverk över hela det Svenskfinland som småningom växte fram. Hur omfattande nätverket har varit framgår av den matrikel över samtliga funktionärer vid SFV som fanns införd i kalendern 1972, omfattande drygt 80 sidor i petit!

Upplagan ökade snabbt och uppgick i mitten av 1900-talet till cirka 15 000, för att senare stabilisera sig kring 12 000 exemplar. Den utdelas fortfarande gratis till alla SFV:s medlemmar, även om den numera skickas ut per post.

Redaktörerna

Den första redaktören var alltså Fridolf Gustafsson. Därefter sköttes redaktörskapet i princip av föreningens sekreterare. Flera av dem har varit mycket långvariga, vilket gjort att de förmodligen starkt har påverkat kalenderns utformning. Den första av dessa den av allt att döma färgstarke eldsjäl **Petrus Nordmann**, som i

mer än 30 år verkade för SFV och fungerade som redaktör 1887–1916, varav de första åren (1887–1906) tillsammans med **Viktor Öhberg**. Ingående levnadsteckningar över Nordmann ingår både i Cavonius och Pontåns historiker.

Följande långvariga redaktör var **Einar Pontán**, som skötte uppdraget 1919–1925 (det sista året tillsammans med **Johannes Isaksson-Cederlöf**). Pontán kvarstod därefter som SFV:s ordförande ända till år 1958. Efter några år med **Joel Rundt** som redaktör (1926–1928) följde **Evert Ekroth**, som även han var redaktör i 30 år, mellan 1929 och 1960. Efter honom kom **Ragnar Mannil**, som först skötte uppdraget ensam 1961–73 och därefter biträdd av en redaktionskommitté. Från 1977 etablerades systemet med en särskild redaktionssekreterare. Den första var **Alf Snellman**, 1977–1987. Han efterföljdes av **Olle Spring**, som skötte uppdraget 1989–2009, varefter den nuvarande redaktören **Rabbe Sandelin** tillträdde.

Vilken arbetsfördelningen var under de första tiderna undandrar sig min bedömning, men man kan förmoda att redaktören/sekreteraren gjorde det mesta. Om de senaste decennierna, i praktiken fr.o.m. Ragnar Mannil på 1960-talet, torde man kunna säga att arbetet skötts av en redaktionssekreterare, i nära samarbete med kanslichefen.

Kalenderns två centrala funktioner

Vad har man då skrivit om? Den första förteckningen över innehållet i kalendrarna finns i kalendern 1915, över årgångarna I–XXX, dvs. de första 30 åren. Den är förmodligen sammanställd av redaktören Petrus Nordmann, och är indelad i följande kategorier:

- Uppsatser av historiskt och kulturhistoriskt innehåll

- Levnadsteckningar och nekrologer
- Berättelser
- Dikter
- Dramatiska arbeten
- Uppsatser rörande naturen och näringslivet
- Reseskildringar och uppsatser av geografiskt innehåll
- Medicin och hälsövård
- Uppsatser av juridiskt innehåll
- Uppsatser rörande byggnadsverk
- Uppsatser av folkloristiskt och lingvistiskt innehåll
- Lantdagar och årsöversikter
- Uppsatser av pedagogiskt och skolhistoriskt innehåll
- Årsberättelser
- Uppsatser av blandat innehåll

Bredden är alltså mycket stor. Och så har det fortsatt också efter 1915. Ser man på Nordmanns sammanställning noterar man att flera av skribenterna varit oerhört flitiga, och mångkunniga. Inte minst Nordmann själv, som personligen fr.o.m. årgång II skrev inte mindre än 69 bidrag, fördelade på åtta av ovanstående kategorier. Det gör alltså i snitt mer än två bidrag per kalender – med allt från dikter och berättelser till historiska uppsatser och sångfestreferat. Plus alla årsberättelser.

Den ofantliga bredden gör att det ter sig omöjligt att i ett kort artikelformat göra en uttömmande analys, och alla bidrag rättvisa. Jag måste nöja mig med en grov sortering, och lyfta fram de viktigaste tendenserna.

Enligt en mycket grov indelning kunde man säga att kalendrarna utöver årsberättelser, minnesrunor och andra regelbundet återkommande notiser av informativ karaktär har haft två huvudtyper av material, med var sin grundläggande funktion:

Å ena sidan de utpräglade kunskapsinriktade artiklarna, med ambitionen att höja den allmänna bildningsnivån och å andra sidan det kulturellt och nationellt inriktade materialet, med avsikt att stärka den språkliga självkänslan och samhörigheten. Återspeglade just de två utmaningar det var tal om tidigare, d.v.s. det folkbildande och det nationella uppdraget.

Jag skall senare återkomma till de mindre notiserna och börjar med att i korthet redogöra för centrala drag och tyngdpunkter i de längre och tyngre texterna, utgående från ovanstående tudelning.

Kalendern som folkbildare

Det som frapperar mest när man bläddrar i de olika årgångarna är som sagt den väldiga bredden; här finns allting, från dikter och dramer till knastertorra statistiska bilagor, från skämtsamma kåserier till allvarligt sinnade lantdagsreferat, från tips om hur man underlättar husmors arbete i köket till beskrivningar av resor bland huvudskallejägare i Papua-Nya Guinea.

Tillgången till litteratur, för att inte tala om moderna medier, var ju inte alls densamma kring sekelskiftet 1800–1900 som i dag. Kalendrarna lästes därför flitigt.

Men inte bara de utan också de ”Skrifter utgifna af Sällskapet Svenska Folkskolans Vänner”, som SFV omedelbart började ge ut, med början 1883. Det blev sammanlagt 76 både mindre och större skrifter som utkom åren 1883–1915, kring alla upptänkliga ämnesområden, och som även de delades ut gratis till föreningens medlemmar. Redan före det hade Nyländska avdelningen vid Helsingfors universitet en tid gett ut sitt ”Pennbibliotek”, dvs. småskrifter kring olika ämnen, och som av namnet framgår för en ringa penning. Bildningsbehovet var enormt i den framväxande nationen, och entusiasmen bland landets intellektuella stor när det gällde att sprida kun-

Det första häftet av de folkbildande Skrifterna, från 1883. Något överraskande en levnadsteckning över den amerikanske presidenten **JAMES A. GARFIELD**, skriven av **KARL GRÖNLUND**.

skapen i vida kretsar.

Som Cavonius konstaterar i sin historik fyllde SFV:s folkskrifter ett verkligt behov och lästes mycket. Också jag har i min bokhylla på sommarstugan ett försvarligt antal av dem (liksom ett stort antal av de äldsta kalendrarna), ett minne från dess första sommargäst, juristen **Arne Cederholm**. En aktiv adelsman och Kagalen-aktivist som för övrigt själv kring sekelskiftet medarbetade i några nummer av kalendern. (T.ex. 1888 en artikel om likbränning, som Cederholm själv förespråkade.)

Dyrtiden i samband med första världskriget gjorde, som Einar Pontán konstaterar, att framställningskostnaderna hela tiden steg. Man ville därför säkerställa att medlemmarna fick åtminstone kalendern. **Hannes och Hedvig Gebhards** bok "Huvuddragen av andelsverksamheten i Finland", tryckt 1915 som häfte nr 76, blev därför den sista (Pontán 1957, 201).

År 1919 gjorde man inom SFV visserligen ett nytt försök att utge mer omfattande skrifter, nu i samarbete med Söderström & Co förlagsaktiebolag, under beteckning-

en "SFV:s skrifter, ny följd". Det blev emellertid bara sju titlar, åren 1919–1927. Huvudorsaken var att försäljningen inte blev den förväntade, och företaget därför blev olönsamt. Einar Pontán anger misslyckade val av skrifter som orsak till missräkningen: "Det var icke lyckligt att den [dvs. serien] inleddes genom de rätt tunglästa tre första arbetena." (Pontán 1957, 202; jfr Cavonius 1982, 207).

Exemplar av såväl Skrifterna som Pennibiblioteket brukar ofta finnas i gamla hem, och det är att hoppas att de inte åker ut i samband med att folk rafistulerar i sina hyllor. De är nämligen ett fascinerande stycke kulturhistoria. Eller för att citera Pontán: "Både till innehåll och form står flere av SFV:s skrifter högt och vore förtjänta av att icke bli helt förgättna." (Pontán 1957, 200)

Men tillbaka till kalendrarna och deras folkbildande funktion. Man har, kan man gott säga, sedan starten haft tillgång till, och anlitat, de bästa tänkbara skribenterna för ändamålet, varav många varit knutna till SFV. I dag talar man inom universiteten om den "tredje uppgiften", dvs. den samhällstillvända, men i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet var den uppgiften självskriven. De flesta skriver också föredömligt enkelt och lättfattligt.

Jag skall nedan återkomma till den typ av folkbildande artiklar som mer eller mindre tydligt sammanhänger med den finlands-svenska mobiliseringen, och skapandet av en samhörighet på språklig grund. Gränsdragningen är givetvis svår eftersom många av de faktabaserade artiklarna, t.ex. kring olika historiska och kulturhistoriska ämnen, ofta har en språkpolitisk dimension.

Detsamma gäller givetvis alla de olika artiklarna kring folkkulturen och alla dess yttringar. För att inte tala om de skönletterära bidrag som ofta förekommit, med allt från kortare berättelser och dikter till hela pjäser. Också dessa har ofta haft en delvis

"Papuankvinna bärande en börda". Ur **GUNNAR LANDTMANS** artikel "En tysk hjälte i Nya Guinea", 1921.

språkpolitisk referensram och klangbotten. För att inte tala om alla de artiklar som berört SFV:s kärnuppdrag, dvs. utbildningen, både den grundläggande och den fria bildningen. Med början redan i det första numret 1886 och dess artikel om folkhögskolan i Skandinavien har kalendern hela tiden aktivt följt med och bidragit till uppbyggnaden av den svenska bildningssektorn i Finland.

Men också andra samhällssektorer och vetenskaper har varit rikt företrädna i kalendern. Till dessa hör t.ex. de ofta underhållande artiklarna om resor i andra länder och kulturer. Man fäster sig t.ex. vid de texter som är skrivna av antropologerna **Gunnar Landtman** och **Rafael Karsten**, varav åtminstone den förre länge hörde till de aktiva inom SFV, och själv bidrog med flera

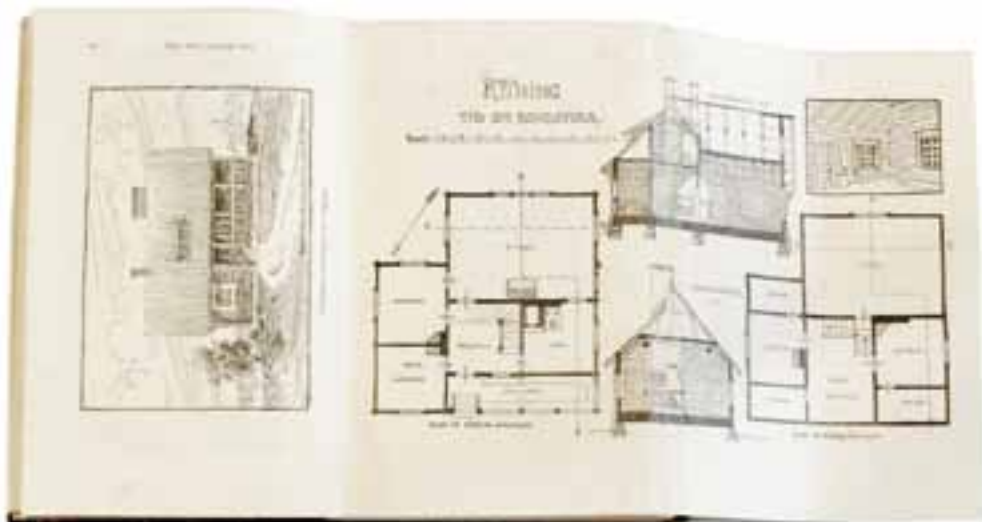
texter på olika områden.

Det svenska Finland hade ju under 1900-talets första decennier privilegiet att inom sin krets härbärga flera internationellt kända antropologer, och bl.a. ovanstående bidrog med artiklar som i sin exotism säkert fascinerade läsarna. Landtman gjorde flera uppmärksammade resor bl.a. till kannibalstammar i Nya Guinea, medan Karsten gjorde motsvarande forskningsresor i västerled, bland huvudskallejägare i Amazonas.

Men vi hade också många framstående biologer och andra naturvetare, som även de flitigt medverkade. De som regelbundet läste kalendern blev alltså förhållandevis insatta i allt från hönskötsel och rotfruktsodling till skogsbruk, skadedjursbekämpning och trålfiske. För att inte tala om alla de praktiskt inriktade och informativa artiklarna kring medicin och hälsa samt juridik och lagstiftning.

Även om de direkt politiska händelserna, som Cavonius konstaterar (1982, s. 212), oftast fått träda i bakgrunden (i början säkerligen på grund av censuren) ingick under de första decennierna politiska återblickar i form av regelbundna lantdagsreferat. Det var ju oroliga tider man levde i, och även detta återspeglas i kalendern.

Men kalendern innehöll också, framför allt under de första decennierna, många helt praktiskt inriktade artiklar. Roande är t.ex. den mycket detaljerade artikeln om simkonsten i kalendern 1903, med utförliga illustrationer. Fascinerande i sin konkretion är också artiklarna med modellritningar, med tillhörande kostnadsförslag, som ingått när det gäller att bygga dels en "bondstuga", dels en "småskola på landet". Den förra i kalendern 1903, under rubriken "Eget hem, prydligt hem", med ritningar av arkitekten **Blenda Nyberg**. Den senare 1914, med en ritning av **Lars Sonck**. Redaktören Petrus Nordmann noterar att Sonck gjort

Ritning till en bondstuga, ur "Eget hem, prydligt hem", 1903.

Ur artikeln "Litet om simkonsten" av **OSKAR EKMAN**, 1903.

Byggnadsritningar för en småskola på landet, av **LARS SONCK**, 1914.

arbetet gratis, och tillägger: "Därutöver har herr Sonck välvilligt förklarat, att han, utan att några kostnader påföras vederbörande, gärna skall lämna upplysningar, i de fall att ritningarna komma till användning vid byggen och råd önskas." En generös gest man knappast kan förvänta sig av en känd arkitekt i våra dagar!

Det vore för övrigt intressant att veta om det alls byggdes någon bondstuga eller småskola utgående från dessa ritningar. Bägge är nämligen väldigt smakfulla.

Apropos arkitektur kunde man också lyfta fram den intressanta bäge som finns mellan den första kalendern 1886 och den senaste från 2010. I den förstnämnda ingick presentationer med bild av två nybyggen i Helsingfors: dels det nya folkskolehuset på Annegatan, dels den nya byggnaden för konst och konstflit (sedermera Ateneum). Medan temat i fjolårets kalender var arkitektur och skönhet.

Det nya Ateneum presenteras, 1886.

SIGNE BÄCKSTRÖMS tips för hur husmödrarnas arbete kan underlättas, 1947.

Mycket konkreta är också de råd angående hushållet som ingick i några kalendrar, signerade **Signe Bäckström**. Både 1947 och 1949 medverkar hon nämligen med detaljerade och illustrerade beskrivningar av hur husmors arbete fr.a. i köket kan underlättas. Också den kunskapen får man förmoda att omsattes i många finlandssvenska hem.

En speciell kategori av texter är de rent siffermässiga av typen statistiska bilagor. Sådana fanns det ofta av i de första årgångarna. Åren 1914 och 1915 satsade man speciellt stort och hade i slutet en hel statistikavdelning. 1915 svälde bilagan till hela 43 sidor, med statistiska uppgifter från olika samhällsområden. Bilagor av den omfattningen blev av allt att döma alltför arbetsdryga och kostsamma, eftersom de inte längre återkom.

Kalendern som finlandssvensk fyrbåk

Sedan det andra benet. Hela Svenska folkskolans vänner som organisation har ju sedan begynnelsen varit en av hörnstenarna i det bygge vi kallar Svenskfinland. Till det hör inte bara folkskolorna och den fria bildningen utan också allt det kulturarbete i vid mening som bidrar till att skapa och stärka den språkliga identiteten, såsom sång och musik, konst och litteratur.

All denna finlandssvenska kultursträvan sätter givetvis sin prägel också på kalendrar-

Fyrbåken som finlandssvensk symbol, kalenderomslag 1941 och 1985.

na, där inslagen av material kring centrala finlandssvenska traditioner och institutioner alltid varit stort. Och apropolis mellanrubriken; fyrbåken som konkret symbol har ett par gånger figurerat också på kalenderns omslag. Första gången krigsåret 1941, då pärmen pryds av en tecknad fyr som torde vara Söderskär utanför Pöytä. Och andra gången 1985, med Hällgrunds fyr utanför Nykarleby.

Som något av ryggraden i kalendrar- nas språkliga väckelsearbete kan man betrakta de regelbundet återkommande referaten från de finlandssvenska sängfester- na, med början i den första sängfesten i Ekenäs 1891, utförligt refererad i kalendern 1891. Dessa finlandssvenska stormönstring- ar, som uttryckligen till en början organiserades av SFV, har alltid utgjort milstolpar i den finlandssvenska mobiliseringen. Under lång tid var referaten synnerligen detaljerade, med kompletta program, festtal etc., vilket gör dem till rika källor att ösa ur för alla intresserade av hur den finlandssvenska samlingsrörelsen vuxit fram och utvecklats. En sammanfattande artikel om sängfester- nas historia och ursprung finns i kalendern 1966.

Till de starkt identitetsskapande artiklarna hör givetvis också, vilket redan tidigare konstaterades, alla de som berör folk-

Så skapas en tradition; stjärngossar i kalendern 1936.

kultur och folkdiktning. Också de har varit många under åren. Liksom det skönlitterära materialet.

Av det sistnämnda dominerar dikter, berättelser och dramer under de första decennierna, medan man under de senaste decennierna fr.a. fäster sig vid den regelbundet återkommande publiceringen av vinnande bidrag i Arvid Mörne-tävlingarna, vartannat år med lyrik och vartannat år med noveller som tema. De infördes första gången i kalendern 1988, och förekom sedan varje år till 1997. Att de därefter upphörde berodde förmodligen på att de i stället började ges ut i bokform av Schildts förlag.

En helt annan och mer praktisk typ av identitetsbyggande utgör de artiklar som detaljerat återger olika sedvänjor. En sådan är artikeln om stjärngossetraditionen i kalendern 1936, med komplett manus, noter och illustrativa fotografier. Man kan bara föreställa sig hur många lärare i våra folkskolor som haft den som utgångspunkt i

Ut med alla finlandismer! **HUGO BERGROTHS** pekpinna 1911.

planeringen av skolans julfest. Vi glömmar ju lätt att de förhållandevis enhetliga traditioner vi fortfarande följer, t.ex. i skolornas julfestformulär, någon gång har uppkommit, och kanske haft just kalenderns konkreta anvisningar som förebild.

Av de språkvetenskapligt inriktade artiklarna kan man nämna den språkriktighets- serie under rubriken "Skriv ditt svenska modersmål riktigt!" som ingick i flera årgångar i början av 1900-talet, skriven av **Hugo Bergroth** (ofta enbart med signaturen -r-). Till tonen relativt ampra och bestämda texter som förmodligen delvis fungerade som byggstenar till hans 1918 första gången utgivna och flitigt använda "Högsvenska" - katekesen framom andra för åtskilliga generationer finlandssvenskar.

Men det har givetvis också under åren funnits mera renodlat ideologiska artiklar kring finlandssvenskarna och deras situation. För att inte tala om symboliken på pärmarna, varom mera nedan.

Under de första åren är det svårt att se någon enhetlig linje i de uttalat språkpolitiska inläggen, annat än att sympatierna för det mesta låg åt det s.k. bygdsvenska hållet. Det skulle räcka till långt in på 1900-talet innan man redaktionellt satsade mer systematiskt på artiklar kring språkfrågan. Om vi går tillbaka till de första decennierna noterar man t.ex. i kalendern 1894 en intressant artikel under rubriken "Om förfinskningen av den svenska befolkningen i vårt land", skriven av signaturen K.T.O.

1906 finns ett utprop för det nya partiet SFP och 1907 en kort artikel om den förfinskning av landsbygden som är resultatet av att det är så svårt att få svensktalande tjänarinnor (!). 1908 skriver **Uno Stadius** ett engagerat inlägg om vikten av ett hälsosamt leverne, framför allt nykterhet, uttryckligen med tanke på den svenska befolkningens framtid, ett tema han återkommer till också i kalendern 1915.

Av uttalat språkpolitisk karaktär är rapporterna om det arbete som inom det nya Folktinget gjordes i syfte att trygga den svenska befolkningens ställning och intressen, t.ex. i kalendern 1920.

Ofta återkommande är de sammanfattande återblickarna på utvecklingen inom någon del av det finlandssvenska organisationslivet. En sådan är det längre blocket om den finlandsvenska uf-rörelsens historia och framtid i kalendern 1938, på 35 sidor, med uttalanden av olika ledande personer på området. Det var samtidigt en av de första gångerna man haft ett regelrätt temablock.

Under krigsåren präglades kalendrarna givetvis av kriget. Man noterar t.ex. i kalendern 1944 artikeln "Tankar om den finlandssvenska soldaten", av **Lars-Erik Taxell**, med reflexioner kring vad som utmärker den finlandssvenska soldaten till skillnad från den finska.

I samma kalender finns också en arti-

kel om befolkningsfrågan, skriven av Gösta Cavonius. Att den uttryckligen bottnade i en oro över sviktande fruktbarhet bland finlandssvenskarna låg helt i tidens anda. Den pedagogiska vinken i slutklämmen är mer än tydlig; Cavonius hänvisar nämligen till den levnadsglade filosofen som ägnat hela sitt liv åt vetenskapen, och när slutet nalkas samlar alla sina beprisade verk i famnen och utbrister: "Kanske det ändå hade varit bättre med ett barnbarn." (Kalendern 1944, 68)

Ett par decennier senare, i kalendern 1963, bidrar Frank Jernström med artikeln "Faller Nyland i bitar?", om hur de svenska befolkningen i Nyland splittras av den snabba expansionen i huvudstadsregionen.

Det är först på 1960-talet, under Mannils tid som redaktör, som kalendern börjar innehålla mera systematiska temablock i olika frågor, bland dem frågor av språkpolitisk bärvidd. Ett av de första ingår i kalendern 1967, med Finlands femtioåriga självständighet som tema. Här ingår flera tämligen magistrala redogörelser för finlandssvenska samlingssträvanden på olika områden under 50 år. I kalendern 1969 ingår i sin tur en kort historik över Finlands svenska sång- och musikförbunds verksamhet åren 1929-1969.

En liknande genomgång av läget på olika områden, under beteckningen "kulturkröniker", ingår i kalendern 1974. Motsvarande genomgång görs också i kalendern 1982, dvs. i anslutning till SFV:s 100-årsjubileum. Här ingår också en artikel om A.O. Freudenthal, svenskhetsrörelsens kanske främsta ideolog, skriven av Sven-Erik Åström.

De finlandssvenska frågorna är starkt framme också i kalendern 1985, bl.a. med ett helt block föredrag om "Finlandssvenskheten i det finländska samhället", ursprungligen Studia Generalia-föreläsningar vid Helsingfors universitet.

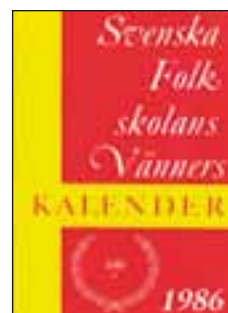
Följande år, i jubileumskalendern 1986,

fortsätter analyserna av finlandssvenskarnas predikament, nu under rubriken "På väg mot år 2000". Bland bidragen noterar man flera tunga inlägg i den fortgående diskussionen om den finlandssvenska strategins grundbultar, t.ex. Jan-Magnus Jansson om "Finlandssvenskarnas dubbla strategi" och Christoffer Taxells "Enspråkiga lösningar ger tvåspråkig service", dvs. en av de texter där han knäsatte den kända taxellska paradoxen.

Därefter, under Christoffer Grönholms egid, kommer temanumren tätt. Men eftersom de nyligen beskrevs av Olle Spring i jubileumskalendern 2006 skall jag här i huvudsak förbigå dem. Men man kan ju inte undgå att notera att de finlandssvenska frågorna, ur olika synvinklar, hela tiden är starkt framme.

Låt mig ändå lyfta fram några av dessa färska årgångar. Hit hör kalendern 2001, som uttryckligen har de finlandssvenska framtidsstrategierna på olika områden som tema, speciellt inom utbildningen. Följande uttalat finlandssvenska tematik finns i kalendern 2003, under rubriken "historien om Svenskfinland", med Bo Lönnqvist som uppenbar idégivare och flitig medarbetare (med hela fyra artiklar).

Några ord om Bo Lönnqvist och hans roll som ideolog kan kanske därför vara på sin plats. Han medverkade första gången i kalendern 1973, med en artikel om folkdräkter, ett av hans specialgebit. Men därefter kan man säga att hans perspektiv präglats av en ökande ambivalens ifråga om det finlandssvenska projektet, vilket tydligt framkommer av hans bidrag just i kalendern 2003 (varav några varit publicerade tidigare, bl.a. i kalendern 1997). Hela temanumret åter speglar en viss språkpolitisk ambivalens, och framhäver Svenskfinland uttryckligen som en medvetet iscensatt konstruktion – och därmed också bräcklig och åtminstone principiellt diskutabel. En mer samlad

Ett urval kalenderomslag från 1967 till 2006.

och vetenskaplig analys av Svenskfinland ur detta delvis ironiska perspektiv finns i antologin "Gränsfolkets barn", utgiven av en krets etnologer (Åström et.al. 2006). Den innehåller också flera bidrag av Lönnqvist, delvis identiska med hans artiklar i ovan nämnda kalendrar.

Av de senaste kalendrarna må ännu nämnas 2005, med finlandssvenska symboler som tema och jubileumsnumret 2006, som

alltså innehåller återblickar över tidigare kalendrar. Speciellt den förstnämnda kalendern, innehållande föredrag hållna vid ett symbolseminarium på SFV, kommer säkert ofta att citeras, med sina vägande inlägg om de viktigaste finlandssvenska symbolerna, såsom martallen (Clas Zilliacus) och den rödgula flaggan (Nils-Erik Villstrand).

Om tendensen i kalendern 2003 var milt ironisk kan man säga att attityden till det finlandssvenska efter det igen har blivit mindre kritisk. Ett uttryck för detta är kanske också utgivandet av Paula Wilsons omstridda ortnamnsbok "Röster från forntiden" 2007, på Schildts förlag (som ju ägs av SFV). En bok som enligt många rent vetenskapligt ansågs vara en fullständig nit. Må så vara, men den var också ett uppfriskande försök att ifrågasätta den fortfarande så finsknationellt präglade ortnamnsforskningen – också inom Svenskfinland.

Och apropos nitar kan jag inte låta bli att nämna den pinsamma analys av "några ledande europeiska politiker" som finns i kalendern 1924, signerad Artur Eklund. Om Mussolini heter det nämligen att han "tryggt kan betecknas som ett geni" och att han är "en verklig statsman /som/ förmår pålägga sig själv och sina anhängare måttfull behärskning, när så tarvas". Och Eklund avslutar: "Han har infört någonting nytt i samtidens politik; han bådär en ny tid." Ja sannerligen. Historiens facit är inte alltid barmhärtigt.

Återblickar och krönikor

Låt mig nu övergå till det övriga kalendermaterialet. I de första årgångarna ingick regelbundet en artikel kallad "Återblick", med en sammanfattande kommentar kring det senaste årets händelser. De skrevs oftast av signaturen C.Carstens, och ingick i kalendrarna 1886-1890, 1894 och 1897. Sedan föll de av någon anledning bort.

Ett nytt försök gjordes 1921, nu under rubriken "Årskrönika 1/II 1920 - 1/II 1921", skriven av signaturen Red., dvs. redaktören (**Einar Pontán**). Det var en helt katalogartad uppräknings av händelser, i kronologisk ordning, som emellertid blev en engångsföreteelse eftersom den aldrig upprepades.

Det skulle gå hela fyra decennier innan en ny redaktör gjorde ett nytt försök att återuppliva årskrönikorna, dvs. 1961, då den nytillträdda **Ragnar Mannil** introducerade en ny typ av artikel kallad "Plock ur årskrönikan, 1960-61". De ingick i kalendern åren 1961-1964, alla skrivna av Mannil, men föll sedan bort. Och det var lite synd, eftersom krönikorna i Mannils tappning var personligt hållna sammandrag av händelser och tendenser på det finlandssvenska utbildnings- och kulturfältet. Men svagheten var kanske just att de var delvis person-

ligt färgade, och säkert också arbetsdryga att skriva.

Efter det har det inte gjorts några motsvarande försök att sammanfatta det skedda under året. Med undantag av de då och då förekommande krönikorna över det som skett på kulturlivets olika områden under det senaste året/de senaste åren, t.ex. i kalendrarna 1974 och 1975 samt 1982.

Däremot har det ofta, framför allt under de senaste decennierna, gjorts sammanfattande analyser av den tid som ligger framför, ofta i temablock med artiklar från olika områden. Dyliga utblickar har gjorts t.ex. 1979 ("Inför 80-talet"), och 1983, under rubriken "inför 1984", dvs. Orwells år. Och så givetvis de obligatoriska framtidsutblickarna inför millenieskiftet. I detta fall kalendern 1986, som nästan helt ägnades temat "På väg mot år 2000".

Minnesrunorna

Den för en större publik kanske mest kända delen av kalendrarna är avdelningen nekrologer, eller minnesrunor. Även den kedjan är obruten, och de samlade minneskrifterna över avlidna personer formar sig därmed till en sann kultur- och personhistorisk guldgruva för envar som söker uppgifter om personer i det förgångna. "Detta sista finlandssvenska rum", för att citera Olle Springs fyndiga formulering i kalendern 2006.

Det handlar nämligen om en aktningsvärd mängd minnestexter, hela 1 810 stycken, med denna årgångs nekrologer medräknade. Det gör i snitt 15 per år. I början var de färre, cirka fem per nummer, medan antalet minnesrunor de senaste decennierna kretsat kring 20 per år. Toppåret torde vara 2004, med hela 31 minnesrunor. En matrikel över runorna fram till 1999 finns i kalendern 1999, och idag finns den kompletta

listan publicerad på www.sfv.fi.

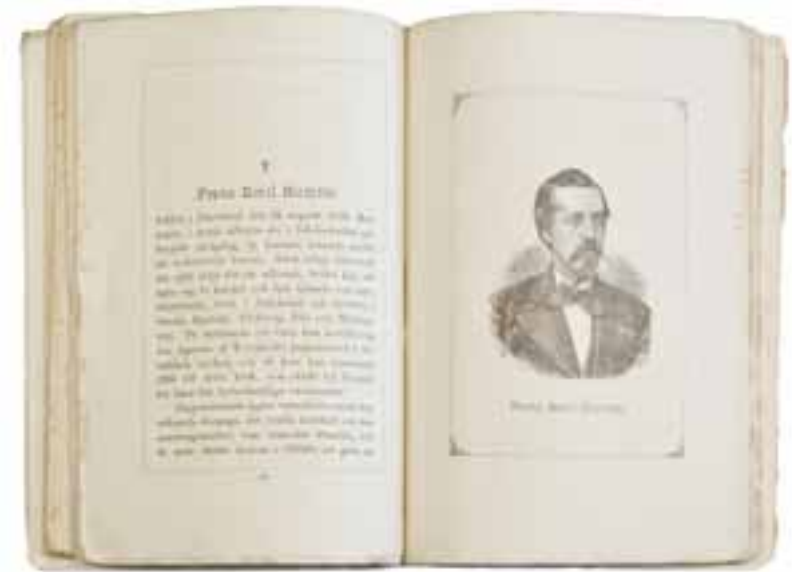
Nekrologerna fanns med redan i den första årgången 1886, med tre dödsrunor. En av dem gällde **Vilhelm Grefberg**, SFV:s dåvarande ordförande och en av grundarna, som själv varit med om att initiera utgivningen av kalendern.

Under årens lopp har minnesrunornas plats i kalendern varierat, liksom deras utformning och rubrik. I början var de utspridda i texten, men småningom samlades de till ett gemensamt block, med lite olika placering antingen i mitten eller mera mot slutet. Rätt snart etablerades emellertid placeringen sist i den egentliga texten, före det avslutande blocket med SFV:s verksamhetsberättelser och annan information.

Också rubriken har varierat. Först kallades texterna "dödsrunor" och därefter "nekrologer". Under några år i början av 1900-talet ingick de under benämningen "Från dödens skördefält". Efter inbördes-

Exempel på återblickar under olika perioder; till vänster från 1886 och till höger Mannils årskrönika 1961.

En av dödsrunorna i den första kalendern 1886, över **FRANS EMIL HUMBLE**, med ett stort träsnitt.

kriget år 1918, i en kalender med Mannerheim på pärmen, talar man dramatiskt om "Dödens skördar", där man i korta texter omnämner alla som stupat under det röda våldet. Från 1922 återkommer benämningen "Minnesrunor", som därefter blir bestående.

Inbördeskriget gav en helt egen avdelning dödsrunor, 1918.

Också den typografiska stilen och layouten varierar. I början var alla texter försedda med träsnitt eller motsvarande porträtt av den avlidna. Ifall det handlade om en mycket känd och central person var porträttet ibland tryckt på ett stadigare papper, förmodligen med tanke på att läsarna kunde hänga upp porträttet på väggen. Fotografier kom med rätt tidigt, ett av de första 1893.

Vem blev då föremål för en minnesruna? Också på den punkten har praxis varierat. Till en början var det enbart kända personer, mestadels män. De allra första åren också kända profiler från andra länder. Från 1904 sker en viss "demokratisering", men så att de bemärkta personerna fortfarande får egna och längre runor medan personer av

lägre dignitet samlas under rubriken "Från dödens skördefält", med kortare texter, ibland utan bild och utan författarsignatur.

Med tiden etablerades sedan den kutym som rätt till våra dagar, dvs. texter under rubriken "Minnesrunor", där alla är ungefär lika långa. Den enda svackan finns från 1966 framåt, i nästan ett decennium. Den upphör med kalendern 1974, då redaktören **Ragnar Mannil** konstaterar att "Årets kalender återupptar traditionen att publicera minnesrunor över finlandssvenska kvinnor

Minnesrunor av det kortaste formatet, 1966.

och män som varit verksamma inom bildnings- och kulturlivet" (Kalendern 1974, 81).

Man hade visserligen publicerat fotoförsedda minnesrunor också under mellantiden, men de var påfallande korta (2-3 per sida), och närmast av karaktären notiser i uppslagsverk. Ibland rentav utan författarsignatur (och antagligen skrivna av redaktören). Ett år saknas de helt, dvs. 1973. Inte att undra på att traditionen "återupptogs" följande år, för kritiken hade antagligen varit hård, och med rätta. Som kompensation ingår i kalendern 1974 minnesrunor över personer avlidna både 1973 och 1974, sammanlagt 26.

Redigering och yttre utformning

När man systematiskt bläddrar i den halvannan meter långa raden av kalendrar är

det egentligen överraskande lite som till det yttre har förändrats. Namnet har från början varit detsamma, dvs. Kalender utgiven av Svenska folkskolans vänner, eller kortare: SFV-kalendern. **Olle Spring** frågar sig i kalendern 2006 när den kortare benämningen etablerades. Det var, åtminstone när det gäller omslaget, i samband med kalendern 1989, och därefter det har namnet på pärmen alltid varit SFV-kalendern, plus årtal. (Årtalet har för övrigt en gång fallit bort på pärmen, dvs. 1973.)

Man kan också notera att den nya stavningen (i stället för "utgifven af") infördes fr.o.m. 1908.

Formatet har alltid varit ungefär detsamma, och detsamma gäller sidantalet, som hållit sig överraskande konstant kring cirka 200 sidor. Den fylligaste hittills är Pontáns historik i jubileumsårgången 1957 (75 år), då kalendern omfattar hela 336 sidor, medan den tunnaste från 1994 har 126 sidor.

Rätt länge var redaktionen överraskande sparsam med att namnge såväl sig själva som författarna till de olika bidragen. Redaktörernas namn kom med på försättsbladet först från 1895, och en stor del av artiklarna, såväl längre artiklar som kortare minnesrunor och liknande, var länge antingen helt anonyma eller försedda enbart med initialer eller annan signatur.

Den relativa anonymiteten var förmodligen allmän kutym under kalenderns första tider, kanske delvis för att man arbetade under den ryska censurans övervakande öga. En gång, i kalendern 1904, framgår detta också explicit, i form av en pytteliten text nere på försättsbladet: "Tillätet af censuren. Helsingfors den 24 november 1904." Men det var också enda gången.

Sparsamheten när det gäller att presentera författarna har emellertid fortsatt ända till i dag; det är nämligen rätt överraskande att man fortfarande saknar ens kortfattade presentationer av författarna. Kanske

för att läsarna alltid förväntas känna varandra i Svenskfinland?

Ser vi till typografin och ombrytningen noterar vi att texterna under de första åren ramades in av en ruta (se bilderna på föregående uppslag), men dessa ramar föll bort fr.o.m. kalendern 1889, varefter texterna mycket länge sattes i en spalt. Det nuvarande systemet med två spalter också för avdelningen artiklar infördes fr.o.m. kalendern 1983 (minnesrunorna var satta i två spalter redan tidigare). Man kan generellt säga att kalendern ungefär från början av 1930-talet ifråga om disponeringen av materialet fick den utformning den fortfarande har.

Det nämndes tidigare att illustrationerna under de första åren ibland var tryckta på bättre papper, förmodligen med tanke på att de kunde hängas upp på väggen. Under de första åren på 1900-talet innehöll kalendrarna ibland också små konstbilagor i färg, t.ex. en inkom för kalendern målad tavla av **Viktor Westerholm** (kalendern 1905). Senast infördes en dylik bilaga 1960, i samband med en uppsats av **Åke Gulin** om nio bildkonstnärer.

En av anledningarna var säkerligen den

ALBERT EDELFFELTS kända Borgåvy, kalenderomslag 1904.

då nya trycktekniken, som medgav avsevärt vackrare färger än tidigare. Något redaktionen noterar i en text till omslaget 1904 (Edelfelts kända Borgävy från Näsebacken mot domkyrkan, känd bl.a. från askarna med s.k. Borgåkritor): "utfördt å aktiebolaget F.Tilgmanns stentryckeri", som "utgör ett förträffligt prof på hvad af denna art redan kan åstadkommas i vårt land".

Och man fortsätter: "Bilden är framställd endast medels trenne färgtryck: gult underst, därpå rödt och sist blått. Genom sammansättning af dessa trenne tryck hafva åtskilliga komplementfärger såsom grönt, brunt, violett m.fl. uppstått. – Kalenderns läsare skola säkert villigt och tacksamt medgifva, att bilden såväl i konstnärligt som tekniskt afseende fyller alla fordringar". (Kalendern 1904, 242)

Ett centralt inslag i kalendrarna har alltid varit föreningens egna årsberättelser och annan information av den karaktären. Första gången är 1890 och regelbundet från 1895. Under en lång tid fanns verksamhetsberättelsen i början av kalendern, men från 1928 flyttades avdelningen till slutet. Med åren har den svällt ut, i takt med SFV:s expanderande verksamhet. Först endast årsberättelsen och förteckningen över SFV:s ombud, men småningom tillkom allt flera redogörelser för olika verksamhetssektorer. Hit hörde framför allt brevinstitutets expanderande verksamhet, med komplett program. Under en period på 1970-talet kom denna avdelning, tillsammans med annonserna att utgöra mer än hälften av totalantalet sidor.

Annonser ingick redan i de första årgångarna, främst i slutet av kalendern. Därefter har antalet annonser varierat stort. Mest fanns det av dem under 1960-talet, d.v.s. under Mannils tid. De samlades nu i en separat annonsavdelning i slutet, som ibland kunde omfatta 60–70 sidor. Utöver större företags annonser ingick också mindre annonser från småföretag runtom i

Det fanns annonser redan de första åren, här från 1918.

"Underrättelser för Herrar Bokhandlare", 1901.

Periodvis har det funnits också många små annonser, här från 1956.

Svenskfinland, grupperade kommunvis. En betydande inkomstkälla, får man förmoda, men också ett drygt arbete för redaktionen. Samtidigt återspeglar de många annonserna också den svenska samhörighet och ansvarskänsla som då ännu rädde också inom näringslivet.

Ser man på ambitionsnivån när det gäller redigering har den självfallet varierat, och framför allt höjts med åren. Till en början var det hela tämligen amatörmässigt och improviserat, vilket tydligt framgår av Petrus Nordmanns korta tillbakablick i kalendern 1912 (s. 248–249), med bl.a. följande ärliga erkännande: "Någon på förhand strängt uppgjord plan över det, som årsboken bör inrymma, har icke blivit följd, utan har redaktören 'efter råd och belägenhet' beträffande beställda och självmant insända bidrag försökt göra innehållet så rikt och omväxlande som möjligt."

Något som faktiskt syns alldeles konkret i de första årgångarna, genom att de olika artiklarna kommer i en helt slumpmässig ordning – vilket explicit bekräftas av den brasklapp som fanns införd under innehållsförteckningen under några år på 1890-talet: "uppsatserna hafva blivit införda i den ordning manuskripten inkommit".

Med tiden har ambitionsnivån stigit, även om redigeringen av allt att döma rätt långt in på 1900-talet gjordes helt av redaktören själv, kanske i samarbete med tryckeriet. Och så har det uppenbarligen fortsatt ända in i våra dagar, även om kunnandet helt uppenbart har ökat, fr.a. kanske med tillkomsten av redaktionssekreterare med specialkunnande på området, dvs. från Alf Snellman framåt. Enda undantaget är omslaget, som vanligen anförtrotts professionella grafiker och konstnärer (mera därom nedan).

Rätt ofta, framför allt under de senaste åren, har innehållet i de olika årgångarna, såsom vi redan sett, präglats av ett visst tema. Bland de äldre temanumren kan man näm-

na litteraturtemat i kalendern 1958, och de tidigare nämnda temablocken kring finlandssvenskarna och deras framtid. Och, som tidigare nämnts, "inför 1984", i kalendern 1983.

Dessa teman utgjordes emellertid oftast av mindre block i kalendern. Regelrätta temanummer började utges först på 1980-talet, i samband med att Christoffer Grönholm övertog posten som kanslichef, och också aktivt medverkade i planeringen av kalendern. Temanumren blev nu förhärskande, något som enligt Olle Spring i kalendern 2006 "inte varit en oomstridd publiceringspolicy". Han konstaterar att redaktören (d.v.s. CG), trots kritiska röster "energiskt hävdad sin linje", och att han "haft ett observant öga för stämningarna i samhället, i debatten, och många gånger valt kalenderteman som ligger exakt i tiden". Ibland kusligt exakt, som då temat "Finlandssvenska rum och nätverk" 2001 illustrerades med ett foto av Manhattans skyline, med de svenska centralorganisationernas logon på de olika skyskraporna. Ett nummer som kom ur trycket strax efter 9/11, vilket tvingade Christoffer Grönholm att djupt beklaga sammanträffandet.

Pärmarnas symbolik

Ser man hela raden av kalendrar (sådana de framstår i SFV-kansliets imponerande "väggtafla" i aulan, med samtliga kalendrar upphängda, eller denna kalenders omslag) noterar man genast att brokigheten överlag varit stor, och det egentligen aldrig funnits någon enhetlig grafisk linje. Förutom alltså namnet Kalender, plus årtal och utgivarens namn.

I början var de patriotiska och starkt symboliska illustrationerna förhärskande. Exempel på rent patriotiska motiv är olika varianter av Finlands vapen (1896, 1917, 1940 och 1943) och fotot av Walter Runebergs staty Lex (1894). Till de symboliska motiven hör i sin tur t.ex. bilden av den ensam-

Pärmarna har ofta haft patriotiska motiv.

me fiskaren vid det brustna ankaret (1899) och den likaså ensam lotten, stolt blickande ut över ett stormande hav (1912), med kompletterande ”dikt till vignetten” inne i boken, av **Jacob Tegengren**. Den sistnämnda pärmen symboliserade ju lotsarnas kamp under förryskningen. Starkt symbolladdad är också den enkla teckningen av en stubbe, med ett spirande nytt skott, krigsåret 1944.

Till de symboliska hör också de pärm-bilder som bidragit till att befästa bilden av det svenska Finland. Den kanske främsta av dem den första avbildningen av det vi kallar Svenskfinland, dvs. **Alex(ander) Federleys** teckning av det svenska bosättningsområ-

Kalendern har bidragit till att befästa bilden av Svenskfinland.

Porträtt av olika stormän har också prytt många pärmar. Däremot har inte en enda kvinna porträtterats på motsvarande sätt under alla de 125 åren!

Under 1930- och 40-talet var omslagen anspråkslösa.

det, på omslaget 1897. Ett motiv som senare återkom, i mera naivistisk stil, 1992. Alex Federley återkom flera gånger som tecknare, och var ju också i övrigt en av de centrala upphovsmännen ifråga om finlandssvenska symboler, t.ex. ”Mannen med flaggan” (som aldrig förekommit på kalenderns omslag, med undantag av en enkel skiss på kalendern 1991, invid en teckning av Topelius, som var temat för året).

Till de patriotiska omslagen kan man kanske också räkna dem som återger bemärkta personer, ofta i samband med att de avlidit, eller centrala händelser och begivenheter, såsom ÅA:s invigning 1919. Enskilda personer som prytt omslaget är **Anders Chydenius** (1902), **J.L.Runeberg** och **Gabriel Porthan** (1903), **Uno Cygnaeus** (1910), **Leo Mechelin** (1914), **Gustaf Mannerheim** (1918), **Axel Lille** (1921), **Petrus Nordmann** (1923), **Otto Andersson** (1966) samt **Topelius** (både 1991 och 1997, delvis också 1898).

En kategori för sig bland omslagsbilder utgör fotografierna (eller teckningar) av SFV:s olika kärnverksamheter, dvs. skola och läsning samt musik och sång. Det förstnämnda temat var i olika utföranden ofta återkommande under de första åren, medan bilder från sängfester och folkdansstämor varit återkommande pärm-motiv under de senaste decennierna.

Under vissa perioder har omslagen varit påfallande anspråkslösa, t.ex. under

1930-talet, då pärmen endast pryddes av SFV:s logo, på enfärgat papper, förmodligen pga. den rådande dyrtiden. Samtidigt noterar man att omslagen redan under de första åren också kunde vara överraskande färggranna och avancerade, t.ex. omslagen 1904 och 1905, med tavlor i flerfärg på pärmen. Färggranna foton präglar också pärmar under 1960-talet, men dessa är mer dekorativa än symboliska.

Det är egentligen först på 1990-talet som omslagen får en mera medveten grafisk form, oftast signerade **Anders Carpelan** (om man undantar några grafiskt stilerade pärmar åren 1974–77, signerade **Allan Frilander**, samt en helt avvikande bild 1970, av **Viktor Vasarely**). Anders Carpelans första omslagsarbete torde av stilen att döma vara kalendern 1993 (även om namnet inte anges), men åtminstone från 1994 är Carpelan ofta anlitad grafiker, vilket gav kalenderpärmen ett grafiskt lyft. I kalendern 2010 hade Carpelans namn p.g.a. ett missöde ramlat bort – medan den nya redaktören Sandelin har ansvaret för kalenders pärm-utformning detta år.

SFV och dess kalender behövs mer än någonsin

Svenska folkskolans vänner föddes i en tid då den finska nationalismen var stark, också på svenskspråkigt håll. I dag går mycket av allt detta igen; svenskan och den svenska kulturen i vårt land är igen svårt trängd,

såväl på det strukturella som det psykologiska planet.

Till det förra hör alla de reformer inom den offentliga förvaltningen som systematiskt underminerar förutsättningarna för en levande svensk kultur i vårt land, dvs. de svenskdominerade förvaltningsområdena, med kommunerna som den i särklass viktigaste enheten. Vår språklag med alla dess generösa stadganden om service på det egna språket står och faller ju mycket långt på att det fortfarande finns kommuner där svenskan är i majoritet.

Till de psykologiska faktorerna hör attitydklimatet, framför allt på finskt håll, men också bland finlandssvenskarna själva. De senaste åren har medfört en stark frammarsch för en ny och mer aggressiv finsk nationalism, som fått betydande delar av de finska eliterna att vackla när det gäller försvaret av vårt lands traditionella tvåspråkighet.

Men också inom de egna leden är splittringen och tveksamheten tydlig – liksom den egentligen alltid har varit. Ett illavarslande tecken på en gryende omformulering av de centrala strategiska dogmerna ifråga om svenska särlösningar är tankesmedjan Magma's rapport om "En- eller tvåspråkiga lösningar", skriven av forskaren **Linnéa Henriksson** (Henriksson 2011). Illavarslande därför att man i rapporten överraskande oförsiktigt, och med tämligen lite på fötterna rent forskningsmässigt, lanserar en helt ny "tredjedelsprincip" ifråga om när tvåspråkiga lösningar ur minoritetens synvinkel kan accepteras.

Om den svenska minoriteten uppgår till minst 30 procent fungerar den svenska servicen tillfredsställande, löper resonemanget, vilket omsatt i politiska strategier, t.ex. med tanke på förestående sammanslagningar inom den offentliga förvaltningen, innebär en radikal förskjutning och omformulering av hittillsvarande finlandssvenska grund-

bultar. Och det är förvånande eftersom de finlandssvenska forskarna, såväl statsvetare och sociologer som humanister och språkvetare, hittills varit förhållandevis enstämmiga i sitt försvar för svenska lösningar och svensk kulturautonomi som den enda pålitliga garantin för att svenskan också i praktiken skall vara ett levande och samhällsbärande språk.

Men det sker alltså nu tydliga förändringar ifråga om attityderna, på många plan, och delvis smygande. Till de sistnämnda hör inte minst de förändringar som kommunernas allt sämre ekonomi tvingar fram t.ex. inom utbildningen, med allt starkare krav på tvåspråkiga lösningar, på alla stadier: grundutbildningen, andra stadiet och den fria bildningssektorn. Det finns rentav de som hävdar att de enspråkiga lösningar man gick in för under språkstriden för drygt hundra år sedan var ett misstag, eftersom det innebar att man "fördubblade enspråkigheten", för att tala med Anna-Riitta Lindgren, professor i finska som forskat i hur den svenskspråkiga eliten på 1800-talet gick i bräsch för finskhetsrörelsen, och frivilligt bytte språk – något som ju internationellt är unikt (SPT-intervju med Lindgren, ex.vis i ÖN 10.9.2011). Misstaget låg alltså enligt henne i att man inte grep chansen då språken ännu var förhållandevis jämbördiga, och faktiskt utvecklade tvåspråkigheten.

Två helt färska exempel, när detta skrives, men det finns många fler. Envar med insyn i kommunalpolitiken runtom i Svenskfinland vet att förvirringen och osäkerheten i dag är stor, också ifråga om de strategiska grundprinciper man hittills trodde att var, om inte gjutna i sten så åtminstone sällan på allvar ifrågasatta. Jag vägrar t.ex. tro på det kloka i den uppgivna resignation som kommer till uttryck i Linnéa Henrikssons slutsatser: "*Eftersom undvikande- och protestlinjen sällan fungerar kan det hän-*

da att det är en mera fruktsam strategi att acceptera centraliseringsivern och försöka arbeta med svenska frågor inom nya större strukturer, istället för att hoppas på att inget ska hända." (Henriksson 2001, 80) Undfallenhetslinje talade man om på 1800-talet, och den beteckningen tycker jag fortfarande är fullt gångbar.

I den här situationen behöver vi Svenska folkskolans vänner precis lika mycket som när det begav sig i slutet av 1800-talet. Och det uttryckligen för exakt de ändamål som föreningen ursprungligen tillkom, d.v.s. att säkerställa folkbildningen på svenska, med allt vad det innebär av svenska skolor, svenska arbetar- och medborgarinstitutioner och folkhögskolor, svenska hembygdsorganisationer, svenska organisationer inom sång och musik, osv.

I den finlandssvenska fond- och organisationsfloran har SFV alltid haft en ut-

präglad bred och folklig förankring, såväl regionalt som ideologiskt. Den senaste tidens stora citysatsningar i Helsingfors centrum, koncentrerade kring flaggskeppet G18, förefaller att i viss mån ha förskjutit föreningens fokus, och tagit en kanske alltför stor del av uppmärksamheten. Det är att hoppas att den tyngdpunktsförskjutningen är tillfällig. SFV behövs mer än någonsin, just för sitt ursprungliga uppdrag.

I det arbetet har också SFV-kalendern sin givna och viktiga roll. Konkurrensen om läsarna är visserligen i dag helt annan än den var för 125 år sedan, men vi har fortfarande ett stort behov av en regelbundet utkommande årsbok med stor spridning, där kunniga skribenter kan ge läsekretsen en uppdaterad analys av var vi står, och vart vi är på väg.

För att inte tala om att en obruten kedja på 125 år redan i sig är ett arv som förpliktar.

Referenser:

Cavonius, Gösta: Tanke och gärning. Svenska folkskolans vänner 1882-1982. SFV:s förlag, Helsingfors 1982.

Henriksson, Linnéa: En- eller tvåspråkiga lösningar. Om språkliga konsekvenser vid sammanslagningar. Magma pm 2, Helsingfors 2011.

Lille, Axel: Den svenska nationalitetens i Finland samlingsrörelse. Helsingfors 1921

Kalender utgiven av Svenska folkskolans vänner, åren 1886-2010, samtliga årgångar.

Pontán, Einar: Svenska folkskolans vänner. 75-årshistorik. Kalender 1957

Rosenberg, Thomas: "Det är en tid af sorg, under hwilken 'Östra Nyland' ser dagens ljus" - några randmärknings till ÖN:s tillkomst och första decennier. Ingår i: Östra Nyland. Berättelser om världens östligaste blad. Red. Camilla Berggren, Lovisa 2011.

Åström, Anna-Maria & Lönnqvist, Bo & Lindqvist, Yrsa: Gränsfolkets barn. Finlandssvensk marginalitet och självhävande i kulturanalytiskt perspektiv. SLS, Helsingfors 2001.

Tingens roll i *Ansa och samvetet* av Solveig von Schoultz

SOLVEIG VON SCHOULTZ (1907-1996) debuterade 1932 med flickboken *Petra och silverapan* men nämner i antologin *Finlandssvenska kvinnor skriver* sin debut som lyriker 1940 med *Min timme* som mera betydande. Hon skrev inom flera olika genrer, men är mest känd som lyriker och novellist. Solveig von Schoultz beskrivs av handboks författare, recensenter och forskare som en författare som fokuserar vardagen, den inre människan och de mellanmänskliga relationerna, men också naturen och tingen har en given plats i hennes författarskap. Jag intresserar mig för hur Solveig von Schoultz skriver om naturen och för hur förhållandet mellan människa och natur ser ut i hennes texter.

Det som vanligtvis betraktas som död materia får liv i von Schoultz' författarskap. I dikten "Skrivbodan" ur *Samtal med en fjärr*, vänder sig von Schoultz till sin skrivmaskin med orden:

Min livskamrat, min lilla Olivetti! /
Den nya skrivmaskinens dataögon/
ser kallt på oss och jag är rädd som
du.

I von Schoultz' lyrik och i de av hennes prosaverk som brukar betraktas som självbiografiska finns ting som lever och natur som talar.

I *Ansa och samvetet* (1954) lever huvudkaraktern Ansa i ett sammanhang fullt av levande ting. I hennes värld finns kappor som hänger vänligt, träd som vill klappas, trötta trappor och sörjande grötkastruller. Verket behandlar flickan Ansas utveckling genom barndomen mot puberteten i tio noveller som beskriver hennes vardag och inre liv. De tio novellerna i samlingen heter: "Sängen", "Pumpa", "Konrada i Rosen-land", "Bordduk med frans", "Hosianna", "Kålrotslåda", "Svarta Sara", "Het kväll", "Så länge jag teg" och "Junifönster". Samlingen är kronologiskt uppbyggd. Novellerna kan läsas fristående, men bildar tillsammans en större berättelse. "Svarta Sara", "Het kväll" och "Så länge jag teg" ligger tidsmässigt nära varandra, medan de andra är mera spridda nedslag i Ansas uppväxt. Inom de enskilda novellerna rör sig berättelsen både kring nuet och tidigare upplevelser som Ansa kopplar samman med det hon ser och känner. Boken utkom som nyutgåva med efterord av Maria Antas i Nya

klassiker serien år 1998.

Ansa har en stor, aktivt religiös familj, en sträng och krävande Gud att alltid ta i beaktande och ett myller av levande ting och besjälad natur i sin omgivning. Möller-Sibeliuss konstaterar i doktorsavhandlingen *Mänskoblivandets läggspel* att det: "Till individens livsuppdrag i von Schoultz poesi hör att behärska sin art och sitt rätta väsen", samtidigt som speciellt kvinnan lever i ett ständigt beroende- och ansvarsförhållande till det och dem hon har omkring sig. I Ansas omedelbara närhet finns tingen, familjen och Gud.

SYFTET MED DENNA ARTIKEL är att undersöka Ansas relationer, speciellt till tingen, men också till Gud och till människorna i sin omvärld. Jag vill ge en förklaring till varför Ansa närmar sig tingen till att börja med och via eko- och miljökritiska teorier granska Ansas sätt att relatera till sin omvärld. Hur placerar sig Ansa i världen och vilken roll spelar tingen?

Till tidigare forskning om von Schoultz' författarskap hör den redan nämnda doktorsavhandlingen *Mänskoblivandets läggspel*, 2007, där Möller-Sibeliuss gör en tematisk analys av kvinnan och tiden i Solveig von Schoultz' poesi. Avhandlingen består av tre delar som behandlar identitet, moderskap och arbete. Möller-Sibeliuss lyfter fram hur detta att bli människa i von Schoultz' poesi är en utvecklingsuppgift, en plikt att hitta fram till sin kärna. Detta sökande går framåt i kontakt med andra människor och i kontakt med omvärlden. Individerna är inte ensamma i von Schoultz' poesi, menar Möller-Sibeliuss, utan hon hör hemma i ett nätverk av släktskapsband och grannskap. Människan decentreras i von Schoultz' författarskap, skriver Möller-Sibeliuss.

Den norska litteraturvetaren Sigrid Bø Grønstøl gör i *Songen og barnet* en tematisk analys av Solveig von Schoultz' lyrik där hon ser på konflikten mellan kreativitet och moderskap. Grønstøl ser konflikten löst i von Schoultz' lyrik där valet inte står mellan sången eller barnet, utan där det är möjligt för kvinnan att välja både kreativitet och moderskap.

Peter Nynäs gör i sin avhandling pro gradu, *Förvandling*, ett religionsvetenskapligt studium i Solveig von Schoultz poesi. Nynäs konstaterar att naturen i von Schoultz författarskap ofta ger språk åt förvandlingsupplevelsen och att gudsupplevelser hon skildrar för människan närmare den jordiska tillvaron istället för bort ifrån den.

I licentiatavhandlingen *Barnet i den heliga ordningen* studerar Maria Antas tre barndomsskildringar i den finlandssvenska litteraturen. Solveig von Schoultz' *Ansa och samvetet*, Tove Janssons *Bildhuggarens dotter* (1968) och Renata Wredes *Mitt romerska lejon* (1971). Antas koncentrerar sig på hur den borgerliga uppväxten skildras, hur huvudpersonernas utveckling sker och ser vidare på de estetiska och etiska strävandena att frigöra sig från de fasta ideologierna. Dessa faktorer studerar hon utgående från rörelsen mellan polära motsatspar, som högt-lågt, ute-inne. Tingens roll i Ansa och samvetet berörs också i Antas avhandling.

Pia Raunios avhandling pro gradu med titeln *Tidlösa världar* behandlar ting, lek och krig i *De sju dagarna* (1942) och *Nalle-resan* (1944) av Solveig von Schoultz. Raunio undersöker i sin avhandling hur det hon kallar tingtillvaro konstrueras och tematiseras. Hon jämför tingtillvaron i *De sju dagarna* med den som presenteras i *Ansa och samvetet* och menar att tingtillvaron skiljer

"Jag tror du bryr dig mera om saker än om människor"

sig på så sätt att tingtillvaron i *De sju dagarna* är ljus, medan den i *Ansa och samvetet* är mörk. I *Ansa och samvetet* kolliderar tingtillvaron med vuxenvärlden på ett för Ansa traumatiskt vis, anser Raunio. Vidare skriver Raunio att *Ansa och samvetet* beskriver ett barndomshelvet, medan det läsaren möter i *De sju dagarna* kan sägas vara ett barndomsparadis.

Tingens roll i *Ansa och samvetet* har redan berörts både av Antas och av Raunio, men jag vill lägga ännu större uppmärksamhet vid den roll tingen spelar. I min läsning av *Ansa och samvetet* har jag i likhet med Raunio lagt märke till att det är en bitvis mycket mörk barndomsskildring som ryms mellan pärnarna i verket. Tingtillvaron är ändå inte enbart negativ och ångestladdad i min tolkning. Jag använder mig av andra teorier och teoretiker än Antas och Raunio och hittar därmed nya aspekter på förhållandet mellan Ansa och tingen.

Miljökritik

I *The Ecocriticism Reader* definierar Glotfelty ekokritiken som studiet av relationen mellan litteratur och den fysiska omgivningen. Ekokritiken är en bred disciplin med många ingångspunkter, men en premis som är gemensam för alla inriktningar är att människans kultur hör samman med den fysiska världen och att dessa båda områden påverkar varandra. På 1970-talet väcktes det akademiska intresset för miljöfrågor inom historia, juridik, filosofi, sociologi och religion. Också inom litteraturvetenskapen riktades intresset mot ekologin, men de grönt inriktade forskningsinsatserna skedde isolerade från varandra och blev därför svåra att identifiera och sammanföra. Vid mitten av 1980-talet blev samarbetet inom ekokritiken vanligare och 1993 kunde man börja tala om ekokritiken som en särskild kritisk skola.

Ett av grundantagandena inom ekologin,

som den amerikanske biologen och socialökologen Barry Commoners formulerat är uppfattningen om att allting är förbundet med allt annat. Överfört till ekokritiken betyder detta enligt Glotfelty att man bör se litteraturen som en del i ett komplext, globalt system, inom vilket energi, materia och idéer interagerar. Generellt, menar Glotfelty, undersöker litteraturvetenskapen relationerna mellan författare, text och omvärld med en definition på 'omvärld' som begränsar sig till den sociala sfären. Inom ekokritiken omfattar dock omvärlden hela ekosfären.

Litteraturvetaren Lawrence Buell använder termen "miljökritik" framom "ekokritik". Med miljö menar Buell både naturliga och byggda miljöer. Han poängterar att det finns en skillnad mellan dessa typer av miljöer, men att det inte går att dra någon knivskarp linje mellan dem. Termen ekokritik implicerar dessutom ett större ekologiskt kunnande än flertalet av forskarna inom området har, menar Buell.

Inom den tidiga ekokritiken koncentrerade man sig i högre grad på "naturliga" miljöer och på genrer som naturdiktning och pastoral poesi, medan Buell anser att alla typer av miljöer och genrer förtjänar att beaktas inom miljökritiken. "Miljökritik" passar enligt Buell bättre för att illustrera hybriditeten mellan naturliga och konstruerade miljöer. Flickan Ansa gör ingen desto större skillnad mellan naturliga och konstruerade miljöer eller mellan till exempel stenar och skor, därför passar termen miljökritik bättre in på det jag ägnar mig åt i denna artikel.

Buell beskriver en utveckling som skett inom eko/miljökritiken där den största skillnaden är att ett sociocentriskt perspektiv i senare forskning har absorberats, i motsats till den tidigare forskningen som arbetade utgående från ett ekocentriskt perspektiv. Människan kan inte veta vad det är

att vara något annat än människa och kan därför inte föra andra varelsers talan, skriver Buell. Det människan ändå kan göra är att:

[...] attempt to speak from the standpoint of understanding humans to be part of what Aldo Leopold called "the biotic community" – attempt, that is, to speak in cognizance of human being as ecologically or environmentally embedded.

Frågan om människans plats i naturen och hur hon bör närma sig förhållandet mellan sig själv och sin omvärld är aktuell inom miljökritiken. Vilken plats har Ansa i världen?

Ansa och otilträckligheten

I förhållande till familjen är Ansas plats given. Hon är yngst i en stor familj och har inte mycket att säga till om. Antas menar i *Barnet i den heliga ordningen* att *Ansa och samvetet* långt handlar om livet i en familj där kristen moral används som måttstock för att styra och bedöma handlingar, på ett sätt som är okänsligt. Ansa lever i ständig spänning och under ständig bevakning, både av Guds öga uppe i det höga och av sin familjs ögon, som visserligen finns på jorden men som likväl ser ner på henne. Den religion och moral som förmedlas till Ansa av människorna i hennes omgivning kommer uppifrån och tvingas på henne. Solveig von Schoultz beskriver sitt syfte med *Ansa och samvetet* i ett brev (10.02.1955) till författarkollegan och vännen Halldis Vesaas som ett försök att förstå hur det utifrån intryckta samvetet fungerar hos ett barn. Ansas samvete formas av hennes mamma, med ett ständigt underliggande hot om gudomliga straff för eventuella tillkortakommanden.

Antas konstaterar att det är ovanligt med starka mammor inom den finlandssvenska

barndomsskildringen, där det vanligtvis är papporna som är dominerande figurer. I *Ansa och samvetet* är det mamman som är "handlingskraften, ordet och makten i ett". Det finns en stark koppling mellan Ansas upplevelse av Gud och hennes upplevelse av sin mamma. De båda figurerna är så starkt sammankopplade att de emellanåt smälter ihop.

I novellen "Het kväll" har Ansa stulit socker av sin kusin Majken, men inte erkänt när hon blivit tillfrågad och istället skjuts skulden på trädgårdshjälpen Alma. I en mardröm där Ansa döms för detta ser hon:

[...] ett par mörkrött forskande ögon under en gloria som liknade Övermaktens halmhatt. Också kängan som stack ut genom molnet kände hon igen [...]

Här har Övermakten tagit Guds plats som utdelare av bestraffningar på ett sätt som för tankarna till den gudsbarnbarnproblematik som getts skönlitterär form till exempel av den svenske författaren Sam Lidman. Ett gudsbarnbarn är en person vars uppväxtmiljö präglats av sträng religiositet och som mer eller mindre tvingats in i en viss typ av tradition. Föräldrarna står mellan barnet och Gud och minsta olydnad mot föräldrarna blir i barnets ögon också en synd mot Gud. Det brott Ansa har begått är en stöld av några sockerbitar och straffet hon i drömmen får är att koka bort tillsammans med de andra orättfärdiga i en bäck medan oskyldiga Alma sopas upp till himlen.

I *Barn och religion* lyfter religionspsykologen Hjalmar Sundén fram föräldrarnas roll i barnets religiösa utveckling. Individens religiösa attityd hänger ihop med föräldrarnas hållning och det viktigaste vid förmedlingen av den kristna traditionen är föräldrarnas eget böne- och andaktsliv,

menar Sundén. Sundén skiljer på *total* och *blott verbal traditionsförmedling*. Den totala traditionsförmedlingen skapar sammanhang och en hel religiös upplevelse, medan den blott verbala traditionsförmedlingen kan skapa antropomorfa föreställningar om Gud. Vid en total traditionsförmedling får ordet Gud direkt ett specifikt innehåll. För att åstadkomma en total traditionsförmedling föreslår Sundén att föräldern istället för att tala *om* Gud för barnet talar *till* Gud *med* barnet. I Ansas familj förekommer båda typerna av traditionsförmedling. I novellen "Sängen" beskrivs aftonbönstrialen där mamman ber tillsammans med Ansa, men efter bönen kommer frågor som tydligt kräver sanningsenliga svar och som gör att mamman ställer sig mellan Gud och Ansa.

Sundén gör en indelning av traditionsförmedlarna i de *säkra* och *alltför säkra*. Den säkra ser sig först och främst som en: "[...]förmedlare av den tradition genom vilken Gud talar med människan och människan talar till sin Gud." Religionen får lätt en negativ roll för barnet som är utsatt för vad Sundén kallar en alltför säker traditionsförmedlare. Denna ställer sig mellan barnet och Gud och kan uppleva sig ha Gud på sin sida gentemot barnet. Föräldern kan ta Guds plats och barnets bild av Gud utmärks av föräldrarnas brister som uppfostrare.

Ansa har en ganska klar bild av vem Gud är, medan hon har mera diffusa föreställningar om Jesus. Ansa är mera rädd för Jesus som hon beskriver som en hetta, slätkammat hår och två vita, släta, utsträckta händer. Jesus lägger sig i minsta småsak och Ansa hoppas att han har glömt henne, men anar att det inte är så. För Ansa är det lite oklart vad Jesus vill och trots att Gud är besvärlig tänker hon:

Men man visste i alla fall var man

hade honom. Visserligen såg han allt med sitt trekantiga öga men han höll sig däruppe och talade på avstånd. Han befallde som en åska och fordrade vissa handlingar, i bestämd ordning, ifall man förtretat honom: först ånger, sen beklännelse, sen att man underkastade sig hans straff, ja, till och med gillade det. Bara man medgav att man inte kunde klara sig utan honom rensade han plötsligt luften från åska och man fick springa ut och leka.

Gud är avlägsen men allseende och sträng. Han verkar ha ett behov av specifika riter när han blivit förtretad, en egenskap som han delar med Övermakten. Antas lyfter fram moderns roll som öppnare av samveten och påpekar att det långt är fråga om ritualiserade handlingar som krävs av Ansa i de situationer där hon uppfattas ha betett sig fel. Ansa är medveten om detta:

Att tala sant var en sak, att tala rätt en annan, man väntade båda av munnen. Men den kunde bara ett: det som behövdes. Det som gjorde minst illa.

Ansa lever i en väldigt trängd situation. Gud/Övermakten har rätt att ständigt titta in i hennes själ. Ansas uppväxtmiljö är genomsyrad, för att inte säga mättad av religiösa och moraliska krav och skuld känslor. Samvetets röst talar starkt och ständigt i Ansas familj:

Men man hörde ju hela tiden, och alldeles för mycket, och ju mera man lyssnade, som övermaktsmyllret, dess mera hörde man. Till slut blev det så att man inte vågade sjunga en lustig visa, inte vågade vara otålig, inte vågade tycka illa om nån, man

bara bad om förlåtelse.

Övermakten gör sitt bästa för att trycka in ett visst slag av samvete i sin dotter. Trots att Ansa motsätter sig trycket börjar hennes samvete mer och mer forma sig efter Övermaktens önsknings. En viss frihet kan hon ändå finna när hon vänder sig bort från människorna och mot tingen:

Varför skulle människor trassla till allting. De därute hade det bättre. Stenen behövde inte svara ja fast den menade något annat, något som var lika nödvändigt som att andas. Ingen tyckte illa om stenen. Ingen blev bedrövad, ingen försökte att själv bli ännu snällare för att tvinga, ingen gick bort i hemlighet och talade med Gud. Gud höll sig borta från det som inte var människor. Därför levde tingen tillsammans så att de förstod varann och tröstade varann.

Antas menar att berättelsen om Ansa handlar om en konfrontation mellan natur och kultur. Jag menar att det istället är en konfrontation mellan två olika kulturer. Den ena kulturen, representerad av Ansas familj, är hierarkiskt uppbyggd och den som har makten har också viljan och språket. Den andra kulturen bygger på jämlikhet och skapas av Ansa. I naturen och bland tingen kan hon hitta alternativ till familjens sätt att vara.

Ansa och tingen

Ansas förhållande till ting är inte helt igenom harmoniskt, något som uppmärksammas av Pia Raunio i *Tidlösa världar*. Ansa står närmare tingen än de vuxna, menar Raunio, som går så långt som att säga att tingen i Ansa och samvetet är mera levande än de vuxna. I ett kapitel Raunio kallar "Tingens tyranni" beskriver hon hur Ansa

känner sig tvingad att ställa upp på tingen krav och skapa riter för att blidka tingen och dämpa sin ångest. Ett beteende som väl närmast för tankarna till någon form av neuros:

[...]hur kunde man förklara det för någon, människor har det ju mycket bättre, de kan röra sig, gå sin väg. Men saker är alldeles hjälplösa, kan bara vädja. Den minsta lilla prick på ett i kan tiggas om att bli fetare medan man skriver, och det känns galet i hela kroppen tills man lytt.

I stycken som det ovanstående förstår man varför tingens viljor kan tolkas som tyranniska. Jag menar ändå att det inte är det tyranniska som främst karaktäriserar Ansas förhållande till tingen.

Litteraturhistorikern Thomas Warburton beskriver i *Åttio år finlandssvensk litteratur* tingens roll i *Ansa och samvetet* som bärare av Ansas känslor av att vara försummad, utsatt och missbytt. Tingen får i hans tolkning också rollen av att vara ställföreträdande för känslor som behöver utlopp. Speciellt tydligt framträder detta i novellen "Pumpa" där Ansa i en lek på stranden utsätter trollbarnet Pumpa för en typ av bestraffning hon själv varit föremål för. När Pumpa inte vill äta sin mat (som i Ansas mening inte är lika äcklig som rabarberblad kokade som spenat) sänker hon ner honom i strandvattnet och tänker på en mörk skrubb där läsaren får intryck av att hon själv suttit. Ansa frågar Pumpa om han inte *vill* vara snäll, en fråga som ställts till henne och som hon finner helt absurd och omöjlig att besvara.

Utifrån sett är det fråga om speglingar, medan Ansa själv uppfattar sitt umgänge med tingen som dialoger. Redan på den första sidan i den första novellen i samlingen, "Sängen", möts läsaren av Ansas förhåll-

ningssätt till tingen. Ansas gamla säng står i hallen, utan annat sällskap än den otröstliga, gamla (leksaks)apan Alloviss. Ansa har en smula hemlängtan till sängen men tycker inte riktigt att det är rätt av den att se övergiven ut. Man kunde läsa detta avsnitt som en beskrivning av hur Ansa speglar sina känslor i sängen, men om man som Ansa istället vill se sängen som ett subjekt, med inneboende möjligheter att uttrycka något blir det befogat att se scenen som beskrivs som en dialog. Ansa har sin känsla av hemlängtan, sängen uttrycker övergivenhet och Ansa svarar genom att luta sig ner över sängens repgaller, medlidsamt och besvärat. Det händer att Ansa stryker sig förbi sängen "med ett slags godnatt", ett socialt beteende som för Ansas del inte begränsar sig till mänskliga kontakter. I Ansas värld finns både vänligt sinnade och skrämmande ting. Med de skrämmande tingen för Ansa ingen dialog, istället undviker hon kontakt.

I artikeln "On 'Being' Moved by Nature" diskuterar professorn i filosofi och miljöstudier vid Queens University i Ontario, Mick Smith, hur ett emotionellt och etiskt förhållningssätt kan uppnås mellan människan och hennes omvärld. Han menar att moderna och filosofiska paradigmer har marginaliserat känslornas och etikens roll, men att det inte går att bortse ifrån att känslor och etik ligger som viktiga delar i botten för de mekanismer som gör att vi närmar oss andra. Känslor och etik påverkar det sätt vi är på i världen och ger oss en känsla av och förståelse för den plats vi har i världen. Ett emotionellt och etiskt förhållande till den materiella världen påverkar det sätt på vilket människor förhåller sig till naturen.

Att geografi och etik som discipliner befinner sig så långt ifrån varandra kopplar Smith samman med det moderna paradigmet som gjort moralen till något som ska vara universellt, otidsbundet och bortom det jordiska. Den här synen på etik uteslu-

ter det geografiska och det personliga och passionerade engagemanget i andra entiteter som alltid gett form åt etiska frågor, skriver Smith. Smith kritiserar den franske filosofen och politikern Luc Ferry som menat att naturen i och med Descartes inte längre tillskrivs själ och ockulta krafter. I förlängningen, anser Smith, innebär detta att den som "rörs" av naturen därmed måste anses visa prov på premodern irrationalitet.

Synen att "den andre" bara kan återfinnas inom den mänskliga sfären vänder sig Smith emot och tar upp tre aspekter som kunde ge en möjlighet för människan att uppnå en etisk relation till naturen: För det första det han kallar *naturligt uttryck*, som utgör den expressiva aktiviteten hos allting som demonstrerar sitt kontinuerliga varande (är) för andra. För det andra *tolkning*, som utgörs av försöken att förstå, få en känsla för och ge mening åt det den andra uttrycker (är). För det tredje *känsla* som är utvecklandet av en emotionell och etisk hållning till den andra, vilken leder till att vi kan godta den som varande annorlunda än oss. Den dominerande teorin inom modern filosofi gör gällande att det bara är mänskligt språk som möjliggör meningsfullt uttryck, att det bara är mänsklig tankekraft som kan tolka och att det bara är människor som kan ha etiska förhållningssätt (till andra människor). Detta ser Smith som vår tids fördomar. För flickan Ansa faller det sig naturligt att tingen omkring henne har ett naturligt uttryck som kan tolkas och väcka känslor. Detta gäller både konstruerad och icke-konstruerad miljö. Sängar, liksom stenar och äppelträd lever och uttrycker i Ansas värld.

Den ömhet som Ansa känner för de inpackade äpplena i novellen "Konrada i Rosenland" är en följd av de dialoger hon har haft med äppelträden på sommarstället. Ansa upplever att hon har varit med om att skapa äpplena via sitt beteende kring

Solveig von Schoultz på 1920-talet. Foto i Matias Uusikyläs ägo.

träden. Hon har klappat träden och tackat dem och de har tappat sina frukter speciellt till henne. Till säfstaholmträdet har Ansa inte riktigt lyckats bygga någon nära relation, hon liknar trädet vid en stor och tankspridd mamma, som inte har tid med henne. Här är det inte långsökt att dra paralleller till Ansas egen mamma, vars upptagenhet och distans till dottern berörs flera gånger i novellsamlingen. Sommargyllenträdet är sorglöst och lättsinnigt och ger frikostigt åt Ansa av sin fallfrukt. Astrakanträdet kräver å sin sida många tack av Ansa, men kan emellanåt falla en frukt åt henne så länge Ansa inte berättar det för någon. De olika träden har olika personligheter och Ansa förhåller sig på olika sätt till dem. Träden är för Ansa viktiga, självständiga, värdefulla personligheter, levande subjekt, och därför möjliga att förhålla sig till på ett emotionellt och etiskt sätt:

Det skulle aldrig ha fallit henne in att skaka stammen. Det skulle trädet aldrig ha förlåtit. Det gav vad det gav, frivilligt. Men det var en helt annan sak när alltsammans var nerplockat av andra som inte kände träna, som gjorde dem illa och som, värst av allt, hade för avsikt att sälja deras tusentals barn. För att tjäna pengar på dem! Ansa begrep inte hur de vågade.

Ansas tankar om äppelträden leder tankarna till Carolyn Merchant som i *Naturens död* diskuterar hur den europeiska världsbilden förändrades kring 1500-talet från en organisk syn på jorden till en mekanisk. Synen på jorden som en livgivande moder fungerade som en begränsning för hur människor kunde handla mot henne. Ansas syn på äppelträden som levande varelser fungerar på samma sätt begränsande för vilken makt hon kan rikta mot dem, utan

att bete sig oetiskt.

Det finns en ömsesidighet i Ansas förhållningssätt till tingen som gör att det inte blir fråga om en ensidig relation där Ansa speglar sig i ovidkommande ting. De ting som Ansa försöker trösta är många. Även i tröstandet av tingen finns en ömsesidighet, tingen kan både trösta och tröstas. Ansa har en känsla av att allt inte är riktigt som det ska med de krav hon möter från mänskligt och gudomligt håll och naturen och tingen ger vinkar om hur saker och ting borde vara:

Björken tycktes förstå, den rörde grenarna. En fläkt kom in under gardinen. Det som var därute visste bättre. Det som var härinne förstod och avstod. De mörka väggarna som ännu hade vintern i sig sa till Ansa: Ut! Nu kan det vara nog. Torka av bordet och ge dig iväg, unge! Men därute rörde kvicka vindar Ansas hår. Grenar och myggor dansade.

Tingen ute och inne ger Ansa sitt stöd och visar på alternativ hon inte hittar i det mellanmänniska umgänget. I vanliga fall är det via andra människor som vi förstår oss själva och vår omvärld, men Ansa är utlämnad åt sina egna resurser. Hon har ingen att vända sig till annat än en oförstående Övermakt, en skrämmande Jesus och en sträng och krävande Gud. Istället för att söka kontakt med dem vänder hon sig till tingen, som i hennes uppfattning verkligen är levande och har förmåga att uttrycka vilja.

Ansas speciella förhållande till tingen orsakar konfrontationer mellan henne och vuxenvärlden, exempelvis i novellen "Hosianna", där leksaken Bränngrödan räds för mörker skapar en konflikt mellan Ansa och skolans rektor, av Ansa kallad Kackerlackan. Kackerlackan förhåller sig till ting som om de saknade röst och vilja och när det upptäckts att Ansa har tagit med sig en leksak till morgonsamlingen är det bäddat

för konflikt. Bränngrodan bör enligt Kackerlackan placeras i kartsåpet, som ett straff för Ansas otillåtna lek i skolan, men Ansa opponerar sig:

– Skåpet? Men han är ju mörkrädd.

– Hör du Ansa. Nu är det allvar.

Mungiporna hade sänkt sina långa spetsar och började darra.

– Nu ger du mig leksaken.

Handen nästan rörde vid hennes; Bränngrodan kallsvettades i Ansas grepp och höll på att kvävas.

– Nej, skrek Ansa.

Men handen var kvar, utbredd framför henne.

– Det är mörkt i skåpet, skrek hon till den.

Ansas medvetenhet om tingens känsloliv ger henne ett ansvar gentemot dem, när den kallsvettande Bränngrodan får andnöd och inte kan försvara sig mot Kackerlackan blir Ansa tvungen att föra hans talan. Samtidigt som umgänget med tingen kan ge Ansa ett visst mått av frihet ger det henne också ett stort mått ansvar.

Ansa i världen

Ansas mamma har noterat sin dotters nära förhållande till tingen och reagerat: ”Jag tror du bryr dig mera om saker än om människor, hade Övermakten engång sagt, frågande, nästan sorgset”. För Ansas del är skillnaden mellan människor och saker inte så stor. Detta kan noteras också i det sätt på vilket Ansa beskriver sin familj. Läsarens kontakt med familjen kommer via Ansa, som i mera svepande ordalag refererar till sin familj som ”övermakten”. När beskrivningen blir mera detaljerad inriktar hon sig på specifika attribut. I ”Pumpa” beskrivs mamman som en lång frasande kjöl, familjen beskrivs som en massa unga ben och några gamla, med hundra bruna ögon. I

”Bordduk med frans” betraktar Ansa familjens näsor och undersöker skillnader mellan svala pojknäsor och flickornas droppande, berörda. När Övermakten förebrår Ansa mot slutet av novellen beskrivs hon som en lång, knölig känga, en hand och en bedrövad mörkröd blick. Ansa beskriver sin familj som splittrade ting och verkar reagera på dem på samma sätt som hon reagerar på de andra tingen i sin omgivning. Skrämmande ting undviker hon, medan hon dras till vänliga ting, som storebrorsnävar med russin i. Som jag tidigare tog upp i kapitlet ”Ansa och otillräckligheten” gör lyssnandet till samvetet att det växer henne över huvudet. Samma problem verkar Ansa ha i förhållande till tingen:

Ju mera hon öppnade sin uppmärksamhet dess flera tysta pockanden hörde hon: kände när en stol var trött i kroppen och behövde flyttas, visste att gaffel och kniv fordrade att läggas parvis i lådan, visste att ingenting ville vara ensamt, inte ens rummen, de skulle se in till varann och tälde inte att man stängde dörarna. Värst på kvällen: tingen var mörkrädda och måste makas närmare varann, det allra räddaste, den lilla ljusstaken, tog hon till sig i sängen.

Stegat mellan mänskligt och icke-mänskligt är för Ansas del kort och de ansvarskrav som ställs på hennes samvete flyter ut till att också gälla tingen.

Människan är inte ensam i Solveig von Schoultz’ författarskap utan en del av ett nätverk, menar Möller-Sibeliuss. Gäller detta även för Ansa och var placeras hon i världen?

Antas karakteriserar Ansas placering som ”[...]minst och utanför”. Detta i huvudsak med tanke på förhållandet mellan Ansa och hennes familj. Jag väljer att istället för att

betrakta familjen som ett absolut centrum och Ansa som en perifer, maktlös figur se Ansa som ett centrum bland många andra. På detta vis blir bilden en annan.

Den hierarkiska uppdelningen mellan Ansa och familjen bryts när Ansa delar upp övermakten i näsor, nävar och kängor. Litteraturvetaren Patrick D. Murphy beskriver ett dialogiskt förhållningssätt, som han anser vara ett ekologiskt förhållningssätt. Ett sätt att bryta en uppdelning av världen i ”ting-i-sig-själva” och ”ting-för-oss” kan ske om man förenar dessa båda poler på ett dialogiskt sätt och således formar ”oss-som-ting-för-andra”. Om man dessutom istället för *alienation* tänker sig *relation* som det naturliga förhållandet mellan människor och människor och människor och natur, kan begreppet den Andra/e bli användbart inom ekofeministisk litteraturteori. Detta om man använder begreppet på ett ekologiskt sätt snarare än ett psykoanalytiskt, alltså med betoning på relation snarare än alienation när man talar om omvärlden. Ansa står i ständig förbindelse med sin materiella omvärld och med människorna i den, så länge som dessa konkretiseras i sina materiella manifestationer. Både Ansa och tingen är aktiva subjekt i relationen. Murphy menar att man inom ekofeminismen via betonandet av relation kan hitta ett förhållningssätt till världen som bryter med tidigare uppfattningar:

If the recognition of “otherness” and the status of the “other” is applied only to women and/or the unconscious, for example, and the corollary notion of “otherness”, being another for others, is not recognized, then the ecological processes of interanimation – the way in which human and other entities develop, change and learn, through mutually influencing each other day to day,

age by age – will go unacknowledged, and notions of female autonomy that have been useful to women in thinking through the characteristics of their social oppression will end up complicitous with the traditional American patriarchal beliefs in autonomy and individualism.

Via begreppet “otherness” och genom att tala om *en* annan snarare än *den* Andra kan man alltså bryta den dualism som annars riskerar att forma ett synsätt på världen där människa och natur är två väsensskilda entiteter som inte har någon påverkan på varandra och där en kommunikation mellan dessa båda blir omöjlig. För Ansas del gäller detta inte bara naturen, utan också familjen. Ansa kan beskrivas som ett centrum bland många, i förbindelse med dessa många andra.

FILOSOFEN OCH EKOFEMINISTEN VAL Plumwood ser grunden till dagens ekologiska kris i rationalismen i den klassiska, grekiska filosofin. Förnuftet lyftes då upp som det som skiljde människan från naturen, vilket Plumwood ser som grunden till den dualism mellan människa och natur som sedan har fortsatt att skapa nya dualismer, som den mellan man och kvinna. Plumwood betonar skillnaden mellan dualism och dikotomi och menar att alla dikotomier inte är dualistiska. En dualism är enligt Plumwood:

[...] a relation of separation and domination inscribed and naturalised in culture and characterised by radical exclusion, distancing and opposition between orders constructed as systemically higher and lower [...] which treats the division as parts of the natures of beings construed not merely as different but as belonging

to radically different orders or kinds, and hence as not open to change.

En dualism, menar Plumwood bygger på ett förnekande av att den part som ses som högrestående är beroende av den part som ses som lägrestående.

Plumwood identifierar fem olika sätt på vilka dualism upprätthålls. För det första kan den Andra (naturen) placeras i bakgrunden och ses som oviktig av den dominerande parten (förnuftet/människan/mannen) i det dualistiska förhållandet. För att åstadkomma förändring behövs här en uppvärdering av den lägre parten. För det andra kan den dominerande parten via radikalt uteslutande placera sig så långt borta från den Andra som det bara går att komma. För att komma ifrån dualismen här krävs ett erkännande av att ingendera parten är helt olik den andra. För det tredje kan den Andra definieras utgående från den dominerande parten, som en brist. För det fjärde kan en dualism upprätthållas genom att den Andra homogeniseras och stereotypiseras. För det femte upprätthålls dualismen genom betraktandet av den Andra som ett instrument.

När Ansa placeras sig i relation till sina skor, som hon kallar Ellen och Dagny, saknas en hierarkisk uppdelning:

Handen for ned och rörde vid Ellens knottriga snörning, alla de små ögonen som var så sura då hon skulle väckas på morgonen. Ellen som brukade tredska och slå knut på sina snören. Tvärs genom Ellen kände hon värmen från sin egen levande hand. Detta var Ellen och Dagny. Hon var Ansa, på samma sätt. Detta var Ellen och Dagny.

Skorna är inte en oviktig bakgrundsfaktor i Ansas liv, utan de är betydelsefulla person-

ligheter. Ellen och Dagny är inte på långa vägar väsensskilda från Ansa, utan de är personligheter på samma sätt som hon. Ellen och Dagny definieras inte som en brist, utan det som Ansa har och är, har och är också Ellen och Dagny. De hänförs dessutom inte bara till den övergripande kategorin "skor" utan har sinsemellan olika personligheter. Ellen och Dagny är inte instrument i Ansas värld utan de har ett eget existensvärde.

Dualismen skapar inte skillnaderna, poängterar Plumwood, men genom ett dualistiskt tänkande tolkas skillnaderna på ett sådant sätt att de skapar hierarkier. Den kultur som Ansa skapar bygger på jämlikhet och löser upp uppdelningen mellan människa och ting.

ANSA KAN SÄGAS LEVA i två världar som delvis överlappar varandra. I den ena världen finns övermakten, med Övermakten och Gud i spetsen, en värld där Ansa inte har någon talan och där hierarkin är tydlig. I den andra världen placeras sig Ansa som ett centrum bland många, hierarkin är upplöst, liksom dualismen. Allt är fyllt av språk och vilja. Ansa ser dem som inte har inblick i den andra världen som dövstumma. Vad är det som skapar Ansas engagemang i och förståelse för tingen?

Forskaren Scott Slovic skriver i artikeln "Nature Writing and Environmental Psychology" att amerikanska naturdiktare som Annie Dillard, Edward Abbey, Wendell Berry och Barry Lopez inte bara är att betrakta som naturanalytiker och naturuppskattare, utan att de också skriver mycket om människans psyke. Slovic menar att dessa författare är inriktade på att försöka förstå människans medvetande och att de vill höja sin medvetenhet via sina kontakter med naturen. Balansgången mellan närhet och avstånd till naturen skapar i deras författarskap en spänning som leder till

ökad medvetenhet, menar Slovic. I Solveig von Schoultz' författarskap betonas närhet mera än avstånd till naturen, Möller-Sibell konstaterar:

Föreställningen att allt levande är beslutat och mer än så, att det organiska och det oorganiska, människa och ting hör samman är central hos von Schoultz.

Samhörigheten med tingen är en central del av karaktären Ansas verklighetsuppfattning. Själv skriver von Schoultz i tidskriften "Skärgård" 1/1991:

Umgänget med trä och kottar, ormbunkar och hallonsnår i skogen, saltgräs och kärringtand vid strandstenarna var något självfallet; jag hörde till där. Och det var inte någon nämnvärd skillnad mellan mig och mäsen som flög ovan tallen Paraplyn på berget; jag tyckte att jag kände i mig själv hur mäsen sträckte vingarna.

Ansas, och von Schoultz', samhörighet med tingen bygger på samband mellan natur och människa. Kommunikation och förståelse är möjliga tack vare likhet. Här är det viktigt att påpeka att jag inte lyfter fram detta för att betona det självbiografiska, utan för att samhörigheten med tingen är ett återkommande tema i von Schoultz författarskap.

Flickan Ansa upplever att man i familjen lyssnar på henne ungefär som man lyssnar på en leksak. Maria Antas konstaterar att Ansas värld tecknas som en magisk plats där tingen och naturen har lika komplexa och emotionella behov som Ansa själv. Och vidare att det är nödvändigt för Ansa att tala med och hjälpa tingen i och med att de är lika värnlösa som hon själv. I skildringen av tingrelationen ser Antas en bild av en livsinställning, eller ett moderskap, som respekterar den svagare parten. Bör-

jan till denna inställning kommer ur Ansas position som underordnad i förhållande till sin familj.

Plumwood för i *Environmental Culture* fram en tanke om solidaritet med den icke-mänskliga naturen vilken inte skulle bygga på identifikation. Plumwood gör en skillnad mellan att positionera sig *som* den andra och att positionera sig *med* den andra. Att positionera sig som den andra kan skapa en för den svagare parten förtryckande enhet, i och med att man då inte beaktar att det mellan de båda parterna kan finnas motstridiga intressen:

We must attain solidarity with the other *in their difference* and despite the ambiguity of the term "identification" solidarity here can not be interpreted as identity [...]

Plumwood lyfter fram både likhet och skillnad mellan människa och natur:

[...] both continuity with and difference from self can be sources of value and consideration, and both usually play a role.

Få människor hör tingens röster och låter sig styras av dem på samma sätt som Ansa. Tingens roll i *Ansa och samvetet* kunde lätt avfärdas som objekt som Ansa speglar sig i. Ansa uppfattar ändå att tingens röster är deras egna och hon för en dialog med dem, en dialog mellan olika entiteter med lika värde. Tingen blir på så vis mera av samtalspartners än speglar. Plumwood föreslår en förrädisk identitet (*traitorous identity*), en multipel positionering från människans håll, som en lösning på balansgången mellan likhet och skillnad mellan människa och natur. Ansa kan från sin position tänka sig in i tingens situation, men hon har också insyn i en värld där människans plats ovan-

för tingen är tydligt definierad. På så vis kan hon sägas ha en förrädisk identitet som bryter den dualistiska uppdelningen mellan människa och materia. De relationer Ansa bygger till tingen förankrar henne i världen, som ett centrum bland många. De glidningar som finns i texten får också sin förklaring i och med flickan Ansas förrädiska identitet. Ibland verkar hon ställa sig över tingen, ibland är hon mitt ibland dem, emellanåt erkänner hon skillnader mellan sig själv och tingen och emellanåt ser hon inga skillnader. Detta gör novellsamlingen väldigt öppen och möjliggör många olika läsningar. Det gör också relationen mellan Ansa och tingen komplex och levande.

Sammanfattning

I denna artikel har jag diskuterat tingsens roll i *Ansa och samvetet* och ställt frågan om hur Ansa placerar sig i världen och vilken roll tingen spelar i verket.

Att Ansa över huvudtaget närmar sig tingen sätter jag i samband med den förtryckande traditionsförmedling hon möter i sitt hem. Gud och samvetet finns ständigt närvarande i relationen mellan Ansa och hennes familj. Ansa upplever sig vara otillräcklig i mänskliga förhållanden och de samvetskrav som ställs på henne ter sig för hennes del som alltför begränsande. Istället vänder hon sig till tingen.

Tingen är för Ansa inte enbart positiva. Det finns skrämmande ting, som Ansa undviker att befatta sig med, men också vänligt sinnade ting som kan ge Ansa tröst när hon behöver det. Raunio poängterar det skrämmande i tingen i avhandlingen pro gradu *Tidlösa världar*, medan jag anser att tingen också kan spela en positiv roll. Utifrån sett verkar det som att tingen är speglar för Ansas egna känslor, medan hon själv upplever tingen mera som samtalspartner. Det finns en ömsesidighet i förhållandet mellan Ansa och tingen som innebär både ett visst mått

av frihet och ett visst mått av ansvar.

Skillnaden mellan saker och människor är inte så stor i Ansas uppfattning. Genom att relatera till tingen som levande, viljefyllda entiteter bryter Ansa den dualistiska uppdelningen mellan människa och ting. I förhållande till ting är Ansa ett centrum bland många, en annan snarare än den Andra. Detta också i förhållande till sin familj när hon beskriver den via olika fysiska föremål, som nävar eller skor. Maria Antas menar i *Barnet i den heliga ordningen* att *Ansa och samvetet* beskriver en konfrontation mellan natur och kultur, medan jag vill påstå att det snarare handlar om en krock mellan två olika kulturer.

Ansa kan tänka sig in i hur det är att vara ett ting, men hon har också insyn i en värld där det är tydligt definierat vad en människa är och var denna har sin plats. På så sätt kan hon sägas ha en förrädisk identitet, som placerar henne utanför hierarkierna och som gör det möjligt att uppfatta henne som ett eget centrum, snarare än som en perifer karaktär i förhållande till sin familj. Den förrädiska identiteten medför glidningar i texten som gör att novellsamlingen förblir öppen och att tolkningsmöjligheterna är många. Samtidigt skapar den en komplex och levande relation mellan Ansa och tingen.

Litteratur

Otryckt material

- Antas, Maria 2000
Barnet i den heliga ordningen. Rumslighet, ideologi och överträdelse i Solveig von Schoultz; Tove Janssons och Renata Wredes barndomsskildringar
Licentiatavhandling Helsingfors Universitet
- Nynäs, Peter 1995
Förvandling. Religionsvetenskapligt studium av ett framträdande tema i Solveig von Schoultz' poesi
Avhandling pro gradu Åbo Akademi
- Raunio, Pia 1999
Tidlösa världar. Om ting, lek och krig i Solveig von Schoultz "De sju dagarna" och "Nalleresan"
Avhandling pro gradu Åbo Akademi

Tryckt material

- Buell, Lawrence 2005
The Future of Environmental Criticism. Environmental Crisis and Literary Imagination
Malden MA: Blackwell Publishing
- Ekman, Michel 2000
Finlands svenska litteraturhistoria del 2
Utgiven av Clas Zilliacus
Helsingfors; Stockholm: Svenska litteratursällskapet i Finland: Bokförlaget Atlantis
- Glotfelty, Cherryl och Fromm, Harold (red.) 1996
The Ecocriticism Reader. Landmarks in Literary Ecology,
Athens Ga:University of Georgia Press
- Grønstøl, Sigrid Bø 1985
Songen og barnet. Kreativitet og moderskap i konflikt. Tematisk analyse av Solveig von Schoultz sin lyrikk
Bergen: Universitetsforlaget AS
- Holm, Nils G. 1985/1988
Religionspsykologins grunder
Åbo: Åbo Akademi
- Laitinen, Kai 1988
Finlands litteratur (övers. Kerstin Lindqvist, Thomas Warburton)
Helsingfors: Söderström
- Merchant, Carolyn [1980]/1994
[The Death of Nature. Women, Ecology and the Scientific Revolution]
Naturens död. Kvinnan, ekologin och den vetenskapliga revolutionen (övers. Öjevind Lång)
Stockholm: Symposion

- Murphy, Patrick D. 1991
"Ground, Pivot, Motion"
Hypatia 1991 6:1 s 146-161
Oxford: Wiley-Blackwell
- Murphy, Patrick D. 1994
"Voicing another nature"
Hohne, Karen, Wussow Helen (red.) 1994
Dialogue of Voices. Feminist Literary Theory and Bakhtin s 59-82
Minneapolis: University of Minnesota Press
- Möller-Jensen m.fl. 1996
Nordisk kvinnolitteraturhistoria III. Vida världen
Höganäs: Wiken
- Möller-Sibeliuss, Anna 2007
Mänskoblivandets läggspeglar. En tematisk analys av kvinnan och tiden i Solveig von Schoultz poesi
Åbo: Åbo Akademi Förlag
- Plumwood, Val 2002 [1993]
Feminism and the Mastery of Nature
London: Routledge
- Plumwood, Val 2002
Environmental Culture. The ecological crisis of reason
London: Routledge
- Schoultz, Solveig von 1954
Ansa och samvetet
Helsingfors: Schildts
- Schoultz, Solveig von 1985
Tatiana Sundgren (red.)
Finlandssvenska kvinnor skriver
Helsingfors: Schildts
- Schoultz, Solveig von 1991
"När verkligheten inte låter sig fångas"
Skärgård 1/1991
Åbo: Skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi
- Schoultz, Solveig von 1994
Samtal med en fjärl
Helsingfors: Schildts
- Slovic, Scott 1996
"Nature Writing and Environmental Psychology The Interiority of Outdoor Experience"
Glotfelty, Cherryl och Fromm, Harold (red.)1996
The Ecocriticism Reader. Landmarks in Literary Ecology s 351-370
Athens Ga:University of Georgia Press

- Smith, Mick 2005
"On 'Being' Moved By Nature",
Joyce Davidson, Liz Bondi, Mick Smith (red.) 2005
Emotional Geographies s 219-230
Aldershot: Ashgate
- Sundén, Hjalmar 1970
Barn och religion
Ålvsjö: Verbum
- Warburton, Thomas 1984
Åttio år finlandssvensk litteratur
Helsingfors: Schildts
- Warren, Karen 2000
Ecofeminist Philosophy. A Western Perspective on What it is and Why it Matters
Lanham, Md: Rowman & Littlefield
- Wik, Inga-Britt 1988
"Fåglarna och träden"
Hufvudstadsbladet 18.12.1988
- Wik, Inga-Britt 1989
"Ett sätt att räkna tiden"
Hufvudstadsbladet 9.4.1989
- Wik Inga-Britt (red.) 1999
Det som har varit, det som är. En brevbibliografi
Helsingfors: Schildts

Texten i artiklen är en avhandling pro gradu i litteraturvetenskap vid Åbo Akademi 2010. Handledare var Roger Holmström.

Antarktis – den sista vildmarken

Turism på den vita kontinenten

ANTARKTIS ÄR DEN FEMTE största kontinenten med en yta på nästan 12 miljoner kvadratkilometer. Den är jordens högsta, kallaste och torraste. Istäckets genomsnittliga tjocklek är 2 300 meter. Den lägsta uppmätta temperaturen är minus 89 grader Celsius. Den största observerade vindhastigheten därnere överstiger 300 km/h. Den genomsnittliga nederbörden är 150 millimeter. Antarktis regleras av ett internationellt traktatsystem, som begränsar användningen till vetenskapliga och fredliga ändamål. På kontinenten arbetar året om endast 1000 personer, sommartid omkring 4000. Turismängden – närmast kring Antarktishalvön – uppgick till ungefär 37 000 under senaste säsong (2009–2010). Hur mycket kan turismen öka utan att den känsliga kontinenten skadas?

För 260 miljoner år sedan befann sig Antarktis nära ekvatorn. Denna varma forntid förklarar de fossilfynd man gjort (växter, dinosaurier etc.). Kontinentens olika delar härstammar från urkontinenten Gondwanas olika delar, av vilka Östantarktis är den största. Öst- och Västantarktis åtskiljs av den höga transantarktiska bergskedjan. Antarktishalvön hör till Västantarktis och åtskildes från Syd-Amerika först för 25 miljoner år sedan. Då uppkom Drake's sund, känt för sina hårda vindar – ett vatten som så gott som varje antarktisturist hamnar att korsa.

Antarktis väldiga ismassa gör förhållandena betydligt kallare på södra halvklotet jämfört med motsvarande breddgrader på det norra. På turistresor överskrider man sällan den södra polcirkeln: redan att nå 65

grader sydlig bredd anses vara en bragd.

Över 20 länder upprätthåller forskningsstationer på Antarktis under sommarperioden. Rätt få stationer fungerar året om. De mest kända av dessa är Scott-Amundsen på sydpolen (USA), McMurdo (USA), som är den största på kontinenten, samt världens kallaste plats, Vostok (Ryssland). Innan Antarktisfördraget upprättades år 1959 hade sju nationer ställt territoriella anspråk på kontinenten, tre av dessa delvis överlappande (Argentina, Chile och Storbritannien). Fördraget lade territoriella anspråken på is men löste dem inte.

Antarktisfördraget har nu ratificerats av 47 länder, av Finland år 1984. Finland upprätthåller sommarbasen Aboa vid randen av kontinenten. Det är viktigt att fördragsländerna gemensamt främjar skötseln av Antarktis och kommer överens om de gemensamma spelreglerna.

Historia

Den holländska amiralen Jacob Mahu var antagligen den första som såg Södra Shetlandsöarna år 1598, men området blev ”upptäckt” och engelskt år 1819-20 (W. Smith och E. Bransfield). James Cook seglade runt Antarktis åren 1772-75 och var den första att överskrida den södra polcirkeln. Fastän han aldrig såg Antarktis var han övertygad om dess existens. Han besökte Syd-Georgien år 1775. Den estnisk-ryska amiralen Thaddeus von Bellingshausen torde vara den första att ha sett själva kontinenten i närheten av Deception Island under sin resa 1819-20, även om den amerikanske valfångaren Nathaniel Palmer påstår sig ha sett kontinenten just från samma ö samma år.

Slutet av 1800-talet och början av 1900-talet var de stora upptäcktsfärdernas guldålder, och många historiskt berömda expeditioner gjordes till Antarktis.

Kapplöpningen till Sydpolen mellan Roald Amundsen och Robert Scott år 1911-12 är antagligen den mest kända, men även Ernest Shackletons färd under åren 1914-16 har gått till historien genom de dramatiska händelserna. Shackletons avsikt var att korsa kontinenten, där han alltså misslyckades. Den första färden över hela kontinenten gjordes först år 1955-57 under ledning av Edmund Hillary. Det internationella geofysikaliska året 1957-58 satte fart på Antarktiskforskningen. Forskningsverksamheten tilltog och allt fler länder grundade stationer i olika delar av Antarktis.

De tidiga expeditionerna var i allmänhet de första mänskorna på dessa platser. Härigenom blev det ofta expeditionsledaren som kunde namnge platserna. Antarktis karta vimlar av forskarnamn från olika länder och discipliner. Till exempel belgaren Adrian de Gerlache gav namn åt Lemairens kanal år 1898 efter den belgiska Afrikaforskaren Charles Lemaire. Gerlaches sund i sin tur fick namn efter sagda de Gerlache.

Pingvinernas Antarktis

I ekologisk bemärkelse omfattar Antarktis även de angränsande havsområdena, eftersom huvuddelen av näringen kommer därifrån. Djurvärlden är enastående: 18 pingvinarter och ett stort antal andra fåglar, sex sälararter och över tio valarter. Fiskbeståndet är rikt liksom den övriga havsfaunan. Den viktigaste näringen både för många fåglar och däggdjur är makroplankton eller krill.

Landfloran är fattig. På Antarktis förekommer endast två kärlväxtarter, som är begränsade till Södra Shetlandsöarna. Lavar och mossor förekommer ställvis och i snön och isen växer alger av olika färger.

Pingvinkolonierna är säkert det mest kännetecknande draget för Antarktis under sommaren. De kan uppgå till tiotusentals fåglar. Flera arter kan häcka på samma ö eller område. Pingvinparet bygger ett bo

av små stenar, där honan lägger två ägg som man gemensamt ruvar. Man sköter ungarerna tillsammans. Föräldrarna söker turvis näring från havet och matar ungarerna genom att kasta upp födan direkt i halsen på ungen. Varje par sköter endast sina egna ungar, som de känner igen bland tusentals andra på lättet. Pingvinerna återvänder till sin hemkoloni för att föröka sig, och hur de gör det är ett stort mysterium. Pingvinkolonin upptäcker man redan från havet genom den starka stanken.

Under resan såg vi tre pingvinarter: adeliepingvin (*Pygoscelis adeliae*), åsnepingvin (*P. papua*) och ringpingvin (*P. antarctica*). De är alla omkring en halv meter höga och svartvita. Alla tre arter äter i havet och kan dyka till över 100 m djup, åsnepingvinen t.o.m. över 200 m. Ibland förekommer och t.o.m. häckar enskilda individer av främmande pingvinarter i en koloni.

Bland den övriga fågelvärlden kan man nämna albatrosserna, som man närmast ser till havs. Den största bland dem eller vandringsalbatrossen (*Diomedea exulans*) kan nå upp till 3,5 m mellan vingspetsarna. Pingvinkolonierna störs av skuor (*Chataracta spp.*) som jagar ägg och ungar, ofta i par eller grupper. Den lilla vita större slidnäbben (*Chionis alba*) springer runt bona och äter vad den finner.

En tillfällig resande ser sälar närmast på stranden eller isen. På Antarktishalvön möter man lätt sydliga sjöelefanter (*Miromunga leonina*), sjöleoparder (*Hydrurga leptonyx*), weddellsälar (*Leptonychotes weddellii*) och antarktiska pälsälar (*Arctocephalus gazella*). Endast weddellsälen övervintrar på Antarktis. Den håller andningshålen i isen uppe med hjälp av tänderna, som slits och torde förklara deras jämförelsevis korta livslängd.

Till havs syns rätt ofta valar, även om t.ex. en knölval (*Megaptera novaeangliae*) oftast syns endast som en vattensprutande buckla

En koloni av åsnepingviner på Aitchoöarna.

En sjöleopard vilar sig.

M/S Expedition i Neko Harbour på Antarktishalvön.

på vattenytan. Späckhuggare (*Orcinus orca*) kan man se mera av: själv såg jag en flock träna en unge att fånga pingviner. Späckhuggare jagar i flock och de kan t.o.m. döda en blåval.

I turismen spelar presentationen av faunan ofta en viktig roll och de flesta researrangörer har biologer och andra experter bland kryssningspersonalen. Då ingen jakt förekommer på Antarktis är djuren förvånansvärt orädda för människor. Pingviner promenerar ofta tätt intill besökaren och sälarna bryr sig inte om åskådarna.

Turismens spelregler

Antarktisfördraget kompletteras av Madrids miljöprotokoll, som innehåller rätt stränga regler för besök och beteende på kontinenten. I praktiken är Antarktis ett naturreservat. Man får inte resa till Antarktis utan tillstånd, som i allmänhet skaffas av researrangören. Antarktis-researrangö-

erna har en internationell förening IAA-TO som ger anvisningar och övervakar turismen i området.

Merparten av antarktisturismen sker med kryssningsfartyg. Små fartyg (< 300 personer) kan göra landstigningar, som regleras ytterst noggrant. Från stora fartyg tillåts inga landstigningar. Majoriteten av Antarktis-kryssningarna startar från Ushuaia i Argentina.

Vi reste med *M/S Expedition*, tidigare Ålandsfärjan, som nu ägs av resebyrån GAP Adventures i Toronto. Fartyget byggdes om på varvet i Raumo 2008–2009 och motsvarar höga bekvämlighetskrav. Passagerarna har bl.a. tillgång till ett *Mud Room* där man tvätta och förvara utrustningen som oftast luktar rätt kraftigt efter ett besök i land.

Varje researrangör bokar i början av säsongen besökstider för de olika platserna, så att det inte uppstår trängsel på de små his-

toriska lämningarna eller de känsliga landningsställena. Man får inte lämna någonting kvar på Antarktis. Detta begränsar effektivt övernattningsplatser på andra ställen än i fartygen, som bör uppfylla strikta krav på avfallshantering och miljöeffekter.

Säkerhetsföreskrifterna är rigorösa. Med olika anvisningar försöker man få besökarna att uppföra sig riktigt och vara förberedda på snabba förändringar i omständigheterna. Väderleken kan variera kraftigt och snabbt: en dimma kan lägga sig och vinden kan nå en farlig styrka på några minuter. Sjöfarten försvaras av isförhållandena.

Man försöker minimera besökarna inverkan på den känsliga floran och faunan. Besökarna måste upprätthålla vissa minimiavstånd till djuren. Landstigningarna sker med gummibåtar (zodiacs). Före och efter besöken desinficeras och tvättas skodon. Ingenting får lämnas på kontinenten eller föras därifrån. Researrangörernas personal

följer med och övervakar besökarna. Man kan inte röra sig på egen hand av säkerhets- och naturskyddsskäl.

Södra Shetlandsöarna

Syd-Shetland är den yttersta delen av Antarktis. På öarna kan man bekanta sig med fågellivet och faunan, den intressanta geologin och områdets historia.

Aitcho-öarna är kända för sina stora pingvinkolonier. De är tämligen gröna på grund av mossor.

Deception Island är en kaldera som fyllts med vatten. Vulkanen hade utbrott åren 1967, 1969 och 1970, varvid de chilenska och brittiska baserna på ön förstördes. Vid infarten till kalderan finns valfångststationen Whaler's Bay, som grundades av det norska valfångstbolaget Hektor år 1912. Stationen var i bruk till 1931. Sex rostiga valoljecisterner (6 m höga, 4 m diameter) vittnar om skalan i verksamheten. När

Whaler's Bay, Deception Island.

Den restaurerade forskningsstationen i Port Lockroy.

stationen var i bruk var hela kalderans vatten rött av blod.

Britterna byggde år 1944 sin hemliga bas "Base B" i den forna valfångststationen som en del av den topphemliga operationen Tabarin. Stationen fortsatte som en forskningsstation tills den övergavs efter vulkanutbrottet 1969. Whaler's Bay är ett historiskt minnesmärke enligt Antarktistfördraget.

Half Moon Island består av vulkanologiska stenar och ön har en månlik karaktär. Lavar ger ett färsprakande inslag i det annars så karga landskapet. Där finns mycket pingviner och en argentinsk forskningsstation.

Antarktishalvön

De flesta kryssningar fortsätter från Syd-Shetland till Antarktishalvön (Grahams land) och gör landstigningar från Ger-

lache-sundet och öarna söder om detta.

En populär landstigningsort på själva kontinenten är **Neko Harbour**. Valfångare använde området 1911-24 som landstigningsplats. Nu har det övertagits av pingviner. Området har mäktiga glaciärer. Där finns en nödhudda upprättad av argentinska marinen.

Cuerville Island var i forskningsbruk på 1990-talet. Ön har en tämligen rik flora för att vara i Antarktis. Förutom pingvinerna häckar även många andra fåglar här.

Port Lockroy på Goudier-ön (64 grader 49 minuter sydlig bredd) är ett av världens sydligaste museer. Det upprätthålls av British Antarctic Heritage Trust, och förutom ett museum finns här ett postkontor (British Antarctic Territory) och en souvenirbutik. Stationen fungerar sommartid (4 månader).

Britterna förlade den topphemliga ba-

sen "Base A" till Port Lockroy år 1944 då man var rädd för att tyskarna skulle utnyttja Antarktis för militäroperationer. Denna militära avlyssningsstation fortsatte som en forskningsstation under British Antarctic Survey under åren 1946-62. Man forskade främst i jonosfären vid stationen. Då verksamheten upphörde förföll stationen helt.

År 1996 restaurerades och öppnades stationen som ett museum. Det är ett av de mest fascinerande museer jag sett, även om de små utrymmena lätt är tränga för en båtlast turister som försöker bekanta sig med innehållet. Museet omfattar forskningsstationens arbets- och boningsutrymmen. Man har använt material och utrustning från 1950-talet för inredningen. Många apparater är original som erhållits som donationer av tidigare anställda. Genom text och bilder redogörs för livet och verksamheten vid stationen. Stationen var bemannad året om. Den utgjorde en viktig observationspunkt under det internationella geofysikaliska året (1957-58). Nu är platsen ett historiskt monument enligt Antarktisfördraget.

Petermann Island (65 grader 10 minu-

ter sydlig bredd) är den sydligaste landstigningsplatsen för de flesta kryssningar. Flera av de tidiga expeditionerna har besökt eller t.o.m. övervintrat på ön, såsom Charcot år 1901. Ön befinner sig cirka 2 800 kilometer från Sydpolen. Breddgraden motsvarar t.ex. Torneå på norra halvklotet.

Det mest kända sundet i området är **Lemaire Channel**, ett mycket smalt sund mellan Booth Island och kontinenten. Det är endast 11 kilometer långt och omges på båda sidor av höga snöbeklädda berg.

Slutsatser

Det förefaller fullt möjligt att kombinera en starkt reglerad turism med behovet att bevara världens sista stora vildmark, även om det knappast finns kapacitet att utöka den betydligt från dagens nivå. Om alla reserangörer följer direktiv och regler och övervakar att de efterföljs torde inverkan på den ytterst känsliga naturen bli rätt ringa. Det vore synd om turismen tvingas upphöra, eftersom de bästa ambassadörerna för den vita kontinenten utgörs av dem som besökt den.

Strandlinje vid Lemaire kanal i Antarktis.

Johan Gustaf Nyberg

Ett kapitel ur Rosalas torparhistoria

NYÅRS DAGEN 1897 BEGER SIG Johan Gustaf Nyberg över isen till Norrbyggars i Rosala. Han är tjugoåtta år, ännu ogift och bor på östra sidan av Sommarön vid Strömmen mitt emot byn hemma i faderns fiskartorp. Själv anser han sig, trots att han är torparson, vara världsuvan och kunnigare än många andra i byn. Han kan läsa, skriva och räkna. Förutom svenska kan han lite finska och förstår ryska i både tal och skrift. Under sin treåriga militärtjänstgöring vid gardesbataljonen i början av 1890-talet har han rest runt om i Finland och sett orter och platser som många i byn endast hört talas om, om ens det. Han har även besökt det ryska rikets huvudstad St. Petersburg i samband med bataljonens årliga övningar i Krasnoje Selo. Även Kejsaren Storfursten är honom bekant, han har sett honom med egna ögon (på långt avstånd, men dock) då denne inspekterat trupperna.

Gustaf Nyberg hade inte själv valt att ta värvning. Det var värnpliktslagen från år 1878 som föreskrev att varje manlig finländsk medborgare från 21 års ålder var

värnpliktig. Endast en liten del av de värnpliktiga uttogs vid uppåden. En stor del av de unga männen måste kasseras på grund av svag hälsa. Det var lotten som sedan avgjorde vilka av de friska och dugliga ynglingarna som uttogs till en tre års aktiv militärtjänst. Det var den lott, som förde Gustaf bort från hemmet i Hitisarkipelagen ut till stora världen.

Efter att ha fullgjort värnplikten återvänder Gustaf hem till Rosala i Hitis socken för att hjälpa sin far Carl och mor Emilia (f. Sjöholm) med de dagliga sysslorna på gården. Han och hans fyra syskon är födda och uppvuxna på Sommarön. Fadern Carl, hemma från Kimito, har under början av 1850-talet kommit till Rosala och blivit torpare åt bonden Erik Wilhelm Andersson ägare till "Norrbygge skattehemman". Carl, som nu är i sjuttioårsåldern, har en vacklande hälsa och orkar inte mera jobba som förr. Gustaf, som under sin militärtjänstgöring sett hur fattigt folk har det torftigt och nödställt i städerna, inser att en torpare i skärgården har det hundrafalt bättre ställt

än en fattig arbetare i Helsingfors. Här ger, om inte jorden, så havet den dagliga föda man behöver för att inte svälta. År 1896 fattar Gustaf sitt beslut. Efter att ha diskuterat saken med sin far och den nuvarande bonden Emil Wilhelm Ferdinand Eriksson, som inlöst sin hemgård Norrbyggars år 1891 av sin far Erik Andersson för en köpeskilling av 300 mark, meddelar Gustaf att han vill fortsätta som torpare efter fadern med de rättigheter och skyldigheter det innebär.

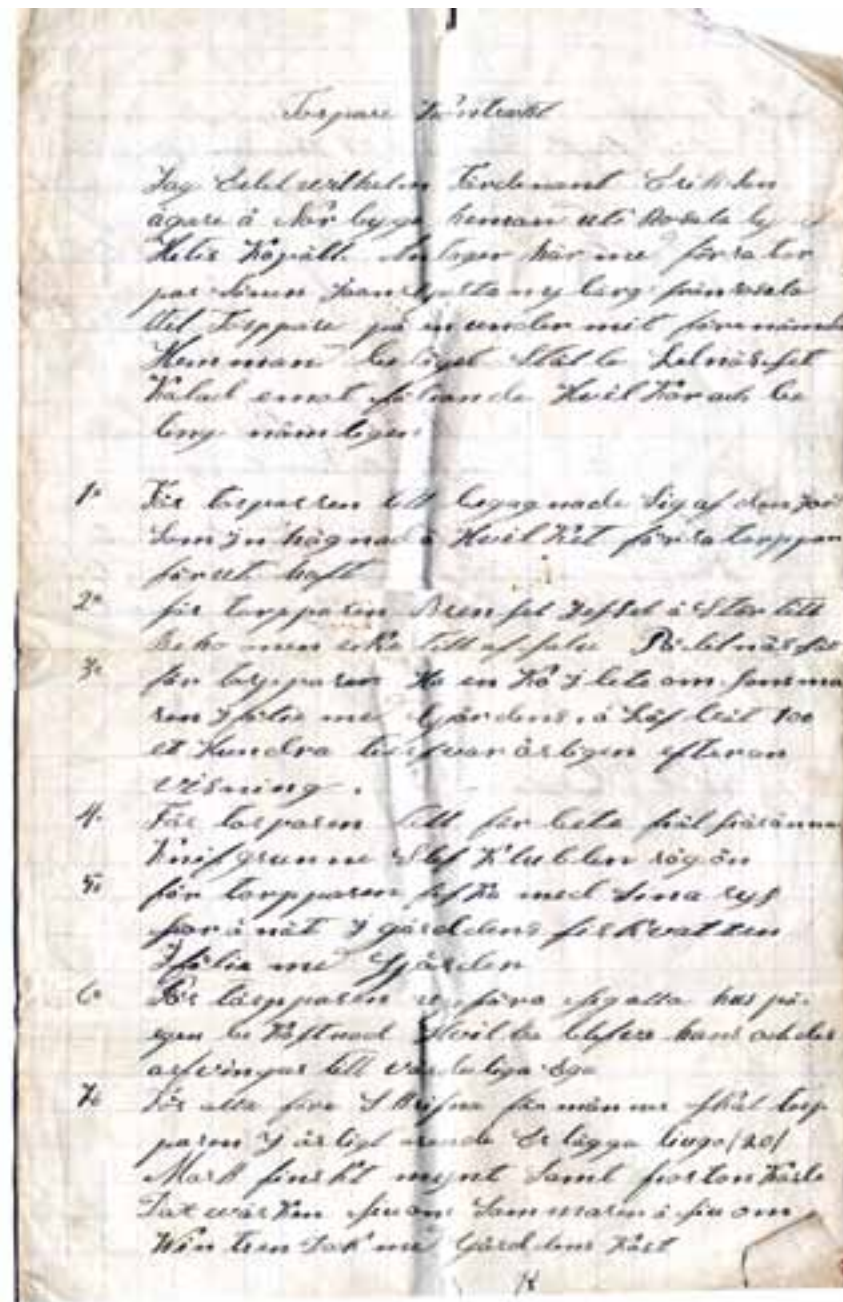
Den 1 januari 1897 undertecknar Gustaf Nyberg sitt "Torpare Kontrakt" i Norrbyggars. Närvarande är förutom husbonden även A W Hollsten och E Davidsson som är ombedda att fungera som vittnen. Kontraktet börjar "Jag Eeiel wilhelm Färdenant Erik Son ägare å Norbyge heman uti Rosala by af Hitis Kapäll. Antager här med förra torpar sonen Jooan Gusta nybärg från rosala ttil Torppare på en under mit före nämnda Hemman beläget Ställe Lillnässet Kalad emot föliande Hvil Kor och beting nämligen..." Kontraktet innehåller 8 punkter av vilka det sista lyder "Kommer detta Kontrakt som tager sin Böriand från första Januari 1897 Kommer att gella uti Gusta Nybergs Lifs tid så vida att abräts ligen efter lufves..."

MUNTLIGA KONTRAKT MELLAN MARKÄGAREN och torparen gällde fortfarande under denna tid på många håll i Storfurstendömet. Ett skriftligt kontrakt skrivet på livstid skulle säkert av många samtida markägare ha uppfattats som allt annat än ordinärt. Först år 1909 års torparförordning påbjöd skriftliga avtal och fastställde den kortaste arrendetiden till 50 år. Förordningen, som inte berörde avtal gjorda före 1909 utan endast efter, gav torparna även rätt till ersättning för genomförda förbättringar på deras arrenden. Det uppgjorda torparkontraktet med Gustaf Nyberg visar att förhållandet mellan bonden och hans torpare var

gott och troligtvis även det att den obesutt-na befolkningen i Rosala hade det bättre ställt än många av sina gelikar på fastlandet.

Av kontraktets 8 punkter beskriver endast den sjunde torparens åligganden "För alla före skrifna förmänner skall torpparen i årligt arende Erlägga tiugo /20/ Mark finskt mynt Samt fiorton Karle(a?) Dak värken siu om sommaren å siu om Wintren Dock med Gårdens Kost". De övriga redogör för hans rättigheter. 1. Gustaf fick "till begagnande" samma område på Sommarön som hans far haft. 2. Han fick från Lillnässet för eget behov ta den ved och det byggnadsmaterial han behövde. 3. "Ha en Ko i bete om sommaren i fölie med Gårdens..." 4. "Får torparen till får bete fiäl si-äränna knif grunne Slef Klubben rå ön" 5. Gustaf får fiska i gårdens fiskevatten tillsammans med gårdens övriga folk. Den sjätte punkten är en verklig favör. Den lyder såhär "Får tärpparen upföra sig alla hus på egen be Kostnad Hvilka blifva hans och des arfvingar till värdeliga Ego".

HÖSTEN ÅR 1900 GIFTER sig Gustaf med Aina Mathilda Höglund från Skräddars i Rosala. Samma år som deras första dotter Helmi Mathilda föds i april 1901 dör Gustafs far Carl i september. Följande år vid arvskiftet framgår det att dödsboets tillgångar är 672 mark 25 penni. De består bl.a. av "kontanta medel 100mk", "1 bonings stuga med kammare 8mk", "Enkans säng 22mk". Skulderna är 94mk 35p av vilka 60mk går till "begravnings kätstnad". Av de övriga "Afkortningarna" kan nämnas 5mk40p som dödsboet är skyldig "Handlande Danielsson" och 2mk till "Otto vedaholm". Vid arvskiftet erhåller Gustaf och syskonen Anders Leander, "...Emilia Erika gift med Arendator Anders österberg från stubnes i nämnde socken och Mathilda gift med bonden otto isacksson i från holma by i berörde socken äfven Edla Augusta alla

myndiga närvarande härvid..." 71mk 22 3/5p var och modern änkan Emilia resten.

Sommaren 1903 dör Norrbyggare bonden E W F Eriksson endast 39 år gammal. I sitt äktenskap med Andrietta Sofia f. Boberg har han fem barn, tre söner och två döttrar. Den äldsta sonen Emil Theodor bygger sig ett hus med sin hustru Elsa på södra sidan av Sommarön år 1932 och blir grannar med Nybergs. De två döttrarna blir även kvar på hemorten. Ellen Emerentia gifter sig med Arthur Sjöberg från Kasfolkis och Ingrid Sofia med Artur Leander Gylphe från Mickels. Fem år efter sin makes död ingår änkan Andrietta Sofia ett nytt äktenskap med bonden Ivar Johannes Gustafsson och får med honom två söner och en dotter. För Gustafs del får detta inga följder för hans torparkontrakt med Eriksson är skrivet på livstid. När Gustafsson avlider 1929 och Andrietta Sofia igen blir änka är Gustaf inte längre torpare utan en självägande fiskare.

GENAST EFTER INBÖRDESKRIGET STIFTADES i oktober 1918 den s.k. torparlagen, genom vilken torparna och backstugusittarna erhöll rätt att inlösa sin arrendejord oaktat markägarnas åsikt om saken. Inlösningsprisen fastställdes till 1914 års nivå och under de följande årtiondena, fram till 1930-talets slut, uppstod det närmare 120 000 nya självständiga småbruk i Finland. Gustaf Nyberg var en av de otaliga jordlösa i vårt land som beslöt att utnyttja den nya lagen och bli sin egen herre på egen täppa.

Det tog några år innan Gustafs stora dröm gick i uppfyllelse. Den stora frågan var, varifrån få pengar att lösa in torpet? Hemma hade han många munnar att mätta. Den sista, Ragnar, föddes 1918, samma år som Gustaf fyllde 50. Nu var barnens antal åtta, sex söner och två döttrar. Sju av barnen skulle överleva Gustaf och de kom-

mande krigen. Sonen Hjalmar, som jobbade till sjöss, avled 1925 i malaria och begrovs i Algeriet.

Det var ont om arbete som gav reda pengar i lön. En slant här och en annan där brukade Gustaf få, då han hjälpte till på bondgårdarna i Rosala och Hitis. År 1906, då man byggde den stora fyren ute till havs på Bengtskär, hade varit ett bra år. Han hade kunnat lägga undan en del av det han där förtjänat. Under 1910-talet, då den ryska armén började bygga och befästa Örö fick han även där tillfälle att tjäna pengar. När det självständiga Finland övertog fortet kunde Gustaf fortsätta med att tidvis jobba där. Även fisket gav kontanter, men inte heller de räckte till. Enda utvägen var att gå till banken och be om ett lån.

Hösten 1924 är finansieringen klar. Den 29 september samlas hos Gustaf på Sommarön den förra norrbyggarebonden Erikssons änka Sofia, sönerna Theodor, Axel och Paul samt döttrarna Ellen och Ingrid för att skriva under köpebrevet. Närvarande som vittnen är Gustav Enberg och Gustaf Söderlund. Köpeskillingen, som Gustaf betalar kontant, är 1 200 mark. Den nya lägenheten, Rönbacka, som legonämnden samma dag utstakat, är till området det samma som han och hans far brukat i sjuttio års tid. Äganderätten övergår samma dag till Gustaf och nu är han "...fri sina skyldigheter såsom brukare.". I köpet ingår även Fjällskären, Slevklubben och Knivgrundet vilka varit i hans förfogande under torpartiden. Om fiskerätten bestäms det att "köparen fritt får begagna sex (6) kastnät i stomlägenhetens gemensamma fiskevatten..."

JOHAN GUSTAF NYBERG BLEV 63 år gammal. Den 28.9.1931 dör han hemma i sin nya stuga som inte ännu är helt färdig. Dödsboets tillgångar är 10 850 mark och skulderna 6 858 mark. Den största fordringsägaren är Hitis sparbank på ett belopp

på 6 000 mark, ett lån som Gustaf tagit för att kunna uppföra den nya byggnaden. Begravningskostnaderna är 730 mark. Kontanta medel finns det endast 40 mark, med vilka man genast kunde betala John Isaksson och Ivar Sjöberg 20 mark var, för värderingen av dödsboet. Bouppteckningen ger en bra inblick i hur en enkel fiskarfamilj i skärgården levde under årtiondena före och efter vår självständighetsförklaring.

Den gamla stugan där Gustaf, hans fyra syskon och åtta barn föddes och växt upp, bestod av ett rum och var under fyrtio kvadrat. Den nya är något större och har kök och en liten kammare. Under vintrarna var det trångt då de åtta barnen låg hopklämda och sov på golvet. Familjens fyra madrasser räckte inte till åt alla, inte heller de fem täckena och åtta dynorna. Under somrarna behövde man inte trängas inne för då kunde man sova ute i friska luften. Föräldrarna hade var sin säng. De övriga möblerna bestod av ett litet bord, fem karmstolar och två gungstolar. I de två dragkistorna hade man kläder och i det enda skåpet kökstillbehör: 1 ½ dussin kaffekoppar, 1 dussin tallrikar, 2 fat, 2 kannor, 3 kaffepannor, 3 gry-

tor, 1 kastrull, 1 stekpanna, 4 par gafflar och knivar, 2 tillbringare, 1 dussin skedar och en kaffekvarn. Golvet var täckt av åtta mattor, så att inte kylan skulle komma in underifrån då man låg och sov på det under de kalla vinternätterna. I hemmet fanns även två lampor, ett väckarur samt en spegel.

Dödsboet uppger även 2 spinnrockar samt en "vevställning med tillbehör". På vintern färdades man över isen med en sparkstötting och som arbetsredskap fungerade under denna kalla tid dragkälken och drögen. Med den segeldrivna fiskebåten fiskade man med tretton strömmingskötar och åtta abborrnät. En ko gav mjölk till matlaget. På gården betade även en kalv och fem får bland de tio hönsen som sprang omkring på backen.

DEN NYA STUGAN SOM Gustaf aldrig fick se färdig finns ännu kvar. Då man kommer söderifrån sjövägen till Rosala, står det rödmålade lilla huset med vita knutar och svart tak på västra sidan av inloppet till Strömmen på Sommaröns strand och blickar ut mot fjärden.

En kvinna af vår tid!

Marie Linder, en av Finlands första kvinnliga författare, var en för sin tid sällsynt "dotter" av många kulturer. Hon var hemma i Sankt Petersburgs kejsarliga palats, i Europas metropoler, i de framstegsvänliga kretsarna i Helsingfors samt på åkrar och berg hemma på sin herrgård Nääs (Kytäjä).

Svartå slott öppnade i våras en utställning över Marie Linders liv – denna text utgjorde utställningspublikationen.

DET VAR UNDER ISKALLA stjärnor kejsar Nikolaj den I (1796-1855) av Ryssland inledde sin regeringsperiod. Endast ett par dagar efter trontillträdet anser han sig tvungen att skjuta med kanoner mot sina egna landsmän. Från Europa hade radikala tankar om frihet och jämlikhet nått de ryska undersåtarna och man trodde sig nu kunna ställa krav på en fri författning också i Ryssland. Hemliga sällskap som leddes av adliga officerare hade länge sökt efter lägligt tillfälle att genomföra reformer i landet. När kejsar Alexander den I dog under oklara omständigheter den 1 december 1825

såg upprorsmännen sin chans. I ett desperat kuppförök samlades den 14 december enligt gamla stilen (26 december enligt nya stilen) omkring 3 000 upprorsmän (som senare kallas dekabristerna) på torget framför Senaten. Sankt Petersburgs generalguvernör red fram till upprorsmännen och försökte övertala dem att skingras samt att avlägga trohetsed till den nya kejsaren. Men en fredlig lösning kunde inte nås och Nikolaj gav order om kanoneldgivning. Uppgörelsen mellan de tsartrogna och dekabristerna slutade i en massaker med över tusen döda.

Senatstorget i St Petersburg den 14 december 1825. Målning av Karl Kolman (1786-1846).

De huvudansvariga för det misslyckade dekabristupproret dömdes till döden och ett hundratal deporterades främst till Sibirien. Men enligt Isabelle Midy förpassades 26 av de dömda statsfångarna till Finland till dess att "plats utsetts åt dem i Sibirien". En av dem som förvisades till Helsingfors och senare till Svensksund var greve Vladimir Musin-Pusjkin.

Förvisning, förälskelse och förmälning

Greve Vladimir Alexejevitj Musin-Pusjkin (1798-1854) tillhörde en rik gammal rysk adelssläkt från Moskva och var en avlägsen släkting till diktaren Alexandr Pusjkin. Familjen ägde också godset Borisogleb i Jaroslavl's guvernement som med tillhörande gårdar år 1856 omfattade cirka 80 000 hektar. På lantegendomarna fanns samma år 9439 livegna.

Numera ligger de Musin-Pusjkinska ägorna under vattenmassor i fördämningarna vid Rybinsks kraftverk. Denna damm är 4 580 kvadratkilometer stor och är en av världens största vattenreservoarer. Man inledde dammbygget 1935 och vattenpåfyll-

Greve Vladimir Alexejevitj Musin-Pusjkin (1798-1854). Målning av Karl Brjullov (1799-1852).

ningen började 1941, och fortsatte till 1947. Ungefär 150 000 människor tvingades flytta, och staden Mologa samt 663 byar lades helt under vatten.

Officeren Vladimir fängslades som delaktig i dekabrist-rörelsen i januari 1826. Enligt åtalsskriften var det hans kusin Narisjkin som värvade honom som medlem till det så kallade "Norra sällskapet" med centrum i Sankt Petersburg. Själv försökte han locka med general Osten-Sacken och adjutant von Brevern. Som en graverande faktor räknades också att Sergej Petrovitj Trubetskoj var greve Musin-Pusjkins betrodda vän. Trubetskoj utsågs till dekabristernas ledare men han var själv inte ens närvarande på Senatstorget i Sankt Petersburg under upproret.

VLADIMIR MUSIN-PUSJKINS TRUPPFÖRBAND I Helsingfors var det Petrovskas infanteri-regementet. Den 28-åriga förutvarande kaptenen upptäckte snart att han trivdes rätt bra på den avlägsna deporteringsorten. Han fick röra sig fritt i staden och träffade här en nära vän från Moskva greve Nikolaj Putiata som tjänstgjorde vid general-guvernörens kansli. Också Zakrevskis (generalguvernör 1823-1831) adjutanter Alexander Armfelt och Carl Cronstedt visade sig ofta i Vladimirs sällskap. Inom kort hade dekabristofficeren blivit en uppskattad gäst på fester och sammankomster i den finska provinshuvudstaden. Fördomsfritt umgicks den helsingforsiska societeten på franska med kejsardömets förment "upprorsmakare".

Vladimir uppskattade särskilt att det bland stadens cirka 8000 invånare fanns unga sköna damer. Inom kort kunde man märka att han fattat tycke för Emilie Stjernvall (1811-1846). Hon var dotter till landshövdingen och översten Carl Johan Stjernvall (1764-1815) och Eva Gustava von Willebrand (1781-1844). Emilies styvfar prokuratorn och geheimerådet Carl Johan Walleen (1781-1867) var belåten med den ståtliga dekabristfriaren och gav sitt samtycke till äktenskap mellan sin styvdot-

ter och greve Musin-Pusjkin i augusti 1827. Vladimirs hemliga last, ett destruktivt spelbegär kände man inte till i Emilies hemstad men däremot ryktades det nog om hans, ur Helsingfors perspektiv, sagolika rikedomar.

Den officiella förlovningen eklaterades inte förrän i mars 1828 eftersom greve Musin-Pusjkins mor gav sitt medgivande till giftermålet först efter att Vladimir själv personligen diskuterat äktenskapsplanerna med henne i Moskva.

Men ännu behövdes kejsarens äktenskapslicens. Bruden Emilie var ju lutheran och hennes brudgum ortodox. Nikolaj den I hade högst troligt inte glömt att Vladimir hade haft ett för-flutet som dekabrist. Trots allt, i mars fick Carl Johan Walleen i ett brev från greve Rehbinders veta att kejsaren hade bifallit till giftermålet. Bröllopet ägde rum den 14 maj 1828. Emilie och Vladimir kunde fira sin korta smekmånad i ståndsmässiga lokaliteter. Den nyblivne svärfadern Walleen hyrde en våning i det nuvarande presidentpalatset för de unga tu.

Parets första hem var i Svensksund utanför Kotka och i Viborg men på våren 1829 blev den äkta mannen kommenderad till tjänstgöring i Kaukasien. Emilie fick nu bo hos sin svägerska generalskan Jekaterina Obolenskaja i Moskva.

I november 1829 dog Musin-Pusjkins mamma Jekaterina Volkonskaja och Vladimir tilläts återvända till Moskva. Två år senare beviljades han avsked från armén. År 1834 upphörde officiellt de restriktioner han ålagts på grund av samröret med dekabristerna.

Salongs- och vardagsliv

Det var i salongerna etablissemangen under 1800-talet ägnade sig åt det mondäna sällskapslivet. Här samlades mer eller mindre likasinnade personer, inte enbart för det galanta småpratets och spelbordens skull, utan också för att låta sig informeras om

det senaste inom kultur, vetenskap och politik.

Vi vet att Emilie och Vladimir Musin-Pusjkin ofta besökte Jekaterina Karamzinas berömda salong i Sankt Petersburg. Det gjorde också den kända diktaren Michail Lermontov som år 1839 hyllar Emilie i en madrigaldikt:

Grevinnan Emilia - vitare än en lilja, en smalare midja kommer världen inte att finna. och i hennes ögon lyser Italiens himmel. Men Emilias hjärta är såsom Bastiljen. (fri översättning K.I.)

De tongivande kretsarna i Nevastaden hängav sig begärligt åt spekulationer kring en förmodad romans mellan den citerade diktens författare och grevinnan Musina-Pusjkina. I skriftställaren Vladimir Sollogubs memoarer berättas hur Michail Lermontov passionerat beundrar Emilie och följer henne som en skugga överallt.

Hurdant förhållandet dem emellan än må ha varit, så var det familjelivet som stod Emilies hjärta närmast. Hon födde Vladimir sex barn innan hon fyllt 30 år. Två av barnen dog i späda ålder. Omsorgen om nära och kära och andra vardagliga plikter var inte alltid en lätt uppgift för henne. Alla hem på landet och i städerna skulle jämt vara i presentabelt skick. Resorna mellan familjens bostäder i Sankt Petersburg, Moskva (Valonevo), Borisogleb och Helsingfors var besvärliga. Greve Musin-Pusjkins rastlöshet innebar också en extra påfrestning. Emilie och barnen fick gång på gång anpassa sig till förändrade planer inklusive oväntade avresor.

Men köpet av Mejlans gård i Helsingfors år 1840 var ändå inte "kärt besvär förgäves" för grevinnan. Hon glädde sig uppriktigt över att kunna tillbringa mera tid i sin egen hemstad. Den vita tvåvåningsvillan vackert belägen på en höjd vid Hoplaviken blev nu familjens sommarresidens. Se Anders Ramsays text från den Musin-Pusj-

Aurora Karamzin.

kinska tiden på Mejlans.

När greve Reh binder år 1839 i ett brev till Emilies styvfar talar om Sankt Petersburgs dåliga inflytande och något tråkigt som inte kan omnämnas i brev, torde det röra sig om Vladimirs spelskulder. Emilie som insåg allvaret i Musin-Pusjkins ekonomiska situation bestämde sig för att av sparsamhets-skäl tillbringa fem år på Borisogleb. I avsikt att få ordning på familjens finanser.

Så gick det inte. Emilie Musina-Pusjkina dog den 17.11.1846 på Borisogleb i tyfus endast 35 år gammal. Vladimir befann sig i Sankt Petersburg. Guvernanten fröken Eugénie Zaye som fanns vid Emilies sjukbädd har berättat: "På lördagen välsignade hon snyftande barnen, frågade efter sin man och dog på söndagsmorgonen kl. 5... Greven kom först på måndagskvällen kl. 4... Marie har gråtit länge såsom barn i hennes

ålder brukar – för att sedan glömma allt..."

Aurora Karamzin skrev efter sin syster Emilies död: Även skrämmande att tänka att vår Emilie kunde dö så ung, så kärleksfull och så nödvändig som hon var för hela familjen... . Hon skulle ha förtjänat mera glädje och lycka än vad livet bjöd henne... I greve Vladimir Sollogubs memoarer kan vi läsa: Grevinnan Musina-Pusjkina dog ung – bara ålderdomen vågade inte röra hennes strålande skönhet.

Utdrag ur Anders Ramsays bok: Från barnaår till silverhår

"Men även verkligt fina tillställningar kunde stundom förekomma. Så omtalades ännu långt därefter en "fête champêtre" och en annan gång en "fête venetienne", som grevinnan Mussin-Puschkin, född Stjernvall, sommaren 1840 tillställt på det av henne bebodda Mejlans, vilka festers raffinerade lyx, smak och elegans ej dittills haft något motstycke i vårt land. Bland annat beundrades en liten konstgjord ö, där ett från Petersburg införskrivet zigenarsällskap sjöngo och dansade under palmers skugga och dit baron A. Mannerheim (August) ämnade ro i en liten kanot, vilken dock kantrade vid den grunda stranden, som man sade, för att lämna den eleganta baronen tillfälle att under återstoden av aftonen få uppträda i en fantastisk, "helt improviserad toalett".

Barnaår

När grevinnan Emilie Musina-Pusjkina födde en dotter den 9 december 1840 så förmedlas nyheten genast vidare av rektorn vid Sankt Petersburgs universitet. Pjotr Pletnev skrev till goda vännen Jakov Grot (professor vid Kejserliga Alexanders Universitet i Finland 1841-1852) att han vid ett besök

hos diktaren Pusjkins änka fått veta att: "vår gemensamma landsmaninna har föregående dag fött en dotter". Han hoppades dessutom att barnet ska bli en ny ring i kedjan av förbindelser mellan Finland och Ryssland. Föga anade Pletnev i skrivande stund hur väl hans förhoppning skulle slå in.

Marie (på ryska Maria) som dottern döptes till var den 29-åriga Emilies sjätte och sista barn. Pappan Vladimir hade fyllt 42 år. Deras förstfödde Alexej och flickan Olga hade avlidit. Syskonskaran bestod nu av 8-åriga Vladimir, 6-åriga Alexej och 5-åriga Alexandrina (Aline). Minstingen Marie som kallades Masjinka måste ha varit ett bedärande barn. Moster Aurora skriver den 10.12.1849 till sin syster Aline om henne:

Hon är förtjusande, hennes stora blå ögon är så milda, så genomträngande och kloka, att deras blick går rakt in i hjärtat. Hon är lekfull och okynig som sin mor, full av fantasi, pratar nätt...- sammanfattningsvis en förtjusande liten varelse. Hemma håller man henne i strama tyglar.

Aurora Karamzin

Aurora började nu allt mera aktivt delta i sina systerbarns uppfostran. I Sankt Petersburg träffades familjerna Karamzin och Musin-Pusjkin dagligen. Marie och Aurras egen son Paul Demidoff (1839-1885) var i samma ålder och lekkamrater. Pappa Vladimir skötte vanligen sin del av yngsta dotterns uppfostran brevlades. Han skriver att han nog vet att Marie har latat sig och hindrat Paul från att studera. "Nu blir det inga karameller förrän jag har fått höra att Marie har varit flitig" fortsätter Musin-Pusjkin och uppmanade henne att fästa särskild uppmärksamhet vid läxorna i ryska språket.

Ur Vladimir Musin-Pusjkins sista brev den sjätte augusti 1854 framgår att han väntar Aurora med Marie och Aline till Mosk-

va. När de anlände låg greven på sin sjukbädd. Han dog 17.8.1854. Eftersom barnen Musin-Pusjkin redan före sin fars död hade tillbringat långa perioder hos "Maman Aurora", "Tante-Maman" (mamma Aurora, tant-mamma) sågs det som naturligt att hon tog hand om dem. Följande sommar tillbringade Vladimirs döttrar hos Aurora på Träskända i Esbo.

I livets vår

År 1856 skickades Maries lungsjuka syster Aline av moster Karamzin till Tyskland för att kureras och Masjinka fick följa med. Ingen förbättring i systemens sjukdomstillstånd kunde ändå skönjas och man sökte följande vinter bot i den lilla staden Pau vid Pyrenéernas fot i sydöstra Frankrike.

Denna gång stannade Marie kvar i Sankt Petersburg, tog sånglektioner, spelade piano och red på häst. Kanske hon också förkovrade sina språkkunskaper. Franska hade Marie talat ända sedan barnsben och det språket behärskade hon bäst. Tyska läste hon med schweiziska guvernanten Sophie Bachel och Miss Ellinor Ashton undervisade både Paul Demidoff och Marie Musina-Pusjkina i engelska. Om hennes kunnighet i ryska vet vi att greve Vladimir i sina brev än klandrade dotterns språkbruk än berömdet det.

Maries språkkunskaper kom väl till pass när hon skulle konversera med de talrika gästerna som ofta fyllde Auroras salonger både i Sankt Petersburg och på Träskända. Till syster-dotterns plikter hörde också att göra visiter, gå på uppköp och sköta ärenden. Om kvällarna högläste man för varandra och spelade patiens. Kort sagt Marie skulle stå till överstinnan Karamzins disposition. I sin dagbok skriver Marie om sitt förhållande till Aurora: *"Tidigare högaktade jag henne som en god men sträng person. Jag var rädd för henne, jag kunde inte vara naturlig i hennes sällskap."*

Marie Linder

Sommaren och hösten 1858 tillbringade Marie i Frankrike tillsammans med sin sjuka syster. Hennes tillstånd hade förvärrats och Marie skildrar Alines avsked från livet: *"Hennes bortgång var så härlig, att den inte kan med ord beskrivas, och inte någonsin glömmas."*

Efter Alines död stannade Aurora och hennes systerdotter kvar i Paris. De besökte flitigt möten med olika populära väckelsepredikanter och nu hade Marie bestämt sig. Hon skulle bli diakonissa. Hon ville inte återvända till Ryssland. Där skulle hon kivas av den ortodoxa kyrkan. Det behövdes många diskussioner med släktingarna men slutligen nåddes en kompromiss. Marie beger sig med Aurora tillbaka till Ryssland för ett halvår. Därefter kan hon återvända till västerlandet om hon ännu så önskar.

Aurora och systerdottern deltog också i spiritistiska sessioner som var på modet i Paris. När Marie vid en sådan sammankomst "frågade" sin döda mor Emilie om religion svarade mediet "protestant". Kvällen före sin avresa från den franska huvudstaden skrev den 18-åriga grevinnan Musina-Pusjkina: "Varför för man in unga flickor i sällskapslivet? För att giftas bort förstås. Varför tar mödrar emot gäster? För att gifta bort sina döttrar. Varför är männen först insmickrande mot en, sedan mot en annan flicka och så vidare – för att pröva dem, för att roa sig och för att till slut finna en vars utseende, karaktär – eller förmögenhet – passar dem. Där har vi bjudningarnas och balernas syfte. Jag skulle inte vilja gifta mig med en man som jag bara skulle ha mött i salonger och på fester!"

VÄL HEMMA I RYSSLAND kände sig Marie ibland som en främling i eget land och långt borta från Gud. Hon anförtror sin dagbok: Ungdomen är en underbar tid, säger man --- men – men – när man borde

Marie Linder 1864.

Constantin Linder, foto före 1863.

vara sorglös, full av hopp, är man oväntat sorgsen, bedrövad, besviken... --- det finns läkedom för detta onda, det är tro och kärlek. Han (Gud) överger inte sitt barn, inte ett enda--- När Marie kände sig villrådig bland sina uppvaktande kavaljerer bad hon om råd av sin bror Voldemar som kortfattat svarade: vänta tills du själv vet vad du vill.

Hela sommaren 1859 tillbringade grevinnan Musina-Pusjkina i Finland. Till största delen på Träskända men i augusti gjorde hon tillsammans med Aurora och Sophie Mannerheim en rundresa till herrgårdar i södra Finland. Visiten på Svartå finns dokumenterad i den Linderska gästboken. På samma sida har Alexandrina Vojekoff (kejsarlig hovdam och Auroras goda vän), Aurore Karamzine, Sophie Mannerheim, Marie Moussine-Pouchkine, Generalguvernör greve Berg och Auguste Mannerheim skrivit sina namn.

I balernas virvlar

I oktober 1859 deltog Marie för första gången i en bal efter syster Alines bortgång. Generalguvernör Berg, balens värd gjorde sitt bästa för att uppvakta den förtjusande debutanten men utan framgång. Lite obarmhärtigt uttrycker hon sin uppfattning om honom i sin dagbok: "Det där gamla perukhuvudet, stollen tog sig för att börja ställa sig in hos mig! ... Nog är jag en konstig varelse – det kändes angenämt att vara balens huvudperson."

I Sankt Petersburg fortsatte festerna. "Alla" ville se Auroras vackra högättade skyddsling med det spännande och romantiska epitetet dekabristdotter. Och visst hade hennes far haft enorma spelskulder. Stackars flicka! Men nu bodde hon i ett av Sankt Petersburgs finaste palats och kunde umgås i hovkretsar. Tänka sig! Så här kunde det låta i Nevastadens salonger. Eftersom kejsaren Alexander den II vid en bal hos storfurstinnan Helena Pavlovna näddigt

fört en långt samtal med Marie.

Hos friherrinnan Mellin, född de Carnall, ses Tante Aurore med systerdottern på annan-dagsbal år 1859. Anders Ramsay berättar:

Jag ser ännu för mig den stund, då dörren öppnades och den ståtliga fru Karamzin trädde in, åtföljd av sin unga niece. Hon var verkligen, som ryktet sade, bedärmande vacker. Hon var ej en skönhet i ordets strängaste bemärkelse,...Däremot fanns i hennes ansikte något som ersatte detta fullt, en ovanlig livfullhet i de ständigt växlande dragen, och hennes väsen präglades av en omedveten grace i alla rörelser samt en sprudlande intelligens och skälmsk kvickhet, som i varje stund blickade fram ur de stora själfulla ögonen. Över hela hennes varelse låg en hypnotisk tjuvningsmakt, och hon kunde som en gång Caesar säga: "Veni, vidi, vici."

Bland de unga män, som presenterades för henne denna afton, var även den tjugotreåriga löjtnanten vid finska gardet, Constantin Linder, som genast visade henne den största uppmärksamhet. På den stora, officiella bal, som generalguvernören, greve Berg, gav nyårsdagen, kunde man redan tydligt märka det uteslutande intresse de unga tu hyste för varandra, och många av de närvarande unga herrarna avundades den lycklige utvalde den hastigt gjorda erövringen. Det gick snabbt framåt, och redan fem dagar därefter, på en stor bal, given av chefen för finska gardet, generalen baron von Willebrand, stod det klart för var och en, att partiet var en avgjord sak. Det unga paret mottog också redan sina närmastes lyckönskningar, ehuru den officiella förlovingen eklaterades i Petersburg först några dagar därpå (officiell eklatering 3 mars).

I högsommarens fågning stod bröllopet här i Helsingfors, då såsom Topelius skrev i sin tidning "ett kristeligt äkta förbund" ingicks mellan "ungdom, rikedom och skönhet".

Giftermål och hem i Lindholmska huset

Efter förlovningen återvände Constantin till Helsingfors. Marie stannade i Sankt Petersburg. De upprätthöll kontakten per kärleksbrev. Brudgummen in spe skriver:

"Constant (ett av Maries smeknamn på sin blivande man) som avgudar dig". Hans gudinna svarar: "Jag fick just ditt brev som på mig har en lite samma magnetiska verkan som din närhet alltid har. Jag blev yr i huvudet, det kändes som jag skulle ha förlorat all min kraft när jag läste ditt kära brev. --- Så, Constant, vi är alltid tillsammans och alltid lyckliga, fullständigt lyckliga".

Kanske brev med nyss citerat innehåll föranledde moster Aurora att skyndsamt upplysa Marie om kärlekens mera krassa villkor. "Det är bra, att kära Constant enligt dig är världens bästa man, men minns ändå, att också då, när du kanske märker några brister hos honom – och i synnerhet just då – bör och kan du älska honom".

Vigseln 11 juli i lutherska Nikolajkyrkan (numera Domkyrkan) i Helsingfors bevisades av Maries många ryska släktingar inklusive hennes båda bröder, Paul Demidoff och Auroras vänner. Överstinnan Karamzin arrangerade ju bröllopet såsom den på franska skrivna inbjudan visar. Mottagningen efter vigselceremonin hölls på Träskända. Det nyss vigda paret åkte till Constantins barndomshem Åminne i Pojo och besökte enligt Linderska gästboken den 27 juli Svartå. Släktvisiterna fortsatte ännu i Estland men i augusti är herr och fru Linder

åter i Helsingfors. Deras första hem fanns vid hörnet av Bulevarden och Fredriksgatan i snickare Lindholms hus. Möblerna tillverkades i Sankt Peterburg och representerade enligt Anders Ramsay "petersburgsk lyx och modernaste elegans".

Maries brudutstyrelse var av ryskt mått dvs. väl tilltagen. Nedan några exempel:

66 st fina lakan med tillhörande broderade och vapenprydda dynvar 18 dussin
40 st fina bordsdukar av olika storlekar med tillhörande broderade servetter
18 dussin fina handdukar
6 dussin lakan för tjänstefolket
2 dussin förkläden
34 underkjolar
20 par skor
96 flata tallrikar
24 djupa tallrikar

Under "de lyckliga tiderna 1860–1861" såsom grevinnan Linder senare minns dem torde det äkta paret ha levt ett förhållandevis enkelt liv. Familjens ekonomiska ställning förbättrades avsevärt när Marie undan för undan fick sitt fädernearv cirka 100 000 rubel.

KATRI LEHTO BERÄTTAR I sin bok *Kytäjän kreivitär* också om det litterära intresset inom familjen. Enligt Constantin idkade hans fru både klassiska och moderna böcker och skrifter såsom Dickens, Hugo, Pusjkin och Lermontov samt Fredrika Bremer och Zacharias Topelius. Vidare kan vi läsa att de Linderska bokhandelsräkningarna var rätt stora. Ärligen köpte man böcker från Frenckellska bokhandeln för cirka 600 mk. På den tiden kostade en bok 3–4 mk. Katri Lehto gör bedömningen att Linders köpte så gott som all ny tillgänglig litteratur.

Små intima bjudningar ordnades i Lind-

holmska huset. Då trakterades gästerna med franska romanser som värdinnan själv framförde till eget pianoackompanjemang. Bland ofta inbjudna personer kan vi nämna Anders Ramsay och greve Gustaf Filip Creutz. Marie hade också en anteckningsbok för skyldighetsvisiter. Det enda oadliga namnet i boken är kommerserådet Henrik Borgström. Grevinnan Linder var medlem i flera föreningar t.ex. i Finska hushållningssällskapet och i Fruntimmersföreningen i Helsingfors.

I september 1860 var Marie säker på sin sak. Hon väntade barn. Av allt av att döma förlöpte den här första graviditeten utan större komplikationer. I oktober började hon skriva brev till sitt ofödda barn. "Jag ser hela tiden döden framför mina ögon, och jag kan inte vara så ödmjuk inför min Gud att jag skulle kunna säga från djupet av mitt hjärta och utan fruktan: ske din vilja, Herre, och inte min. ... Med honom (Constantin) lär jag mig dag för dag att mera älska detta land. Och ännu kärare blir det mig när mitt barn föds, som inte kommer att minnas mig, för vilken jag senare kommer att vara endast en tanke utan form och liv." En djup nedstämdhet drev Marie till drömmერი kring en egen tidig död. Trots allt när den första dottern Emilia föddes 19.4.1861 verkade hon igen ha återfått sin entusiasm och livsglädje. Stolta släktingar vet berätta att grevinnan själv ammade sitt barn.

Grevinna på Nääs

År 1861 köpte Linders Nääs gård i Nurmijärvi vars areal var cirka 18 000 hektar. Förvärvet finansierades till största delen med pengar Marie hade ärvt efter sin far. Huvudbyggnaden var över 100 år gammal och i dåligt skick. August Mannerheim kallade huset "björnboet och varggrottan". Rum fanns det gott om 14–16 tjänstefolkets rum medräknade.

Constantin hade en viss erfarenhet av

praktiskt jordbruk. Han hade ju växt upp på Åminne gård i Pojo. För grevinnan Marie däremot fanns mycket som var nytt och främmande på Nääs. Men hon läste lantbrukslitteratur, lärde sig bokföring och ansvarade själv för gårdens boskapsskötsel och mejerihushållning. Sitt sociala engagemang visade hon också här genom att på Nääs inrätta sjukstuga, bibliotek samt skola för de anställda och deras barn. Av hävd skulle herrgårdsfruarna vara kunniga i sjukvård. Man förväntade sig inte bara att de hade medikamenter till hands. De skulle också ge råd angående mediciner och känna till den rätta doseringen. På Nääs fanns ett läkemedelsförråd. Det innehöll bl.a. Thielemanns droppar, Prins droppar, Mixtura Simplex, plåster och hjorthornssalt. Totalt fanns cirka 40 artiklar som säkert behövdes med tanke på att närmaste läkare och apotek fanns i Helsingfors.

Hur trivdes Marie Linder på Nääs? Hon kunde ju inte finska och förhållandena här skiljde sig märkbart från det urbana livet hon hade levt före flytten till Nurmijärvi. Smäkusinen Sophie Mannerheim skriver efter en vistelse hos henne:

"Stackars Marie, det är verkligen inte roligt att vara ensam på Nääs. ... Luften på Nääs är inte bra för henne. ... Constantin är en självisk varelse, som tror, att ingen annan förstår något som gäller hans hustrus hälsa.

Litterär ambition och barn

Marie hade varit en "skrivande" person ända sedan sina flickår. Under långa ensamma kvällar på Nääs fann hon tröst och mening i att formulera sina tankar och åsikter i skrift. I november 1861 fattade hon mod och skickade sin första novell "Le coeur brisé" (Brustet hjärta) till tidningen Journal de St Petersburg. Men hennes hopp grusades. Huvudredaktören skriver:

Om ren ung kärlek har det skrivits så mycket, att bara en speciellt begävd skribent hittar något intressant att säga om den. En sådan är inte denna skribent så jag kan inte publicera den [novellen] som sådan”.

På vintern 1861–62 blev grevinnan Linder sjuk och familjen flyttade till Helsingfors i januari. Marie var gravid igen. Hon hade feber men kinin hjälpte inte. Dessutom hade hon svåra smärtor än i ryggen än i sidan och hon blev masserad med kloroform och fick opium för att kunna sova. Hon var sängliggande sex veckor. Därefter var grevinnan en dag i sängen och en dag på benen. Hjalmar föddes 27.4.1862. Förlossningen var svår och först efter tre veckor ansågs Marias hälsotillstånd vara någorlunda stabilt.

HÖSTEN 1862 SLOG SKÖRDEN fel i stora delar av Finland. Så också på Nääs. Det innebar ett svårt ekonomiskt bakslag för familjen Linder. Men det fanns också glädjeämnen. Linders väntade sitt tredje barn och på Fiskars ställde man till bröllop 31.12.1862 för Marias småkusin Carl Mannerheim (far till marskalk Mannerheim) och Helena von Julin. En av gästerna major Nyberg skriver om festligheterna:

... ”I högsätet sågs unga fru Linder, glittrande som en fjäril i solskenet, så full av briljanta saker hennes toalet. – och bland annat anmärktes att grevinnan Linder icke haft skäl att vara så dekolterad som hon är – medan man gärna hade sett en smula till av fröken Sofie Mannerheims vackra axlar”.

Marie födde sitt tredje barn 23.8.1863. Barnet som fick namnet Maria kom till världen på Nääs. Där hölls också dopet den 11

september samtidigt som storfurstendömet var mitt uppe i förberedelserna inför kejsarbesöket i samband med öppnandet av lantdagen.

Kejsarbesöket och den stora balen – Marie vädjar till kejsaren

Kejsar Alexander II besökte Helsingfors 14–19 september. Lantdagens öppnande ägde rum 18.9. i det kejsarliga palatsets festsal. På läktaren satt Marie Linder, Aurora Karamzin och Sophie Mannerheim.

Zacharias Topelius skriver om aftonens lantdagsbal:

”Den 18 September 1863 gaf Helsingfors stad en bankett i bangården för Kejsar Alexander II, de unge storfurstarne och den då för första gången efter 55 år församlade finska landtdagen. Kejsaren hade för en stund dragit sig tillbaka till den för honom och hans omgivning reserverade första klassens väntsal. Han satt i soffan längst till höger från ingången och hade, med den aktningsfulla uppmärksamhet han alltid visade Marie Linder, erbjudit henne en plats vid sin sida. Hon hade något på hjertat, och han uppmanade henne att tala fritt. Detaljerna af detta confidentiela samtal äro, för sin grannliga natur, icke egnade för offentligheten. Så mycket bör väl likväl nämnas, att Marie Linder dervid yttrade: ”Eders Majestät, jag talar icke för mig, jag talar för de många tusende, hvilka äro i samma ställning som jag. Gif Ryssland samvetsfrihet!” Kejsaren förblef några ögonblick stum. Denna bön kunde icke beviljas, men den afslogs på ett sätt som inte var mindre ädelt, än bönen sjelf.”

Maries vädjan till kejsaren på balen den 18

Marie Linder med dottern Emilia Magdalena.

Lantdagsbalen i Helsingfors stationsbyggnad 18.9.1863. Akvarell av Mihaly von Zichy 1864. Kejsar Alexander II till vänster på bilden. I förgrunden till höger, närmast biskoparna, Marie Linder. Aurora Karamzin i mitten av bakersta raden. Bredvid henne greve Nikolaj Adlerberg.

september har enligt Katri Lehto sin prolog. Rysslands regent och Linders hade redan tidigare samma år träffats. Efter inspektionen av trupperna i Parola 30.7.1863. Monarken var ”mycket nådig” och visade att han kom ihåg Marie från hennes tid i Sankt Petersburg. Vid denna sammankomst eller senare på sommaren vädjade Constantin och grevinnan till Alexander den II om specialtillstånd för Marie att få byta religion.

I sin ypperliga biografi över grevinnan Linder berättar Lehto om ett odaterat längre utkast som hon hittat mellan bladen i Marias dagbok. Det är skrivet med grevinnans handstil men innehåller också kor-

rigeringar gjorda av Constantin. Konceptet betonar ytterligare unga fru Linders en-trägna vilja att konvertera till lutherdomen. ”Sire ... Jag ber Er om nåd, Sire, jag ber om frid för min själ och fullbordan av hoppet som bränner i mitt hjärta. ... Jag skulle vilja övergå till min mans religion, som också är mina barns som jag bör uppfostra och som är det landets religion, i vilket jag bor och för vars väl jag bör arbeta. --- Jag bör uppfostra min son till en man, som i varje hänseende kunde vara sin Regents lojala undersåte och sitt fosterlands uppoffrande tjänare. Men för att vara det måste han framför allt vara kristen....”

Inte någondera av Marie Linders två

vädjanden om trosfrihet kunde beviljas i 1860-talets Ryssland. Landet fick sin religionsfrihetslag först år 1905.

Vardagsliv med objudna gäster - sjukdom och äktenskapsproblem

Men festligheterna i samband med lantdagen var endast ett avbrott i vardagen. Sedan var det åter dags för grevinnans tillsyn över barn, tjänstefolk och ladugård på Nääs. I november fick Marie en inbjudan till Helsingfors. Hon ombads att medverka i några franska tablåer som skulle uppföras på generalguvernör Rokassovskis födelsedag. Efter föreställningen berömde även August Mannerheim hennes skådespelartalanger.

Från den här tiden härrör sig de första tecknen på äktenskaplig osämja mellan makarna Linder. Constantin bad nu brevlades om ursäkt för att han vållat sin hustru obehag. Marie var sjuk. Hon hade svåra smärtor och kramper som man försökte lindra med kloroform. Aurora rekommenderade separata sovrum och en utlandsresa vars kostnader hon delvis var beredd att betala. Grevinnan tillfrisknade likväl och tillsammans med Constantin reste hon i april 1864 till Sankt Petersburg. Där träffade de kejsarfamiljen under en promenad i Sommarträdgården. Deras Majestäter hade näddigt samtalat med undersåtarna från Finland. Till omgivningens stora förvåning som Constantin förnöjt konstaterade.

I juli 1864 begav sig Marie i Auroras sällskap iväg på en längre kurortsresa i Europa. Hon återkom till Finland först i november. Ohälsan och slitningarna i äktenskapet hade likväl inte låtit sig botas under utlandsvistelsen. Marias resor snarare bidrog till att makarna gled från varandra. I februari 1865 flyttade Marie och barnen in hos Aurora Karamzin i Villa Hagasund. Här ordnades glada och livliga sällsammingsaftnar (Kaffe-soiréer). För att få pengar till välgörenhet sydde man, rullade lotter och repeterade tablåer och pjäser som se-

dan uppfördes i slutna sällskap. Också herrarna deltog i sammankomsterna. De bidrog t.ex. med högläsning.

Grevinnan på Nääs flyttar till Helsingfors

Vid den här tiden hade Constantin för det mesta uppehållit sig på Nääs. Men nu hade han beslutat sig för att köpa familjen ett hem i Helsingfors på den välnommerade adressen Södra Magasinsgatan 2. Till fastigheten hörde 48 bostadsrum och sju rum för affärsverksamhet. Ett hus värdigt Marie tyckte den nöjda köparen. Linders flyttade in på hösten 1865.

Sin femårsbröllopsdag firade herr och fru Linder med en middag och Constantin förärade Marie en fågelbur och två kanariefåglar. Den 16 juli reste de båda till Stockholm där man beställde en porslinsserver som skulle bemålats med franska liljan. Marie blev kvar i Sverige för att i Marstrand stärka sin sviktande hälsa med medicinska bad. Men trots det hälsosamma klimatet och behandlingarna kände hon sig allt tröttare. Orsaken var ännu en gång; grevinnan väntade barn.

I september var hon tillbaka i Finland men plågades om och om igen av tandvärk och kramper. I sjuksängen var hennes främsta tidfördriv läsning. Constantin tyckte att hans fru lade beslag på Hufvudstadsbladet alltför länge och ett gnabb om hur tidningen skulle disponeras mellan makarna uppstod. Marie beställde nu helt sonika ett eget exemplar för att slippa grälet om nyhetsbladet. I slutet av november föddes Voldemar (på ryska Vladimir). Han fick leva endast fyra dagar.

Inpå det nya året 1866 var den äktenskapliga krisen ett faktum. Marie hade trots sin ohälsa lovat uppträda på Konstnärsgillet fest den 5 februari. Constantin och läkarna motsatte sig tilltaget men grevinnan ansåg att det handlade om hennes rätt att själv

bestämma över sitt eget liv. Nu brukade makarna också ordet skilsmässa vilket gav den lystrande bekantskapskretsen begärligt stoff som flitigt kommenteras i brev. Otto Nyberg skriver: "Vad man för övrigt talar om i huvudstaden? Jo, om grevinnan Linders förestående skilsmässa, hon lär ha förälskat sig i en professor". August Mannerheim späder på med påpekandet att Marie har inbjudit sina vänner från kretsen kring Dagbladet till middagar och supéer. Hon har trakterat dem med champagne och hållit tal ... och allt detta i sin mans frånvaro"

Jag skriver, alltså är jag

Trots sin bräckliga hälsa, trots den slitande turbulensen i parrelationen lyckades Marie samla kraft för att skriva. I början 1866 debuterade hon på svenska i Vecko-Biblioteket med novellen "En episod bland mina sommarvänner" under pseudonymen Stella. Tidskriften gavs ut av diktaren och publicisten Theodor Sederholm. Hennes ofta sentimentala prosaberättelser trycks också i Helsingfors Dagblad och Hufvudstadsbladet. Till Constantin skrev Marie att hon tänkte ge ut fyra olika artiklar i fyra olika tidningar och att hon vill ha sitt bibliotek sänt till Helsingfors. "Jag har svårt att klara mig utan mina kära vänner, mina böcker, som jag har vant mig vid..." Hon skrev också enligt Maj Wickman under signaturerna (*) St. eller St...a.

Hon utförde också formella översättningsarbeten t.ex. facktermer inom trävaru-branschen från svenska till franska för Sederholms tryckeri. Till ryska översatte hon Cygnaeus prolog vid invigningen av Svenska Teatern 1866. Den nya generalguvernören Nikolaj Adlerberg ville på förhand vara

säker på att texten inte innehöll något som kunde skada ryska intressen. Som ersättning för sitt arbete bad Marie att få pergamentpapper för sina konserveringsburkar. Hon kokade sylt för världsutställningen i Paris 1867. Följande år kan vi läsa att grevinnan Marie Linder, Nääs har tilldelats hedersnämmande med diplom för sina inlagda bärsylter.

OM GREVINNAN LINDERS ENDA roman "En kvinna af vår tid, karaktersteckning av Stella" kan vi läsa i Hufvudstadsbladet den 19.11 1867 att boken torde utkomma i dag och att den kostar 3 mk och 50 penni. Topelius skriver:

Boken mottogs med ett lättförklarligt intresse och med en lika förklarlig misstro... Bokens hjeltinna, den unga Lady Suffridge, representerar författarinnans uppfattning af kvinnans rättigheter och pligter gentemot samhället, familjen och sig sjelf... Hon är oförklarlig,... Dertill kom ännu Lucy Suffridges starka vilja och önskan att vara nyttig för bestämda mål... Retad, sporrad af oblida, orättvisa omdömen i Helsingfors, kände sig Marie Linder som en revolutionär i kvinnofrågan. Hon dolde icke i förtroliga samtal sin indignation, men hon vågade icke tala högt, hon hade murar omkring sig."

Marie Linder har själv sagt att hon lärde sig svenska först som gift. I Helsingfors förundrade sig samtiden över hennes klanderfria och eleganta språk i romanen. Vi vet från tidigare att Theodor och antag-

ligen Sophie Sederholm korrekturläste boken. Senare har Maj Wickman klargjort att Anna Frosterus renskrivit texten i "En kvinna av vår tid".

Verket fick knappast några kritikerrosor. Mottagandet var rätt lamt, ibland till och med hänande. Men boken blev en försäljningsframgång och Marie kunde återbetala Constantin 570 mark som hon lånat för att finansiera tryckningskostnaderna. Skriften översattes till danska under titeln "En kvinde af vor tid" och gavs ut av Wagners förlag i Helsingör.

MARIE LINDERS TVÅ SISTA levnadsår blev en kamp mot sjukdom och besvikelser. Under nödåren 1867–1868 återupptog hon sin sociala verksamhet. På Nääs ordnade hon husrum och vård för nödställda. I Helsingfors verkade hon inom Fruntimmerföreningens soppkök men för den knappt påbörjade författarkarriären räckte krafterna inte längre till. Marie Linder dog en alltför tidig död år 1870 bara 29 år gammal.

Hennes levnadsöde väcker fortfarande intresse och lockar till lust och vilja att studera hennes liv och skriftställarskap. Marie Linder var en skrivande person och en idealist som kämpade för att hitta sin egen väg i en tid då det rädde strikta föreställningar om hur en högreståndskvinna skulle leva sitt liv.

Ett språkmanifest för ett hårdnackat släkte

EFTERDYNINGARNA AV DE tidvis bittra och hatiska språkstriderna under de politiska ofärdsåren i storfurstendömet Finland i slutet av 1800-talet och som en finlandssvensk lägesbeskrivning i förhållande till den nyvaknade finska nationalismen efter sekelskiftet gav Svenska studenters partidelegation i april 1914 ut en liten skrift *Svenskt i Finland. Ställning och strävanden*. Utgivarna konstaterar i förordet att svenskhetsrörelsen i Finland sedan några år befinner sig i ett nytt skede, ”den är beredd att bryta nya banor och att upptaga kampen för nya ideal. Känslan är allmän att vi genomleva en vardandets tid, men vad därur skall komma veta vi ännu inte mycket om.”

I häftet har samlats ett antal uppsatser som ”söker ge en bild, må vara ofullständig, av svenskhetens förutsättningar i vårt land”, de vill ”bära vittne om det folkmaterial och det idématerial, varmed svensk samlingssträvan hos oss arbetar.”

Bland författarna märks **Axel Lille**, som var den första ordföranden för Svenska folkpartiet, grundat 1906, **Artur Eklund**,

som var den första redaktören för Studentbladet, grundat 1911, samt **Einar Pontán**, lektor i klassiska språk som utförde en lång och gedigen parallell livsgärning på ledande poster inom Svenska folkskolans vänner.

Samspel under yttre tryck

Pontáns artikel är rubricerad *Efter 1905. Stämningar inom den svenska ungdomen*. Den kan läsas som ett finlandssvenskt språkmanifest med bärkraft ännu i våra dagar.

Han konstaterar inledningsvis att då förryskningspolitiken år 1899 bröt in över Finland så medförde det av naturnödvändighet ett närmande mellan de två partier, det svenska och ungfinska, som då upptog ett passivt motstånd på lagens grund. De svenska och ungfinska studenterna sammanfördes såsom aldrig förut av den gemensamma studentkårspolitiken gentemot det gammalfinska undfallenhetspartiet och av agitationen mot de olagliga värnpliktsuppbåden. Men när det yttre trycket lättade

Fil.kand. **JOHAN FRANS EINAR PONTÁN** (1884–1960) var äldre lektor och senare överlärare i latin och grekiska vid Svenska normallyceum i Helsingfors. Han undervisade även i andra läroverk. Pontán väckte tanken på ett finländskt institut i Rom som materialiserades i Villa Lante, invigd 1954. Redan 1910 knöts Einar Pontán till Svenska folkskolans vänner, där han verkade i ett halvt sekel, som styrelsemedlem, som sekreterare, vice ordförande och ordförande. Då han avgick 1958 utsågs han till hedersordförande. Han var en initiativtagare till föreningens tidning *Svenskbygden* och blev dess första chefredaktör. Under hans tid som sekreterare i SFV inledde också Svenska brevinstitutet sin verksamhet. Pontán skrev SFV:s 50- och 75-årshistoriker och en bibliografi över föreningens skrifter, över alla artiklar som ingått i föreningens tidskrift och kalender 1882–1957. Einar Pontán var en aktiv och stridbar medlem i den krets av ”östsvenskar” som i början av 1900-talet med glödande hängivelse försvarade de svenska intressena mot förfinskningssträvandena.

– ”tidigare än man vågat tro” – vid utgången av år 1905, då förryskningspolitiken tycktes vara övergiven och landet gå en fri utveckling till mötes, så fick det också återverkningar på språkfrågan. Utvecklingen tog en helt annan riktning än man hade hoppats:

Ytterst beror detta självfallet därpå, att skillnaden i språk, vilken även är en skillnad i nationalitet, är en företeelse, som ligger djupare i människonaturen än att den i längden skulle låta sig överskylas av kamratliga känslor och välmenande talesätt. Så snart det yttre trycket en smula givit efter, så att det åter kunde bli fråga, icke om ett gemensamt försvar, utan om en utveckling framåt, då måste de nationella problemen åter träda i förgrunden. En sak kommer till som särskilt rör studentlivet. Efter 1905 drogo sig många undan av dem, som tryckt sin prägel på de föregående årens studentpolitik. En ny generation trädde i ledet, utan de personliga upplevelser och intryck, som en student från ’ofärdsåren’ trots allt aldrig skall helt kunna frigöra sig från. För dessa nya studenter tedde sig nationalitetsfrågan såsom frågan framom andra, och åtminstone på svenskt håll har just den generationen gjort ett betydelsefullt inlägg i denna sak.

Till de yttersta strandstenarna!

Det som först sprängde en kil mellan de båda under ofärdsåren förbundna partierna var det gammalfinska partiets politik, noterar Pontán. Före 1905 kunde det hållas tillbaka av de konstitutionella och man tänkte sig att ”den smålek deras eftergivenhetspolitik bragt över landet, den ovilja den väckt, skulle...inskränka detta partis framtida in-

Skriften *Svenskt i Finland – Ställning och strävanden* hade även som författare **AXEL LILLE**, som blev den första ordföranden för Svenska folkpartiet, grundat 1906.

flytande till ett minimum”.

Men där tog man miste. Det visade sig att partiet hade djupa rötter, att de skaror som den gammalfinska tidningen *Uusi Suometar* och dess landsortsdrabanter under 1880- och 1890-talen hade samlat under språkfanatismens banér, trots allt inte hade svikit. Efter 1905 började dessa samma tidningar en utomordentligt hätsk och hänsynslös agitation med språkfrågan som främsta vapen. ”*Svenskan bort till de yttersta strandstenarna!*” ljöd ropen.

Endast sig själva att lita till

Svenskhatet riktades inte enbart till svenskar utan också mot ungfinnarna, påminner Pontán. Det begagnades för att miss-tänkliggöra dem, för de hade ju under de föregående åren stått de förkättrade ”utlänningarna”, svenskarna nära. För ungfinnar-

na gällde det att göra detta vapen odugligt, genom en allt starkare betoning av nationalistiska synpunkter och en allt svagare benägenhet för synligt och direkt samarbete med svenskarna. Den försoning i språkfrågan som man år 1903 trodde sig ha kommit till inom svenska och ungfinska studentkretsar tycktes gälla enbart för den dåvarande situationen, anmärker Pontán och skriver att det icke var svårt att under sådana förhållanden räkna ut att svenskarna, om de ville hålla på sitt, hade endast sig själva att lita till.

Under intrycket av allt detta bildades Svenska folkpartiet den 20–21 maj 1906 och ett allt starkare nationellt medvetande började arbeta sig fram inom Finlands svenska befolkning.

Förfinskning i det fördolda

Einar Pontán ser olycksbådande tecken i sin samtids sky: Farligare än förfinskningen av det offentliga livet är den förfinskning som länge fortgått i det fördolda – och då tänker han både på den bildade klassen i städerna och på landsortsbefolkningen. Visserligen är den tid definitivt förbi då bildade män och kvinnor från rent svenska hem för att göra en personlig insats för den finska rörelsen bytte bort sitt eget modersmål. Men att en förfinskning äger rum ser man t.ex. därav att under läsåren 1911–12 i de högre finska skolorna i landet fanns 837 elever med svenska som uppgivet modersmål: av dessa hade det övervägande flertalet kunnat få motsvarande svensk undervisning i samma skolstad. Alla dessa 837 blir förstas inte utpräglade finskhetsivrare, ”men för svenskhetens sak måste de anses förloerade” – skolans och kamraternas språk blir ett andra modersmål och den som har två modersmål, har intet, slår han fast.

Nationellt medvetande krävs

Den krympande andelen svenskspråkiga – från 14,32 procent av landets befolkning år 1880 till 11,79 procent 1910 – gör honom beklämd. Som botemedel anvisar han främst praktiska åtgärder:

Emigrationen och inflyttningen till städerna måste motarbetas, genom att de ekonomiska förhållandena på landsbygden upphjälpas, flere och bättre möjligheter till utbildning och förvärv måste påfinnas, tuberkulosens ödeläggande framfart måste hejdas. Men man kommer ingen vart, om icke ett moment kommer till: ett stegrad nationellt medvetande. Så länge en svensk i en svensk trakt anser sig vara i sin goda rätt, om han säljer sin egendom åt en finne, så länge en svensk man eller kvinna efter giftermål med en av den andra nationaliteten låter finskan bli hemmets och barnens språk, så länge kunna inga praktiska reformer göra vår ställning säker.

Där danskar i Sönderjylland och polacker i Posen utsätts för en överhängande fara av denationalisering skulle det inte förekomma att någon sviker den gemensamma saken. Hela nationalmedvetandet, hela medborgarandan reagerar starkt däremot, skriver han och frågar sig om man alls kan tänka sig att nationaliteten hos Finlands svenskar i längden skall kunna bevaras om icke känslan av motsats mellan svenskt och finskt upprätthålls och skärps?

”En sådan känsla av motsats, nog så medveten, fanns inom den svenska allmogen, men man har inom den svenska bildade klassen gjort föga för att vidmakthålla den. Vad mån-

allmogen tänkte de tider, då personer ur rent svenska hem uppträdde som ledare för finskhetssträvandena? På ledande svenskt håll betraktade man åter länge den svenska allmogen som det stora orörda reservkapitalet, vilket borde lämnas att förkovra sig i lugn och ro och än så länge icke direkt indragas i språkpolitiken...Den bildning som erbjöds denna allmoge, bestod till väsentlig del däri, att man gjorde den delaktig av de runeberg-topeliuska tankarna om det gemensamma fosterlandet. Och den stränga skillnad, som den svenska allmogen i all tid upprätthållit mellan orden svensk och finne, den grumlades genom skolor, böcker och tidningar, i vilka man lärde, att alla Finlands invånare äro 'finnar'. Ja, så levde allmogen än en tid sitt liv för sig, men när man fick upp ögonen för verkligheten, var förfinsningen i full gång.”

Pontán ser dock att en väckelse har begynt även inom den svenska allmogen:

”...de flera hundra elever, som årligen dimitteras från våra 14 svenska folkhögskolor, för förhoppningsvis med sig hem en levande förställe för det nationella kravet och för det vidare ut bland de 200 ungdomsföreningarnas 18.000 medlemmar”.

Svenska finlänningar

Men är det så att inom den svenska allmogen skillnaden mellan eget och främmande, mellan svenskt och finskt, måste bli starkare markerad så gäller detsamma i lika höga grad den svenska bildade klassen:

”Vi måste se om vårt hus. Vi måste samla oss inom oss själva, fördjupa

vår nationella känsla och i handling arbeta för vår nationella sak”.

Pontán finner att den nationella skillnaden har noterats skarpast bland de svenska studenterna, ja så skarpt att opinionen inom äldre kretsar och inom den svenska tidningspressen inte i alla punkter följt med. Och den stående anklagelse för ”isolering” som de finska tidningarna har riktat mot de svenska i gemen, har särskilt adresserats till de svenska studenterna.

Som ett bevis på att en radikal åsikt i nationalitetsfrågan har segrat inom alla svenska studentkorporationer anför han ett beslut som enhälligt avfattades vid ett svenskt studentmöte den 6 april 1913:

”Finlands svenska studenter, som för sin del beslutit att använda orden *finlänning* (eller finländare) och *finländsk* i stället för *finne* och *finsk* såsom politisk beteckning för alla medborgare i Finland, oberoende av deras språk och nationalitet, tillåta sig härmed uppmana Finlands svenska tidningsmän att ansluta sig till denna reform, på det att allmänheten därigenom måtte påverkas och förändringen vinna största möjliga spridning.”

Pontán kommenterar:

”Beslutet gäller således endast en namnfråga, men en sådan av mycket stor reell bärvidd, ty språkets makt över tanken har i få fall varit större och farligare än i detta. Då vi, Finlands svenskar, hittills kallat oss och låtit kalla oss finnar, har detta direkt skadat oss. Vårt eget nationalitetsbegrepp har därav fördunklats. Särskilt gäller detta den svenska allmogen, som med riktig känsla länge vägrade att kallas finnar. I Sverige och det

övriga Skandinavien ha oriktiga föreställningar om nationalitetsförhållandena av nämnda språkbruk hållits vid makt: existensen av ett rent svenskt språkelement i Finland har skymts bort. Använda vi framdeles orden finsk och finne blott om dem, som ha finskan som sitt modersmål, är all missuppfattning såväl inom som utom landet förebyggd. Själva äro vi till språket och nationaliteten *svenskar*, men som medborgare i landet äro vi, liksom även finnarna, *finlänningar* (eller finländare).”

De svenska ungdomsföreningarna ställde sig genast bakom reformen som också stöddes av samtliga lärare i svenska vid universitetet samt flera andra framstående akademiska lärare.

Men framställningen till tidningspressen torde i huvudsak ha klingat ohörd.

”Men då denna samma press ännu icke – efter ett decennium – hunnit stadiet av nystavning, lär man få taga saken med lugn och tålmod”, skriver Pontán och ställer sin förtröstan till de ungas föresats och förmåga att driva denna sak till seger.

”Svenskarna i Finland äro ett nackstyvt släkte”, suckar han.

Viktig öppning mot Sverige

Pontán ägnar i sin uppsats stort utrymme åt strävandena att knyta språkband och kontakter mellan svenskarna i Finland och deras språkfränder i Sverige. Han citerar med uppskattning den nyländska studentavdelningens kurator Gunnar Landtman som på en diskussion med kraft fastslog: ”Bland de svensktalande i Finland skall aldrig västanvindens sus överröstas av de finska skogarnas brusande.”

I det första finländsk-svenska ungdomsmötet i Stockholm den 4–9 juli 1908 del-

tog cirka 600 ungdomar från Finland, de flesta allmogepojkar och flickor som aldrig annars hade kunnat tänka på en nöjesresa utom landet. Resan medförde för många deltagare betydande uppoffringar.

”Men man kan förstå, vad det betydde för dessa unga män och kvinnor, många kanske bosatta just vid språkgränsen, där en tyst, men ihärdig nationalitetsstrid föres, att nu få lära känna den svenska kulturen i dess moderland, att se de gemensamma minnena och märka, huru mycket ännu förenar”.

Följande år fick 70 studenter resa till Uppsala och Stockholm. Pontán antecknar att dessa båda färder 1908 och 1909, i mycket olika och dock med samma genomgående grundtanke, gjorde början till ett närmande som senare fortsatts mellan svensk ungdom i Sverige och Finland. Och om resorna varit av överväldigande betydelse för de finländska deltagarna så hade de säkert också varit viktiga för förstälsten i Sverige för det östliga språkområdet. Som en korrespondent till Nya Pressen skriver: ”Hur vi än bemödat oss om att sätta oss in i finländska parti- och rasfrågor, är det mycket som varit oss oklart, och det innebär ingen överdrift att säga, att samvaron med våra gäster och de uttalanden, som gjorts av deras ledare, kommit oss att se klarare och förstå bättre och att i samma mån känna vårt hjärta klappa varmare för den svenska befolkningen i Finland... Det är nästan med en känsla av blygsel vi erkänna, att vi knappast haft kännedom om, att det finns en svensk *allmoge* i Finland,”

Färdledaren Einar Holmberg summerar på hemvägen efter den första resan sina intryck:

”Det kännes som skulle ens väsen ha vidgats under dessa dagar. Bakgrunden för li-

vets öden har blivit djupare och framtiden ljusare. Början är gjord till ett kulturellt folkligt samarbete med de rikaste utvecklingsmöjligheter mellan svenskarna på vardera sidan om Bottenhavet. Är det blott en dröm allt detta? Eller skall ungdomståget till Sverige år 1908 verkligen inleda en ny epok av svenskt kulturarbete?"

Pontán sammanfattar för sin egen del:

"Om vi göra anspråk på att vara svenskar, att höra samman med svenskar i Sverige och annorstädes i världen, om vi tro, att vårt vara eller icke vara är av betydelse icke blott för oss själva, utan för större ting än så, för svenskheten i dess helhet och sålunda för hela den västerländska kulturen, då giver denna tanke kraft, men innebär ock en den starkaste förpliktelse".

En ömsesidig plikt är att vi lär oss känna Sverige och Sverige lär sig känna oss bättre än förut, understryker han:

"*Tidningspressen* har i detta avseende en synnerligen viktig uppgift, som den f.n. på intetdera hållet nöjaktigt fullgör. Våra tidningar innehålla visserligen i regeln en eller en halv spalt 'Från Skandinavien', men denna är först och främst, såsom titeln angiver, gemensam för Sverige, Norge och Danmark; vidare är det till en del rena bagateller, brottmålsnotiser och kuriositeter av olika slag – äskslag, hundraåringar och trillingar – ganska talanglöst sammanfogade; det politiska och litterära livet framträder föga eller högst enfaldigt, det sociala och vetenskapliga livet än mindre ur dessa kortfattade notiser; de sällan införda korrespon-

denserna och litteraturkritikerna avhjälpa icke bristerna."

Ovanstående kan fullständigt tillämpas på Sverigetidningarnas ordinära omnämmande av finländska förhållanden, anmärker Pontán. När det gäller *skönlitteraturen*, "som länge varit det som starkast förenat Sverige och oss", ser han en betydande olikhet:

"Medan vi, icke sällan med uppoftande av intresset för det egna, följt med Sveriges litteratur, allt efter det den växt fram, har i Sverige intresset för och kännedomen om svensk finländsk skönlitteratur blott inom synnerligen tränga kretsar sträckt sig utöver Runeberg och Topelius."

Topelius gav upp

Efter ett kapitel med citat ur tidens aktuella språkdiskussion formar sig det fjärde och sista avsnittet i den 46 sidor långa uppsatsen till en konklusion och en personlig deklARATION som ljuder som ett stridsrop mot språkligt vankelmod. Nu ser Einar Pontán framåt och man kan nästan tycka att hans synfält sträcker sig ända fram till vår tid...

Han konstaterar torrt att "det kan knappast bestridas, att man inom den finska nationalitetsrörelsen resonerat och arbetat under den tysta eller uttalade förutsättningen, att tvåspråkigheten i vårt land är något övergående, att den tid, under vilken det svenska språket skall förbliva ett inhemskt, ett levande språk i Finland, i intet fall kommer att bli lång." Direkt har detta uttalats med adress till den svenska bildade klassen med kravet att "denna i fosterlandets intresse icke skall förlänga sin 'dödskamp', utan av fri vilja gå över och bli finsk".

Denna tanke om svenskans framtid har skymtat fram även hos många som inte räknats till de finska partierna, påpekar Pontán och ser det t.ex. hos Zachris Topelius "om man går till grunden med hans åsikter i språkfrågan":

Einar Pontán svingar ordförandelubban under ett SFV-styrelsemöte 1957.

"Under den senare delen av sitt liv måste han ha märkt vartåt utvecklingen gick, sett att de båda språkgruppernas ställning icke var jämn, att det på ena hållet var fråga om ett undertryckande, på det andra om ett försvar. Att man då hos honom, sonen av det svenska Österbotten, finner ständiga maningar till endrätt och förståelse, men aldrig ett ord till de svenska att se opp och visa kraft, det sammanhänger väl med skalldens blida och fridsamma personlighet, men sannolikt också därmed, att han ansåg utvecklingen en gång för alla vara given."

Pontán säger sig vilja påminna om den topelianska ståndpunkten för att den "säkerligen har påverkat många av dem som inom den äldre nu levande generationen sökt ställa sig toleranta i språkfrågan och därför säkerligen nu med att visst missnöje ser huru ett yngre släkte vill skjuta fram just denna fråga." Han noterar med besvikelse hur "tidigare stridsmän för svenskhetens sak" har gett slaget mer eller mindre förlorat.

Vår vilja och rätt att leva

Men ändå: gent emot allt tal och alla tankar om död och undergång tränger inom vida kretsar av den svenska befolkningen en stark, elementär vilja att *leva*:

"Varken vår kraft eller vår rätt att i detta land söka oss en egen framtid, kan och får betvivlas. En befolkning om 370.000 själar med de resurser svenskarna i Finland har *kan*, om blott vilja finnes, hålla sig uppe, så sant de 6.000 estsvenskarna i de svåraste förhållanden under många sekler bevarat språk och nationalitet. Visa vi kraft, behöves icke annat bevis för vår rätt. Bestämt må vi tillbakavisa det tal, att de svenskes roll här i landet vore utspelad, i och med det de redan nu i tillräcklig grad förmedlat västerländsk kultur åt finnarna, eller att ett fortsättande av detta förmedlingsvärv för framtiden vore de svenskes *enda* historiska uppgift...I och med det Finlands svenskar, inom vilka ju alla samhällsklasser äro representerade, sluta sig fast samman, bilda de en folkgrupp – det har i själva verket icke sällan under de senaste åren talats om ett svenskt folk i Finland – vars högsta historiska uppgift är att hävda sig själv och arbeta för sin fram-

Einar Pontán (t.v.) under SFV:s 75-årsjubileumsfest 1957.

tid...Då det nu så är, att vi icke kunna tala om och tänka oss en framtid här i landet, utan att vårt eget språk av efterkommande släktled här talar, då kan heller ingen annan uppgift i längden undanskymma den att arbeta för språkets och språkstammens bestånd.”

Einar Pontán finner att det sätt varpå språkfrågan i huvudsak hittills skötts inte ger garantier för framtiden. Man har från de svenskes sida gentemot nationalismen på finskt håll vädjat till något slags kosmopolitisk framtidstanke:

”Helt säkert är grundtanken häruti såtillvida berättigad, att vi verkligen gärna vilja tänka oss en framtid då varje nationalitet får göra sig fritt gällande, utan att någon annan försöker undertrycka oss, alldeles som vi tänka oss en tid, då varje folks *politiska* tillvaro är tryggad. Men vi ha, på samma sätt som en del fredsvänner, anteciperat denna långt avlägsna framtid. Mot en rustad fientlig makt hjälpa än så länge inga hänvisningar till fredsiden och framtiden,

utan blott egna vapen; en aggressiv nationalism kan avvärjas blott genom att en annan stark rörelse gör sig gällande däremot.”

Jämbördig samverkan

Så är det annorstädes, så är det hos oss, slår Pontán fast och menar att vår ställning är sådan att det än så länge för oss kommer an på stridbarhet, icke på försonlighet:

”Vårt vapen blive en fördjupad kärlek till den egna stammen och det egna modersmålet, kärlek till den kultur, som är vår, tro på dess framtid, arbete för dess utveckling. En sådan positiv verksamhet med blicken fäst vid det egna, utesluter icke förståelse för det väldiga kulturarbetet, som under det senaste halvsekleet utförts på finskt håll, utesluter heller icke samarbete med de finske, där ett sådant för landets sociala, ekonomiska och politiska framåtskridande är av nöden. Men detta samarbete bör ske från jämbördig position, och detta ernås först då, när de svenske vunnit full klarhet inom sig själva och full förtrostan på sin sak, när de samlat sina krafter och kommit bort från den egendomliga medgörlighet och flathet, som hittills nästan alltid låtit finnarna få övertaget och vinsten, då något gemensamt försökts.”

Läsandets lov

Om att läsa klassisk litteratur

// **EN KLASSISK ROMAN VID** läggdags är en förförisk invitation till bortglömda möjligheter”

Ungefär så uttrycker sig Italo Calvino i sin essäsamlingen *Why Read the Classics?*

En så elegant reklam för den klassiska litteraturen skulle jag aldrig ha kommit på själv.

Jag läser klassiker, ofta och gärna, och jag gör det för den rena läsglädjens skull, för nöjet att bli förtrollad, för möjligheten att möta människor som lever under helt andra betingelser, inte fängslade i nuet. Att läsa klassiker ger distans till nuet. Kanske det är en form av verklighetsflykt? Måhända också en möjlighet att få ett nytt perspektiv på tillvaron?

Det vi tar för verklighetsflykt är kanske beredskap, sade Bo Carpelan.

Vad är en klassiker?

En klassiker är en bok som folk berömmar men ingen läser, påstod Mark Twain.

Definitionerna på klassiker är många. Enklarest kan man säga att det är en bok som aldrig slutar säga vad den har att säga. Eller med Calvinos ord: En klassiker är en bok som inte upphör att överraska sin läsare,

hur många gånger man än läser den.

För bokförläggaren är klassikern en bok som är intressant för nya generationer att läsa och därför ges ut i nya upplagor och nyöversättningar. En klassiker är tidlös, den håller oavsett vad som är ”inne”. Den överlever tidens gång för att den har ett universellt värde, som aldrig blir inaktuellt. Likväl är det så att varje tid har sina speciella klassiker. Shakespeare – giganten bland alla klassiker och nummer ett i litteraturgurun Harold Blooms kanon, var till exempel ganska bortglömd under 1700-talet och återupptäcktes under 1800-talet. I dag är han mer aktuell än någonsin. Just nu förefaller de ryska klassikerna vara speciellt i ropet. Den ena efter den andra ges ut i nyöversättning och små bortglömda texter av t.ex. Dostojevskij lockar med läckert designade pärmar.

Å ena sidan definierar många klassikerna som ”äldre” litteratur. En bok måste ha uppnått en viss ålder för att kunna kallas klassisk. Å andra sidan talar man om nya klassiker och om böcker som blivit klassiker redan under författaren livstid. Klassiker i förhållande till tid är ett flytande begrepp. Den allvise Harold Bloom säger vis-

Biblioteket i The Mark Twain House, som var **MARKTWAINS** hem från 1874 till 1891. Mark Twain myntade det berömda ”En klassiker är en bok som folk berömmar men ingen läser”.

serligen att Marcel Proust är den sista stora klassikern och *På spaning efter den tid som flytt* betecknar han som den klassiska litteraturens lysande slutpunkt. Proust dog 1922.

Kanske varje läsare kan ta sig friheten att själv definiera sina klassiker? Min personliga definition: klassiker är minnets och hjärtats bibliotek, som jag alltid bär med mig, plus de böcker jag längtar efter att få läsa men ännu inte fått tag på. Det betyder att en del modern litteratur också är klassiker för mig. Albert Camus, José Saramago,

Imre Kertézs, Amos Oz, Astrid Lindgren, Tove Jansson, Solveig von Schoultz och Bo Carpelan är väl representerade bland mina klassiker.

ÄVEN OM VI INTE gjorde annat än läste från morgon till kväll räcker en livstid inte till för att läsa litteraturens alla stora klassiker. Vi blir tvungna att göra ett val varje gång vi vill läsa. Hur skulle din bokhylla se ut, om du skulle fylla den med ditt personliga urval av böcker du vill kalla klas-

siker? Italo Calvino föreslår att du skall gå till väga så här: Hälften består av böcker du läst och eftersom de betytt någonting för dig vill du ha en möjlighet att läsa dem på nytt, andra hälften är böcker du har planerat att läsa för att du tror att de kan komma att vara betydelsefulla för dig. Dessutom borde du lämna ett tomt utrymme som kan fyllas med överraskningar och oväntade upptäckter.

Hur skall man välja?

Det enda råd en människa kan ge en annan när det gäller hennes lektyr, det är att hon inte skall lyda några råd säger Virginia Woolf.

Vi är vad vi läser, men vi är också i samma mått det vi inte läser. Våra val berättar en hel del om oss själva, speglar vår längtan, blottar våra behov och avslöjar våra attityder.

Det sämsta sättet att välja en bok är att välja den för att man vill briljera med att man läst ett svårt eller digert eller mycket berömt verk. För att verkligen njuta av läsningen och för att drabbas av berättelsens magi borde man välja av nyfikenhet över vad texten kommer att bjuda på och läsa med lustfylld förväntan och öppet sinne. En stor dos tålmod kan ibland vara av nöden. Boksnobben, som väljer sin läsning för att briljera kan naturligtvis bli betagen och förförd mot egen förmodan. Den motvilliga läsaren kan bli angenämt överraskad. Det berättas att den franske författaren och kritikern Michel Butor under de år han föreläste i USA ständigt blev tillfrågad vad han ansåg om Émile Zola, en författare han inte läst en rad av. Han blev till slut så irriterad att han bestämde sig för att läsa hela sviten av Rougeon-Macquarier-romaner. Han upptäckte då att de var fullständigt annorlunda än han föreställt sig. Han fann dem fabulösa, fantastiska, mytiska – de erbjöd honom en hel kosmologi.

Det är meningslöst att häglöst ta itu med

ett berömt verk bara för att man tror att det är ens plikt. Om en personlig läsrelation inte uppstår kan man lika gärna lägga undan boken. Böcker skall läsas av kärlek. De enda som har nytta av att tvingas läsa klassisk litteratur är skolungdomar. Det är skolans uppgift att se till att unga läsare tar sig igenom en viss mängd klassiker, om de vill det eller inte. Genom litteratursamtal i klassrummet lär sig eleverna att tolka texter och fördjupa sina läsvanor. Skolan skall förse den unga läsaren med verktyg för att i framtiden göra egna läsval. Också om den unga läsaren protesterar över böckerna han måste ta sig igenom, också om han envetet hävdar att han inte tycker om dem ger läsningen honom en beredskap att upptäcka vad god litteratur kan erbjuda.

Nicolas Sarkozy trodde att han tog hem en billig poäng när han offentligt hänade den franska skolan som tvingar eleverna att läsa något så förlegat som romanen *La Princesse de Clèves* av Madam de Lafayette, utgiven år 1678. Han misstog sig grundligt på sina landsmän. Fransmännen är måna om sina klassiker och stolta över att detta verk betraktas som den första moderna romanen, dessutom är Madame de Lafayette berömd för sin utsökta formuleringskonst. Romanen gavs ut i pocketupplaga med läcker pärm och syntes snart i alla bokhandlares fönster. Inom kort var det många parisare som fäste en knapp med texten *Je lis La Princesse de Clèves* på jackuppslaget. *Prinsessan de Clèves* kom till min förtjusning ut i svensk nyöversättning 2010 så jag kan också pryda mig med en knapp där det står: *Jag läser Prinsessan de Clèves*.

Hur hittar man sina klassiker?

Även om man är mycket medveten om vilka böcker man skulle vilja läsa för att man tror att de kommer att berika ens läsarliv är det inte självklart att man hittar de böcker man vill ha.

Många klassiker finns inte att få tag på. Upplagan är slut. I biblioteket har boken försvunnit, utsliten eller avskriven. Längre har jag velat läsa Stendhals *Kartusianklostret i Parma* och Jorge Luis Borges *Biblioteket Babel* och inser att jag blir tvungen att beställa böckerna på fjärrlån från biblioteket. Längre letade jag efter Charles Dickens *Bleak House*, och fann till slut romanen bland engelskspråkiga klassiker i bokhandeln, 740 sidor finstilt engelsk text. Ren och ogrumlad läslycka, men om jag inte varit beredd att ta itu med Dickens på originalspråk skulle jag fortfarande vara en läsupplevelse fattigare. På samma sätt kom jag till slut över *The Portrait of a Lady* av Henry James.

Innerligt önskar jag att alla bibliotek skulle ha en hylla med hundratals band av litteraturens klassiker så att det vore fritt fram att välja och vraka av hjärtats lust. Litteraturens klassiker drunknar bland alla andra böcker i bokfloden. De behöver lyftas fram för att upptäckas och läsas av nya generationer läsare.

På en central plats i biblioteket skulle den vackra klassikerhyllan vara placerad. Nyutgivna klassiker med tilltalande pärmar skulle stå utställda och locka biblioteksbesökarna att titta också på mindre iögonfallande bokryggar. Gärna kunde böckerna vara grupperade efter författarnas nationalitet. Våra egna finländska klassiker på båda nationalspråken skulle ha en speciellt synlig placering. Vi behöver de rottrådar till det förgångna som våra egna klassiker kan ge oss. Vi behöver anknytningen till historia och levnadsförhållanden för att stärka vår egen identitet och förstå varifrån vi kommit. Den stora västerländska litteraturen är en viktig del av vår europeiska identitet, vi behöver dessa klassiker lika väl som de finländska klassikerna.

→

Varför just klassiker?

Varför skulle man läsa klassiker när det finns moderna verk som kan erbjuda oss en djupare förståelse för vår egen tid? Hur kan vi överhuvudtaget finna tid och tålamod att fördjupa oss i klassiska verk då det varje dag kommer ut nya välskrivna och läsvärda böcker?

Ungdomar som får sig presenterad en lista på litteratur som ingår i ett obligatoriskt pensum frågar gärna vilken nytta man har av läsningen. Det finns kanske inget sannare svar än den enkla motiveringen att det alltid är bättre att läsa än att inte göra det.

För en bokälskare är nyttoperspektivet fullkomligt irrelevant. Man läser för att man älskar att läsa! Läsning är en unik och enastående upplevelse, en fröjd och en berusning som inte kan uppnås på något annat sätt än just med hjälp av en god bok. Harold Bloom säger att livet är för kort för att man skall hinna läsa annat än det bästa och det är bara det bästa som betraktas om klassiker.

Den nyzeeländska författarinnan Janet Frame skriver i sin självbiografi *Sändebud från Spegelsalen* varför hon finner det nödvändigt att läsa klassiker:

När man som författare läser klassikerna på nytt, sopar man undan banala vardagsproblem, förnyar sin inspiration och häpnar över den sanning och skönhet som aldrig kan försvinna.

Att erkänna storhet i litteratur skänker ett slags frihet, som om man gav bort det man vill behålla och i och med givandet rensar upp en ny plats för växande och för en ny årstid under en hemlig sol. Att ta till sig ett stort konstverk är som att bli förälskad: man svävar över marken; det är att förälska sig i odödligheten, en frihet, en flykt in i paradiset.

Den stora litteraturen som ingår i det Harold Bloom kallar Västerlandets kanon, kan bidra med en djupare insikt om hur vi bäst använder vår egen ensamhet, den ensamhet vars slutliga gestalt är vår uppgörelse med vår dödlighet. Han skriver:

Att läsa väl är ett av de stora nöjen som ensamheten har möjlighet att skänka en, eftersom det är det mest behagande av alla nöjen. Det leder en tillbaka till det som är något annat, hos en själv eller ens vänner. Diktkonst är det som alltid är något annat, och som därför gör ensamheten lättare att bära.

Vi läser Shakespeare, Cervantes, Dickens, Brontë, Tjehov, Proust, Pessoa och alla deras gelikar därför att de gör livet större och till och med mer än det är. Böcker större än livet – men inte böcker istället för livet. Texterna brinner med en klar låga vars ljus upplyser vårt liv här och nu och hjälper oss att begrunda våra livspremissor. De skänker något som liknar tröst och ett oväntat igenkännande. Människan mår illa av rotlöshet. Den klassiska litteraturen är en förbindelselänk till det förgångna, den förankrar oss i nuet och hjälper oss att blicka framåt.

Alberto Manguel uttrycker på sitt utsökta sätt vad som händer när vi läser stor litteratur:

Vi känner igen något som vi aldrig har vetat fanns där, eller något som vi vagt har känt som ett fladder eller en skugga, vars gengångargestalt reser sig och sjunker tillbaka in i oss innan vi hinna se vad det är. Sedan står vi där, äldre och klokare.

Varje dag skrivs det böcker som kommer att bli klassiker en gång om läsandet och kär-

leken till boken inte dör ut. Också den allra nyaste litteraturen kan bjuda på lika omvälvande läsoplevelser som en klassiker. Men det är med böcker som med vin, en del mår bättre av att lagras, och om man har ont om tid när man söker efter djupa läsoplevelser kan klassikern vara ett säkert val. Jag vill inte använda ord som SKALL och BÖR när det gäller läsning. Jag tror på en bokhylla med böcker från alla tider. Det finns ingen bok som man MÅSTE läsa.

Läsandets lov

Läs för att leva sade Gustave Flaubert.

Alberto Maguel är världsberömd för essaysamlingar som *En historia om läsning och Nattens bibliotek*. Han säger att läsandet gav honom en ursäkt för att hålla sig för sig själv, eller rättare sagt, gav en mening åt hans påtvingade ensamhet. Varje bok var en egen värld och i den sökte sig gossen Alberto en fristad. Hur många känner inte igen sig i den beskrivningen? Hur många har inte haft böckerna som sin fristad och privata rum?

Det finns berättelser som är kollektivt sanna. Vi kan inte förändra dem. När vi läser Tolstoys *Krig och fred* sörjer vi vid furst Andrejs dödsbädd men vi inser att han kommer att dö. Vi vill inte att furst Myshkin i Dostojevskijs *Idioten* skall förintas av sin sjukdom, men vi förstår att det är oundvikligt. Vi accepterar att det inte kan finnas ett lyckligt slut på den kärlek som förbränner *Kristin Lavrandsdotter*. Umberto Eco säger att funktion med dessa tragiska sanningar är att få oss att inse att det är omöjligt att förändra ödet. Och genom att göra detta, vad berättelserna än handlar om, berättar de även vårt eget levnadsöde och det är därför vi läser dem och älskar dem. Denna uppfostran till Öde och Död är en av litteraturens huvudsakliga funktioner.

Jag minns hur upprörd jag blev över slutet på romanen *Borta med vinden*. Boken

var trasig och jag var övertygad om att det sista, lyckliga slutkapitlet hade gått förlorat. Jag var tretton år och inte mogen nog att se att romanen inte kunde sluta annorlunda. Alla försök av sentida författare och filmmakare att skriva en fortsättning med lyckligt slut på Scarlett O'Haras livsdrama är dömda att misslyckas.

LÄNGE HAR ROMANKONSTEN DÖDSFÖRKLARATS och poesins dagar ansetts vara räknade. Ändå fortsätter författare oförtrutet med sitt skapande. Fortfarande blomstrar biblioteken och trots all världens lockelser finns det alltjämt en livskraftig skara av läsare och oförbättrliga litteratörskare.

Lyckligtvis har god litteratur stark motståndskraft. Den försvinner inte. Den finns där för att formulera världen för oss, hur vi skall hantera den och oss själva, för att ge våra frågor en röst. Vi har ingen plikt att lyssna till den goda litteraturens ekon. Som vanligt kan vi välja att förbli döva. Världen vräker ur sig text, vrålar ut ord, vimlar av budskap och motsägelser. Vi lever i en katotisk tid med ett överbud på information. Läsning eliminerar inte kaoset runt omkring oss, men den tillåter oss att gå vidare utan att lita på den glittrande ytan av ord och istället borra oss ner i ordens mörker. Läsning av god litteratur ger oss den tystnad vi behöver för att kunna tänka och formulera vår egen världssyn.

Någon gång i livet borde man unna sig fröjden att på nytt läsa de böcker man minns som ungdomstidens viktigaste läsoplevelser. Man upplever ren och oblandad njutning första gången man läser en stor roman. Omläsningens nöje kan vara mera varierande och upplysande. Du vet vad som kommer att hända, men nu kan du tillämpa perspektiv som vid den första läsningen var stängda. Hur och varför allt sker framstår nu som en serie djupare insikter. Du märker också att man aldrig dyker ner

i samma bok två gånger. För varje läsning förändras boken, liksom du förändras.

Tiden påverkar också hur man förhåller sig till en bok och vad den har att säga sin läsare. En gång var Tomas Manns stora roman *Bergtagen* en nutidsskildring. Läser man romanen i dag blir den en kärleksfull vision av en verklighet som inte längre existerar, av en europeisk högkultur som är borta för alltid. Nu upplever vi *Bergtagen* som en historisk roman och ett monument över en förlorad humanism. Utgiven 1924 ger romanen oss ett porträtt av det Europa som började sönderfalla under det första världskriget. Tomas Mann lyckades skapa en omätligt gripande studie i all vår längtan tillbaka.

Jag finner en speciell förtjusning i att läsa böcker som anspelar på berömda romaner eller återberättar dem på ett skickligt sätt. Här vill jag speciellt nämna nyzeeländaren Lloyd Jones underbara roman *Mister Pip*, där en skollärare undervisar en grupp barn på en liten stillahavsö, hårt drabbad av inbördeskrig på 1990-talet. Skolan saknar så gott som fullständigt undervisningsmaterial men det finns en magisk bok som ligger till grund för hela undervisningen: *Lysande utsikter* av Charles Dickens. I terror och nöd blir Mister Pips värld en tillflyktsort och en magisk plats. Litteraturen växer till en metafor för livet.

Claudio Magris har skrivit en alldeles betagande liten roman på myten om *Orfeus och Eurydike*. Det är Eurydike som berättar sin historia i en enda lång monolog. *Som ni säkert förstår*, säger hon. Det är också bokens namn. Märkvärdigt väl lyckas Claudio Magris lyfta Eurydike ur mytens värld in i nutiden, hennes röst blir tidlös och allmängiltig, just så som den klassiska litteraturen blir när läsaren och texten finner samma våglängd

Harold Bloom skall få formulera slutorden i denna text till läsandets lov:

Det är omöjligt att lyssna till en annan människa så som vi lyssnar till en mycket bra bok. Lyrisk poesi när den är som starkast lär oss hur vi skall tala med oss själva, snarare än med andra. I sista hand besvaras frågan "Varför läsa?" med att det bara är beständigt läsande som verkligen skapar och sedan utvidgar det autonoma jaget. Innan du blivit dig själv, vad gott kan du göra andra?"

Citatsamling:

- * Läsandet är ett sätt för själen att finna sig själv i livet (James Hillman)
- * Att läsa betyder att närma sig något som just är på väg att bli till. (Italo Calvino)
- * Sökandet efter det sanna ordet är oändligt och utan hopp (Borges)
- * Jag har alltid föreställt mig paradiset som någon form av bibliotek (Borges)
- * Bokstäverna är uppfunna för att vi skall kunna samtala även med de frånvarande (Augustinus)
- * En bok måste vara yxan för den frusna sjön inom oss (Alberto Manguel)
- * Man läser för att ställa frågor (Frans Kafka)

Böcker om klassisk litteratur:

Harold Bloom: Den västerländska kanon

Hur du skall läsa och varför

Italo Calvino:	Why Read the Classics?
Umberto Eco:	Tankar om litteratur
Alberto Manguel:	En Historia om läsning Nattens bibliotek Into the looking Glass Wood
Umberto Eco:	Tankar om litteratur

Skärmytslingarna vid Elgsjöskatan

”Ja ska ge åt fan sista salvan”

I år, jubileumsåret för Ingå kommun, har 222 år förflutit sedan kraftmätningarna under Gustav III:s ryska kampanj utspelade sig vid Elgsjöskatan utanför östra inloppet till Barösund. Eftersom dessa krigshandlingar är de enda av betydelse som under historisk tid direkt dabbat Ingå, kan det vara av intresse att återkalla i minnet händelserna den 18 och 30 september år 1789.

SOMMAREN 1788 HADE GUSTAV III under ytterst tivelaktiga former igångsatt sitt revanschkrig mot den östra grannen. Ett livsvillkor för den vid ryska gränsen kämpande svenska hären och flottan var att den sjöburna tillförseln av förnödenheter obehindrad kunde fortgå. De svenska underhållskonvojerna dirigerades nästan utan undantag längs den gamla skärgårdsfarleden, vilket för Västnylands del betydde ruten Hangö-Tvärminne-Barösund-Vormö-Porkala.

Man drog sig för att segla ute till havs för att undvika sammandrabbning med den starka ryska högsjöflottan, och landtransporter längs den gamla krokiga kust-

vägen var alltför långsamma. Vid Jussarö, Barösund och Porkala låg svenska fregatter för att säkra konvojernas färd till Helsingfors och i Hangö hade de invid udden liggande öarna befästs.

Den ryska sommaroffensiven 1789

Sommaren 1789 lyckades emellertid ryssarna med en överlägsen sjöstyrka sätta sig fast vid Porkala och t.o.m. anlägga ett batteri på udden. Därmed var sjövägen österut avskuren för svenskarna och ett flertal fartyg tillhörande den s.k. Stockholmsflottan, som utgjorde Gustav III:s strategiska reserv, blev liggande i Barösund. Denna eskaders, vars befälhavare var konteramira-

len Salomon von Rajalin, uppgift blev nu att skydda kuststräckan mellan Hangö och Porkala både till lands och till sjöss samt att om möjligt jaga bort fienden från Porkala.

Den 24 augusti led den svenska flottan ett svårt nederlag i det första slaget vid Svensk-sund och ryssarna fick fria händer i väster. Deras sjöstyrka vid Porkala erhöll tillskott och det blev uppenbart att målet för flottiljen närmast var att täppa till inloppet till Barösund.

Förskansningar uppförs vid inloppet till Barösund

Redan den 31 juli hade Rajalin gjort ett fruktlöst försök att fördriva ryssarna från Porkala. Manövrarna upprepades ännu två gånger kring månadsskiftet augusti/sep-tember med lika klen resultat. Under tiden arbetade svenskarna även med att befästa sina försvarsställningar vid Barösund. Förskansningar av jord och stockar uppfördes på Elgsjöskatan och den mittemot belägna Jakob Ramsjöskatan och försågs med kanoner. Dessa togs från fyra av de äldre galärerna, fregatten SPRENGTPORTEN och några mindre fartyg, vilka därmed helt eller delvis miste sitt stridsvärde. Fyra 24-pundiga kanoner lades på Jakob Ramsjöskatan, sex 12-pundiga pjäser befäste Elgsjöskatan. Batteriernas lavetter och själva jordverken i förskansningarna var slarviga hastverk. Om detta och de stridande parternas grupperingar och manövrar kan vi läsa i de dagboksanteckningar som bataljonspredikanten Anders Winberg förde under kriget. Om kanonlavetterna skriver han: ”Vid anställd provskjutning på Ramsö batteri, hade det av 2 skott så givit sig att det måst beslås i hörnen med järn. Där skall ingen nagel (spik) varit i någon stock”.

Det flytande försvaret ordnades så att

på fjärden utanför Elgsjöskatan grupperade sig ”turuman” (från Turunmaa) NOR-DEN och fregatten SPRENGTPORTEN samt ett par galärer och några kanonslupar, i ett läge där de kunde få eldstöd från landbatterier. Tre galärer höll sig närmare Jakob Ramsjöskatan, medan resten av flottan ankrade vid Stor Ramsjö. Galären WERM-LAND ankrade upp nära Svedjeholmen väster om Tingsholmen för att skydda batteriet på Elgsjöskatan mot flankangrepp av fienden, då fjärden mellan Gammelbylandet och Gäsö med lätthet kunde passeras av barkasser och andra mindre trupptransportfartyg.

Striden utbryter

Den 16 september syntes ryska fartyg, anförda av den engelske sjöofficeren James Trevenen, stäva från Porkala mot Barösund och följande dag ankrade den fiendliga eskadern på halvtannat kanonskotts avstånd från Bastholmen öster om Jakob Ramsjö. Den bestod av fyra linjeskepp, fem fregatter, tre briggar och åtta mindre fartyg. I eldstyrka var den svenska flottan vida underlägsen fiendens. Klockan halv ett på morgonen den 18 september började ryssarna röra på sig. De landsteg först på Tingsholmen, där de trodde att det fanns ett batteri, men då de funnit att så ej var fallet drog de sig genast tillbaka från ön. Något senare samma dag sattes det egentliga anfallet i gång. I en gynnsam svag havsbris kunde de ryska linjeskeppen lätt segla in till god skottposition öster om Tingsholmen.

Artilleriduellen blev häftig och krutröken svepte in över holmarna. Ryssarnas eld riktades mot landbatterier och det flytande försvaret på Skatafjärden. Batteriet på Jakob Ramsjöskatan gav jämn eld mot ryssen, likaså sköt man friskt från några svenska

Ryska flottans angrepp vid Barösund den 18 september 1789.

galärer nordväst om Bastholmen. Men på den västra flanken blev det hett om öronen för galären WERMLAND. Över Gåsöfjärden rodde ryska barkasser fram med land-

stigningstrupper och från nordost trängde en fientlig fregatt in. WERMLAND sackade bakåt, gick på grund och sattes i brand av sin unge chef fänriken Gustaf Anckarcro-

Målning av Johan Tietrich Schoultz (1754 –1807). Nationalmuseum, Stockholm

na. Besättningen räddade sig med skeppsbåtarna in i Svedjeholmssunden. Elgsjöbatteriets kanoner tystades praktiskt taget i lindan av linjeskeppens tunga eld och be-

fälhavaren löjtnant Ingman med sina femtio man ur Nylands dragonregemente retirerade hastigt från udden innan de ryska landstigningsbåtarna nått land. Och inom

kort övergavs också förskansningen på Jakob Ramsjö.

Reträtt

Detta blev början till en allmän reträtt. Fregatten SPENGTPORTEN och ”turuman” NORDEN tillika med de båda galärerna som legat på Skatafjärden, drog sig inåt sundet till närheten av Villholm i västra ändan av Elgsjölandet. Av de övriga galärerna roddes en in i Fagerviken, medan resten tog sin tillflykt till Kyrkfjärden. Åtminstone de sistnämnda förföljdes energiskt av ryska enheter och i den uppkomna skärmytslingen blev en rysk slup skjuten i sank. Den största förlusten för fiendesidan var emellertid förlusten av linjeskeppet SEVERNYJ ORIEL (Vendisk Örn), som strandade på 3,2 m grundet mitt i farledsförgreningen nordost om Elgsjöskatan och sattes i brand av sin besättning. Huruvida Ramsjö-batteriet hade andel i skeendet var enligt Winberg ovisst.

Ryssarna var nu herrar över inloppet till Barösund och de var inte sena att utnyttja sitt övertag. På Elgsjöskatan uppfördes ett starkt batteri och ivriga försök gjordes att åstadkomma inbrytningar också på fastlandet, speciellt i Bastubackområdet och på Lågnäsudden. Men angreppen slogs tillbaka av svenska förband i Kyrkbyområdet. I sundet mellan Knipholmen och Kullö torde ligga kvar vrakrester av en rysk galär som skjutits i sank under dessa operationer.

Civila förluster

Befolkningen i Elgsjö by vidkändes som en följd av striderna svåra umbäranden och förluster. Bonden på Klockars, lotsäldermannen Henrik Röman, beklagade sig över att hans husfolk, två drängar och tre pigor, i sex veckors tid måste hålla sig undan för fienden, som uppbrände för honom flera hus. Bonden på Mellangård Anders Holmberg led ännu större förluster, då fienden

förutom en mängd hus, som de uppbrände, även rövade av honom hans boskap, stora mängder hö samt skog och färdighuggen ved. Tillsammans med bonden på Kämpas, Per Röman, ägde han en skuta om 63 läster, som också den uppbrändes av ryssarna.

Enskilda hjältedåd

Alla krig brukar ha sina hjältar och berättelserna om deras bedrifter, myter eller sanna, kan leva länge kvar i den muntliga traditionen. Så var också fallet i fråga om striderna i Barösund.

För den 18 september antecknade Winberg i sin dagbok:

”Härvid må ej förtigas en norrlandsbåtsmans raska uppförande. Denne vars namn var Böhl, hade från (galären) SERAPHIM blivit satt i land på Bastholmen, för att fastgöra, och när så påfordrades, kasta loss ett spring (lina), och kvarglömde i brådskan då springet måste kapas och galären retirera. Han var icke rädlös utan tog en landgång, som gal. von ROSEN d. 16 lämnat efter sig, satte sig på honom och kavade (paddlade) i saktmak efter åt Ingo (Kyrkfjärd)”.

Ett annat hjältedåd anknyter till en episod under det ryska angreppet i Bastubacka., varom traditionen förtäljde: Den svenska truppstyrka, som var förlagd vid Bastubacka hade redan fått order om återtåg. Men dragonen från Kattelus i Karislojo Johan Back, som just stod i beråd att avlossa en kanon, hade då helt oberörd utropat: ”Ja ska ge åt fan sista salvan”. Så lade han luntan mot fänghålet och lät skottet gå. En rysk fregatt träffades och sjönk. Ännu länge därefter påstods det, att den låg i sundet Barkarn utanför Rödhäll på Skämmö. Tack vare Backs orderbrott skall den svenska ställningen på Bastubacka den gången

ha blivit räddad.

Under drabbningen den 18 september 1789 hade svenskarna tvingats retirera från batterierna på Elgsjöskatan och Jakob Ramsjöskatan. På Elgsjöskatan hade ryssarna börjat bygga en stark förskansning. Vid Bastubacka och Västerbyudden hade deras landstigningsförsök däremot temporärt tillbakavisats. Utan snar hjälp skulle situationen emellertid snabbt ha blivit ohållbar för den svenska krigsledningen.

Gustaf Mauritz Armfelt kommer till undsättning

I detta beträngda läge uppenbarade sig som en räddande ängel den finländskfödde översten och brigadkommendören Gustaf Mauritz Armfelt. Denne hade den 9 september kommit till Hangö med en truppstyrka på 5000 man som förstärkningar till armén. Under marschen österut hade han stannat vid Ingå och blivit underrättad om lägets allvar. Han fortsatte emellertid först till Helsingfors, men återvände efter order av kung Gustav III omedelbart till Ingå.

Armfelt förstod att det var bråttom och att han utan artilleristöd endast kunde besegra fienden genom överrumpling. Efter att ha slagit läger i Joddböletrakten började han genast organisera en kommandoattack med batteriet på Elgsjöskatan som mål. Som kunskapare torde han ha använt kommissarien Erik Johan Fennonius på Haga och/eller bonden på Klockars lotsäldermannen Henrik Röman.

Sent på aftonen den 29 september gav sig Armfelt med 500 man av med roddfarkoster från Joddböle. Man satte kurs över Fagerviken till Blindsund mellan Nötö och Stor Ramsjö. I nattens mörker rodde man vidare genom Munksund, över Korsfjärden och förbi Åkerholm, tills man omkring kl. 1 landade i närheten av Romnäsviden på Elgsjölandets västra udde. Väl framme delades stöttruppen i avdelningar. En sådan

tog sig under Armfelts eget befäl en sydligare rutt i väglös terräng ut mot Elgsjöskatan. En annan del under kapten Ernst von Vegesack (1763-1818) höll sig längs öns norra strand. Under marschen gick en kolonn vilse i skogens mörker och hann inte fram, innan drabbningen var över.

Drabbningen

När man tidigt om morgonen kom fram till ryssarnas ställning, hade Armfelt endast 200 man till sitt förfogande, emedan västra Vegesacks avdelning i en förhugning stött på en rysk postering och blivit fördröjd. Trots detta gick man genast till bajonetfall emedan Armfelt inte ville försitta överraskningsmomentet, och efter bara en halv timmes häftigt handgemäng var den ryska batteriställningen erövrad. Bataljonspredikanten Winberg skriver:

”Baron Armfelt, som anförde den ena kolonnen, gick några steg förut, åtföljd, jämte andra, av en gammal björnskytt, som var dalkarl. En rysk skiltvakt träffades och anropades, som den ej svarade lade baron an för att skjuta honom men klickade. Varpå björnskytten fällde honom innan han hant skjuta. Härigenom blev alarm på en äng bland en postering. Den dels nedgjordes, dels tillfångatogs. Därpå skyndade våra till batteriet, gingo över graven och bemäktigade sig det, innan ryssarna som icke en gång hade luntan i brand, hunno skjuta en enda kanon. En del av ryssarna överrumplades i bara skjortan. De andra, som med sina handgevär sökte försvara sig, tystades snart. En hop nedgjordes. 52 togs till fånga. De övriga sprungo ned till sjön. Från skeppen utsändes båtar till deras bärgande. (De) våra, som följde efter ned till strand gävo

med sina handgevär salvor på båtar-
na. Ryssarna sköto ock i förvirring-
en själva på dem, varigenom 2 sjön-
ko. Från ryska skeppen sköts häftigt
korsvis med alla slags kulor, bom-
ber kastades ock. Det var således in-
tet rådligt för våra att länge töva på
stället. Batteriet förstördes dock el-
ler gjordes obrukbart, innan de re-
turerade.”

Ryssarnas förluster var stora. Över 60 man
stupade och krigsbytet blev 8 kanoner, 250
gevär samt en stor mängd proviant och
brännvin. Svenskarnas manfall räknades till
12 döda och 46 sårade.

Hjälten Armfelt

Med skäl prisades Armfelt för sin bragd
och själv var han inte minst stolt däröver.
Till sin vän författaren och skalden Carl
Gustaf Leopold (1756-1829) skrev han om
drabbningen och om den ryska försvars-
ställningen:

”Den var het, kanske hetare än nå-
gon, som på flere tider förefallit i
krigshistorien. En höjd, på vilken
spets man finner en förskansning av
tvenne förhuggningar, en rad span-
ska ryttare, en vall beklädd med åtta
grova kanoner, välpalisserad, är re-
dan fruktansvärd, då man bestryker
alla punkter på en halv fjärdings väg.
Jag har sagt att i den voro 300 man,
men vet nu med visshet genom de-
sertörer och fångar samt specifika-
tioner, att där voro 440: 350 av Mol-
skois regemente och 90 jägare. En
flankerande eld av tvenne linjeskepp
betäckte approachen till detta lilla
Gibraltar, och detta oaktat stormas
det av 200 svenska soldater, anförda
av femton officerare, som sökte och
visste vägen till äran!”

Krig och hjältedåd brukar ha sina dikta-
re som besjunger bragderna i versform. Så
var fallet även med den Armfeltska drabb-
ningen vid Elgsjöskatan. I sitt poem ”Se-
gersång öfver den 30 September 1789” skal-
dar magistern i Lund Erik Peter Älf (1765-
1793) bl.a. följande versrader om segern vid
Elgsjöskatan:

”Ej ryssar dessa stränder när,
Dit han nu skickar sina slupar;
Af Dig han dödens hälsning får:
Han vill fördärfwet fly, men i dess
afgrund stupar.”

Fienden drar sig tillbaka

Initiativet övergick nu till svenskarna se-
dan sammanlagt fem kanonslupar med to-
talt tio 24-pundare hade anlät från Stock-
holm och en våldsamt 60-pundig mörsare
gått i ställning och skjutit in sig på de rys-
ka fartygen. Den 23 oktober drog sig rys-
sarna österut och lade sig till ankars utan-
för Tingsholm. Dagen därpå lämnade flot-
tiljen Barösund i sådan hast att man ej gav
sig tid ens att vinda hem ankarena, utan
kapade tägen. Orsaken sades vara rappor-
ter om att en stor svensk flotta den 13 okto-
ber hade löpt ut från Karlskrona med desti-
nation Barösund. Samtidigt uppgavs också
Porkalapositionen. Den nyländska kusten
var rensad ock bygden fick åter fred.

Epilog

Den 25 oktober flyttade Anders Winberg
på Kyrkfjärden över till galären EKEBLAD
för att på den resa till Helsingfors. För den
dagen skrev han i sin dagbok:

”Innan orten alldeles lämnas må nå-
got nämnas om dess beskaffenhet.
Baresund är en av de vackraste trak-
ter man kan önska sig få se i skärgår-
den. Många med löv- och barrskog
beväxta öar pryda sundet å ömse si-

dor. På dessa öar finnes en ovanlig
myckenhet tjädrar, orrar, hjärpar och
harar. Vattnet är fiskrikt. På en liten
stund kunde man på ett grund upp-
draga en myckenhet stora abborrar”.

Freden som ändade Gustav III:s krig slöts
på basis av oförändrade gränser den 14 au-
gusti 1790 i Värälä by på västra stranden av
Kymmene älv 5 km söder om Kouvola.

Ordlista

Förhuggning, militärt hinder, bildat av fällda träd

Spansk ryttare, lös hinderdel som består av en järn- el-
ler träställning flätad med taggråd

Palissad, försvarsverk med (upp till spetsade) pålar

Fjärdingsväg, sträcka av cirka 1/4 mil

Approch, ingång, förterräng

Källor

Brenner, Ola Ingå-Fagervik-Degerby, del I. Hangö 1972

Ekberg, Henrik I borgens skugga. Karis 2006

Ericsson, Christoffer H. Då Barösund hotades av ryska
flottan. Hufvudstadsbladet 12.05.1968

Barösund ännu ograverat och måste även så förbli.
Hufvudstadsbladet 01.07.1973

Porkala i händelsernas brännpunkt. Hufvudstadsbla-
det 22.09.1974.

Gånge-Rolf-Historiska berättelser och traditioner från
Nyland. Skärmytslingen på Elgsjö i Ingå,

(Wichman, Viktor K.E.) ett nyländskt krigsminne från
1788-89 års krig. Tidning? Brages pressarkiv.

Ullman, Magnus Dramatisk örlogshistoria. Mariehamn
2009

Winberg, Anders Dag-Bok hållen på Kongl. Galär Flottan
åren 1789 och 1790 samt fångenskapen i

Ryssland. Stockholms stadsmuseum.

Wolke, Lars Ericson och Svenska sjöslag. Värnamo 2009.

Hårdstedt, Martin

Zilliacus, Berndt Ingå firar 200-årsjubileum av skärgårds-
drabbning. Regionbladet 18.09.1989.

Nordisk Familjebok, ”Uggleupplagan”, band 33. Stock-
holm 1922

Uppslagsverket Finland, delarna 1 och 5. Ekenäs 2003
resp. Keuru 2007.

Örlogsflottan

LINJESKEPP, skepp med minst två täckta bat-
teridäck och därmed minst 50 kanoner. Segel-
ytan cirka 2500 m². Linjeskeppen seglade upp
på linje, därav namnet, och avfytrade bredsidor
mot sina mål. Besättning cirka 700 man.

FREGATTER, skepp, mindre än linjeskepp, med
endast ett täckt batteridäck. Antalet kanoner
34-40. Segelyta cirka 1700 m². Besättning cir-
ka 300 man.

Skärgårdsflottan

SKÄRGÅRDSFREGATTER, av dessa fanns fyra
typer, uppkallade efter de finska landskapen:
”turuma” (Turunmaa, Åboland), ”udema” (Uu-
simaa, Nyland), ”hemmema” (Hämeenmaa, Ta-
vastland), ”pojama” (Pohjanmaa, Österbotten).
T.ex. ”udeman” hade 8 st 12-pundiga kanoner
placerade längs fartygets mittlinje i vridbara la-
vetter, 2 st 18-pundiga kanoner i fören och 2
st 6-pundiga kanoner i aktern. Besättning cir-
ka 220 man. Längd cirka 36 m, djupgående cir-
ka 3,3 m. Seglades eller roddes med tre roddare
per bänk (åra) på varje sida.

GALÄRER, typ av lättmanöverliga (krigs)fartyg
för rodd och segling. Längd 40-50 m, bredd cir-
ka 6 m, djupgående 1,5-2,2 m. Besättning cir-
ka 290 man. Bestyckning 1-2 st 24- och 1-2 st
6-pundiga kanoner samt ett antal nickhakar
(lätta skeppskanoner för närstrid).

KANONSLUP, fartyg bestyckat med två tunga
24-pundiga kanoner - en i fören och en i aktern.
Dessutom ett par nickhakar på vridbara lavet-
ter i för och akter. Längd 18-23 m, bredd 4-4,5
m, djupgående cirka 1 m. Roddes med 10-15 par
åror, fart cirka 2,5 knop. Besättning 37-55 man.
Två fällbara master.

KANONJOLLE, grundgående jolle med en 18-
eller 24 pundig kanon på fast lavett i aktern. Be-
sättning högst 24 man. 5-10 par åror gav en fart
på 2 knop.

Förening i förändring

Intervjustudie om hur kulturföreningar administreras och evalueras I en föränderlig värld

FÖRENINGAR HAR ETT FÖRFLUTET på cirka 150 år i Finland. När tiderna förändras kan man fråga sig om föreningarna hänger med. Om de inte gör det, kan det bero på att det frivilligarbete som förväntas av medlemmarna tidvis uteblir och tidvis inte kan mätas sig med den expertis exempelvis den privata sektorn kan erbjuda. Kulturföreningar står också inför utmaningar som bl.a. beror på att motiven för att engagera sig i föreningar och förbund har förändrats. Kraven på det innehåll som föreningarna erbjuder har också stigit. En förening som är skapad för ett annat tidevarv kan ha svårigheter både med att göra nödvändiga analyser av dagsläget och i att framstå som ett lockande alternativ för potentiella medlemmar. Därför är det viktigt att kontinuerligt undersöka hur man inom den kulturella tredje sektorn möter de krav på servicenivå som omgivningen ställer.

Målsättningen med den här studien, som utgjorde min magistersavhandling vid Sibelius Akademin, var att skapa en diskussion kring kulturföreningarnas nuläge och framtid. Den här presentationen är naturligtvis en kraftigt förkortad version av det ursprungliga arbetet, varför också vissa sa-

ker får mindre uppmärksamhet än vad de borde få.

Hur kulturföreningar klarar av framtidens krav är ett intressant studieobjekt, då man alltför sällan forskat i detta ur ett samhällsligt perspektiv. Det finns en del studier i hur vissa föreningar tillgodoser den egna medlemskårens behov – som exempelvis den nyss utgivna studien om kulturföreningar i Finland; Kulttuurialan kolmas sektori av Hanna Kosonen och Helena Pekkarinen (2010), men flertalet negligerar det bredare perspektivet som omvärlden erbjuder. Medlemskåren är ändå en del av samhället och för att utveckling skall ske och nya medlemmar hittas, bör man beakta hur omvärlden reagerar på kulturföreningen.

För att kunna möta dessa utmaningar måste föreningarna enligt flere forskare ha förmåga att uppfatta förändringarna i sin verksamhetsmiljö, se möjliga vägar in i framtiden, planera sin verksamhet framtidsorienterat och anpassa sig till förändringarna och förnya sig. I den snabbt föränderliga omvärlden är de aktörer framgångsrikast som kan utnyttja de möjligheter förändringarna erbjuder.

Studiens tillvägagångssätt

Studien förverkligades genom att 10 kulturföreningar intervjuades. Intervjuerna riktade sig både till svenskspråkiga (7) och finskspråkiga (3) föreningar. Jag väljer att i denna artikel utelämna namnen på kulturföreningarna. Intervjuresultaten jämfördes med aktuella teorier om administration av både icke-vinstbringande (tredje sektorn) och vinstbringande (privata sektorn) organisationer.

Avhandlingen syftade till kunskapsbidrag på två plan:

- Uppföljning och evaluering av metoder för utvecklingsarbete i kulturföreningar. Det torde leda till att vissa metoder kan förädlas och tydliggöras, såväl när det gäller de konkreta tillvägagångssätten som förstäelse av de mekanismer som är kritiska för hur metoden fungerar.
- Kunskap om organisationers funktionssätt generellt. Kunskap om de sociala mekanismer som aktualiseras när kulturföreningarnas traditionella kultur samt yrkesgrupper konfronteras med krav på utvecklad administration.

Studien, i sin helhet, gör inte anspråk på att ge en representativ bild av kulturföreningarnas uppfattningar rent generellt, utan är ett exempel på, och en beskrivning av hur det kan vara att arbeta i en kulturförening i början av 2010-talet. Därigenom kan de resultat som framkommer i studien vara relevanta och bekanta för andra kulturföreningar, även om de konkreta exemplen inte är de samma.

Den teoretiska bakgrunden

I teorin om *change management* stöter man på ett antal begrepp, definitioner, modeller, matriser med mera. Jag valde att initialt utgå

ifrån ett tämligen brett teoretiskt perspektiv. I avhandlingen kan man läsa om några av de vanligaste verktygen kulturföreningar har för att bättre anpassa sig till förändrade omständigheter; grundutveckling och fortsatt utveckling. Vidare ger den en inblick i en del klassiska och standardiserade evalueringmetoder, såsom SWOT-analysen och slutligen en presentation av den lärande organisationen, som betonar att förändringen är en ständig process och användandet av flera metoder och synsätt är önskvärt. En röd tråd i teorin är att omvärldens föränderlighet, allt från dynamisk och komplex till kontrollerande (övervakande) eller hotfull måste få ett gensvar i ledningen.

Enligt litteraturen som använts i denna studie (William Byrnes 2003, Giep Haagort 2003, m.m.) bör man följa upp sin verksamhet. Att evaluera effektiviteten ger möjlighet till förbättring och en högre effektivitet i ledandet av en organisation i förändring. Man måste kunna ställa frågor som till exempel: Vad definierar framgången i verksamheten? Varför har man inte nått framgång? Varför har planerad verksamhet inte förverkligats? Varför har oplanerade verksamheter förverkligats? Svaren ger nämligen en strategisk profil på föreningen och genom den är det möjligt att bilda en uppfattning om man har en strategi som passar den omgivning föreningen agerar i.

En analys av verksamheten är alltid en designprodukt för den egna organisationen, enligt Aaro Harju (2004). Man kan inte kopiera andra organisationer och förvänta sig likadan framgång, utan den bör planeras på ett sätt som passar de verksamhetsförutsättningar som gäller den egna organisationen.

De fem evalueringsmetoder jag valt att presentera är *Balanserat styrkort*, *SWOT*, *TROPICS*, *Scenarioplanering* och *Delphi-metoden*. *Balanserat styrkort* beskriver nuläget och kan användas till kvalitetsevalu-

ering och skapandet av strategier. Som den andra metoden en omskriven och välbekant modell, nämligen SWOT-analysen. SWOT analyserar den interna och externa miljön och delar upp den i styrkor, svagheter, möjligheter och hot. TROPICS-testet analyserar framtiden, men enbart en närförestående sådan. TROPICS är ett strategiskt verktyg. Scenarioplanering presenterar flera möjliga framtidsutsikter och är även det ett verktyg för strategiarbete. Slutligen Delphi-metoden som kan användas till specifika problem i nutid eller framtid och baserar sig på expertutlåtanden.

Ingen av metoderna verkar vara så omfattande att man med hjälp av ett enda system kunde säga sig stå säker för oförutspädda händelser, men de ger en bild av hur utvärderingsmetoderna är uppbyggda. Man kan knappast påstå att de innehåller någonting nytt under solen. Däremot har de standardiserade utvärderingsmodellerna en fördel; visar det sig att någon metod har tillkortakommanden, är det troligt att metoden vidareutvecklas av aktörer med betydligt bättre resurser än de normala aktörerna inom tredje sektorn. En utveckling som redan har skett under den tid de exempelvis ovan nämnda metoderna existerat.

Förändring orsakad av omgivningen, eller organisationen

Det finns en mängd olika modeller för utvärdering vid situationer av förändring. Både förändring orsakad av omvärlden och/eller organisationen. En rimlig fråga måste då förstås bli vilken som är den mest relevanta och användbara av dessa. Det är förstas ingen enkel sak att avgöra och beror till stor del på vilken teoretisk skolbildning man är anhängare av. Min uppfattning är att det beror på den specifika situationen och detta knyter också an till mitt val att presentera den lärande organisationen till sist. Den lämpligaste metoden eller lämpligaste me-

toderna beror på vilken typ av förening vi granskar och vilken konststart och miljö den verkar inom. Därför bör tyngden ligga på situationen och hur föreningen reagerar på den.

Den lärande organisationen omfattar möjligheten att använda sig av den lämpligaste metoden, oberoende vilken. Den betonar också att metoden i sig inte ger säkerhet, utan användarens kapacitet att se förbi situationen – och metoden. Med andra ord är det alltså viktigt att inte låsa sig i en metod, eller blint lita enbart på de resultat de utvalda indikatorerna ger. Man måste kunna lära sig av allt, och reagera förnuftigt vid förändrade situationer. En kapacitet som de flesta människor nog har – så länge man inte valt att blint följa någon enskild metod.

Ett problem som litteraturen om administration av förändring stöter på, är att den är så pragmatisk. Det finns en hel del olika förslag på hur en organisation bör gå tillväga i förändrade situationer, olika steg och stadier, men verkligheten är sällan så enkel. Att implementera teorier på rådande omständigheter kan leda till att situationen blir värre. Antingen var inte lösningen den rätta, eller också leder det till andra och nya problem. Hur som helst torde erfarenheten visa att det i de flesta fall är bättre att reagera än att bara följa strömmen.

Sammanfattning av studien

Organisationerna som denna avhandling fokuserat på är ändå rätt vardagsnära och vetenskapliga metoder för utvärdering har verkat rätt fjärran. Enbart en förening använder sig för tillfället av en standardiserad metod; SWOT. En annan förening angav att man använt sig av två forskare för att utvärdera nuläget. De flesta medgav dock att de borde ta dylika metoder i användning.

Intervjuerna presenterade dock ett alternativt tillvägagångssätt vad angår evalu-

Få föreningar tycks använda standardiserade metoder för utvärdering av verksamheten, men de flesta har egna formella och informella mätmetoder, som påminner om standardverktygen.

ering, än det som avhandlingen fokuserade på. Föreningarna använder sig måhända inte av standardiserade utvärderingsmetoder, men intervjuerna visade att alla har olika formella och informella sätt att utvärdera verksamheten. Vissa av dessa tillvägagångs-

sätt är delar av de standardiserade utvärderingsmetoder som presenterats i studien. Som exempel kan nämnas att kulturföreningarna skapar sin vision utgående ifrån hur man tror att framtiden ser ut på ett sätt som rätt långt påminner om Scenarioplanering.

Att föreningarna använder sig av utlåtanden från experter (de ovan nämnda forskarna) korrelerar högt med Delphi-metoden. Föreningarna ställer upp tidtabeller, målsättningar, gör resursfördelning med mera i exempelvis verksamhetsplanen eller flerårsplanen – helt i likhet med Tropics-metoden. De arrangerar seminarier tillsammans med intressegrupper för att fastställa fokuspunkter i verksamheten (styrtalet) – Balanserat styrkort. Slutligen har man olika formella och informella diskussionstillfällen både bland personalen och styrelsen och tillsammans för att diskutera vad fungerar bra och dåligt, samt vilka möjligheter och hot man har; SWOT.

I sig är det ovan nämnda inte konstigt. Evalueringsskema består ändå långt av rätt vardagliga tillvägagångssätt. Att de intervjuade kulturföreningarna använder sig av metoder för analys – vilka de än må vara – bör ses som någonting positivt. Ytterligare kan man bekräfta den saken genom att de använda metoderna innefattas av olika standardiserade evalueringsskema. Fördelen med standardiserade modeller är dock, liksom ovan nämnts, att dessa är vidareutvecklade för att undgå typiska fallgropar som exempelvis fokusering på fel saker.

Risker

Evalueringsskemans negativa aspekter är risken att den grundläggande visionen hamnar i skymundan av ett monetärt tänkande. Aaro Harju (2004) menar att näringslivets modeller inte alltid är implementerbara i den ideella sektorn. Det är viktigt att inte skapa ett hets mot lönsamhet poängterar även några informanter. För mycket fokus på rapportering och resultat kan leda till prestationskrav. Så som en informant påpekade, kan man inte köra forare än medlemmarna orkar. Det gäller att först få med sig hela organisationen och se-

dan utveckla den. Detta blir något komplext då inställningen till förändring skiljer sig mellan medlemmarna. Faktorer som ålder, utbildning, värderingar och så vidare påverkar en individs förändringsbenägenhet. Det är något som ledningen måste ta hänsyn till vad gäller allt utvecklingsarbete.

Fungerar då evalueringsskema lika bra i tredje sektorn som i den privata? Jag hade i början mina dubier om att man kunde nå samma framgång i tredje eller den kulturella sektorn med metoder som är utvecklade med produktiviteten i fokus bland fabriksindustrin. Bland andra Hagoort (2003) påpekar att forskning av effektivitet vanligtvis utgår från vinstdrivande företag. Därför får teorier om evaluering oftast ett vinstdrivande perspektiv. Men bland andra Hudson (2002) har i flera repriser fört fram att ideella föreningar kan vinna mycket på att använda evalueringsskema – ett påstående som de flesta informanter ansåg vara rätt, trots att få för tillfället använder sig av några metoder.

HUR KAN MAN DÅ framgångsrikt evaluera en kulturförening? Precis som det har framkommit under studien, borde varje analysmetod anpassas till ifrågavarande organisation. Därtill finns det ingen enskild metod som fungerar i alla situationer. Enligt min åsikt gör kulturföreningarna rätt i att använda sig av en mängd olika sätt att skaffa information om dels omvärlden och dels den egna organisationen. Här finns det dock också rum för utveckling. Den utvecklingen vore att anpassa standardiserade evalueringsskema som sätt att skaffa den information man behöver för att kunna göra det bästa beslutet. Även om dessa metoder är utvecklade för näringslivet, har man också utgått ifrån andra än ekonomiska indikatorer. De facto har en hel del evalueringsskema, bl.a. Balanserat styrkort, utvecklats precis därför att man tidigare fo-

kuserat för mycket på det ekonomiska och glömt allt övrigt. Om så är fallet, torde metoderna fungera precis lika bra i en bransch förknippad med det emotionella och frivillighet, där man oftast har andra än finansiella bekymmer.

Faktumet att alla föreningar medger att det finns positiva aspekter med standardiserade evalueringsskema, men att ingen (utöver en) använder sig av dylika är dock intressant. Man kunde tänka sig att informationen om sådana metoder inte nått kulturföreningar. Å andra sidan är de i avhandlingen nämnda metoderna i medeltal cirka trettio år gamla, liksom även de flesta föreningar. Kan orsaken faktiskt vara informationsbrist? Under studien har det framkommit att föreningarna har rätt digera verksamhet, särskilt med tanke på det låga antal tjänstemän som finns att förverkliga helheten. Kanhända finns det ont om tid för att introducera nya processer i en kulturförening? En gissning är dock att man i privata sektorn har rätt likadan utgångspunkt, varför även den ursikten lär vara obefogad. Här finns det helt enkelt rum för förbättring.

JAG VILL YTTERLIGARE BETONA grundidéen i den lärande organisationen – man måste kunna anpassa sig till olika situationer, och således använda sig av olika evalueringsskema. Förändringen är en konstant process och således borde evaluering och utveckling också vara det. Men hur förhåller sig föreningarna till den lärande organisationen? Det händer att organisationer fastnar i *single-loop learning*. Det betyder att när fel uppstår, så använder man sig av gamla rutiner och nuvarande metoder och strategier för att rätta till det hela. I den lärande organisationen tillämpas i stället *double-loop learning*; när ett fel upptäcks, så rättar man till det med hjälp av modifiering av organisationens strategier och standardru-

tin. Även om ingen av föreningarna meddelade att man skulle använda sig av modellen den lärande organisationen, nämnde dock fem att de ideligen omprövar sin strategi (oberoende om dess tidsram löpt ut) för att bättre kunna förhålla sig till den föränderliga omvärlden. Igen ger kulturföreningarna prov på att ha beprövade tillvägagångssätt, även om man inte till fullo tillämpar den teoretiska referensramen eller använder sig av ”rätt” benämning av processen. Det är naturligtvis svårt utan möjlighet till jämförelse att säga var föreningen alternativt kunde ha befunnit sig med ett annat tillvägagångssätt, men enligt utsago var de nämnda föreningarna nöjda över sitt beslut att vid valda tillfällen byta strategi till något som bättre lämpade sig i situationen.

DET STORA HELA verkade majoriteten av föreningarna tillägna tid till utvecklingsarbete. Man dryftar över hur framtiden kunde se ut, hur man kan undvika katastrofer och hur man kan nå succéer. Det finns rum för vidareutveckling av utvecklingsarbete, men det torde det å andra sidan alltid finnas. Vi känner som bekant inte till framtiden. Standardiserade evalueringsskema må vara föreningarna obekanta, men har visat sina styrkor både genom idén bakom dem som presenterades i teoriavsnittet, samt genom hur kulturföreningarna (måhända ovetande) använder sig av delar av dessa – med hyfsad framgång. Därtill kan man konstatera att kulturföreningarna i stort sett mår bra, oberoende avsaknaden av standardiserade metoder. Det torde bero på faktumet att varje organisation i slutändan är olik och måste själv välja vilka tillvägagångssätt som passar bäst.

KULTURFÖRENINGAR ÄR INBÖRDES VÄLDIGT olika. De kvalitativa intervjuerna visade inte heller att föreningar skulle ha någon gemensam praxis angående utvär-

Man bör inte införa den privata sektorns prestationsångest i tredje sektorn, som långt bygger på frivillighet. Om intresset tryter på grund av prestationsångest, avbryter individen lätt sitt deltagande.

dering av verksamheten. De flesta använde sig av olika sätt och olika kombinationer. Det enda gemensamma var att metoderna var vardagsnära. Evaluering med standardiserade metoder är dock ett funktionsdugligt verktyg för att bättre förstå sig på organisationen och dess verksamhetsförutsättningar. Detta i strävan att förbättra helheten, helt i enlighet med den teoretiska ramen för avhandlingen och enligt de uppfattningar föreningarna har.

Hudson (2002) talar om hur ideella organisationer genom kvalitetssträvan kan bli mer effektiva i sin verksamhet och bli mer attraktiva gentemot samhället. En effektivare organisation föder ett större engagemang hos sina intressenter. Detta resonemang är något som samtliga informanter stöder. Frågan är dock framför allt vad kvalitativ verksamhet egentligen är inom tredje sektorn, och vem som definierar den. Man kunde tänka sig att evalueringen erbjuder information om just detta, men det blir svårare då verksamheten i tredje sektorn först och främst baserar sig på värderingar – alla har olika värderingar, vem har de rätta?

Kvalitet är ändå enligt Aaro Harju (2004) i sista hand ett subjektivt begrepp som innefattar värderingar och olika betydelser för olika organisationer. Enligt min tolkning av informanternas svar, uppskattar samhället det arbete som kulturföreningarna gör, vilket kunde tänkas vara en god indikator på att värderingarna är de rätta och kvaliteten hög.

Att föreningsverksamhet enligt lag bör vara icke-vinstbringande, alltså ideellt, är inte den enda definitionen av föreningsverksamhet. Målsättningen med verksamheten – olikt den i privata sektorn där målsättningen traditionellt sett styrs av den ekonomiska vinningen – handlar alltså om värderingar. Något som kallas en omvänd ekonomisk värld, enligt Bordieu (1993). Värderingar byts visserligen, men många

föreningar värnar om ett kulturarv genom att hålla vid liv just värderingar, som exempelvis den intervjuade finska kulturföreningen med verksamhetsformen folkdans. Folkdans måhända upplever inte sin glansperiod för tillfället, men har likaledes starka rötter och en betydelse i en kultur. Därför kan det vara svårt att hitta indikatorer på framgång i tredje sektorn. Därtill nämner Harju att man inte bör införa privata sektorns prestationsångest i tredje sektorn, som ändå bygger på frivillighet. I privata sektorn lär den enskilde individen tåla mera i väntan på lönen. I tredje sektorn deltar individen enbart på grund av intresse. Om intresset tryter på grund av prestationsångest, avbryter individen lätt sitt deltagande.

HUR FÖRHÅLLER SIG TREDJE sektorns organisationer till administration i jämförelse med den privata sektorn (som i stort sett är katalysatorn för de flesta undersökningar av effektivitet)? Oberoende om det i sig är en målsättning, är det ändå möjligt att verksamheten är populär och lockar till sig flera aktörer. I dessa fall verkar det som om att ju större föreningarna och förbunden blir, så finns det egentligen inga större skillnader i administration i jämförelse med de övriga sektorerna. Flera intervjuobjekt nämner en ökad byråkrati med ökat antal medlemmar. Beslutsnivåerna blir flera och beslutsprocessen mera komplicerad. Man har till och med påpekat i ny forskning att tredje sektorn går under näringsverksamhetsprinciper och påverkas betydligt mera av omvärlden än vad man tidigare föreställt sig. Även kulturföreningarna förespråkade enklare tillvägagångssätt. Således finns ett klart behov av verktyg för framgångsrik administration – däribland evaluering.

På svåra frågor finns det ändå sällan enkla svar. Det är upp till föreningarna att fundera vidare, utgående från de egna behoven.

Minnesrunor

Christoffer Grönholm

Det finlandssvenska bildnings- och kulturarbetet drabbades av en svår förlust i april 2011, då kanslichefen vid Svenska folkskolans vänner, Christoffer Grönholm, avled bruten av en svår sjukdom. Döden kom alltför tidigt och alltför snabbt, och en långvarig livsgärning för det svenska Finland avbröts abrupt och slutgiltigt. Christoffer Grönholm var en sällsynt fängslade personlighet med en stor vänkrets, allmänt uppskattad och omtyckt i vida kretsar. Detta blev särskilt uppenbart vid begravningen i Ingå kyrka den 14 maj 2011. Nästan 400 personer slöt upp för att lämna en sista hälsning. Begravningen blev ett uttryck för en bred uppskattning av Christoffers livsgärning: hela Svensk-Finland mötte upp, och inte ett öga var torrt.

Christoffer Grönholm kombinerade många drag i sin personlighet som förklarar framgångarna i hans arbete. Han var öppen och hjärtlig med en stor beredskap att lyssna. Han hade humor och kunde umgås med människor av olika vandel på ett naturligt och förtroendeingivande sätt. Han bemötte statsöverhuvud och spelmän med samma avslappnade finesse. Han var vänlig och saklig i sitt bemötande, men han hade också starka personliga åsikter och kunde vara envis vid behov. Han var idog och målmedveten. Hela SFV-samfundet, den omfattande vänkretsen och en stor släkt känner stor sorg och saknad över Christoffers frånfalle.

Politics doktor, docenten och kanslichefen Christoffer Karl Erik Grönholm föddes i Helsingfors den 19 mars 1949 som

son till verkmästare Erik Grönholm och skatteberedare Anna Bergström. Han gifte sig 1978 med Maj-Len Eriksson, som också dog i en svår sjukdom år 2009. I äktenskapet föddes barnen Juni, Emma och Fabian. Christoffer avled i Lojo den 27 april 2011. Allas vår medkänsla riktar sig till de tre barnen som genomlevt den tunga sorgen att inom loppet av endast två år förlora båda föräldrarna.

Christoffer Grönholm skrev studenten 1968, avlade socionomexamen år 1972, blev politics magister året därpå samt licentiat år 1976. Han disputerade för doktorsgraden år 1981 med den akademiska avhandlingen "Världsbilden i finländsk statskunskap". Efter några års tjänstgöring inom den pri-

vata sektorn (LM Ericsson, Ovako) blev han sekreterare för Svenska riksdagsgruppen, en post han innehade 1981-82. Därefter fortsatte han sin akademiska karriär som tf. professor och biträdande professor i allmän statslära vid Helsingfors universitet och Svenska social- och kommunalhögskolan i olika avsnitt under perioden 1982-90. Den akademiska banan fortsatte i form av docenturer vid Helsingfors universitet, Tammerfors universitet och universitetet i Örebro.

År 1987 anställdes Christoffer Grönholm som kanslichef på Svenska folkskolans vänner, där han kom att utföra sin livsgärning. Under hans tid i ledningen utvecklades organisationen kraftigt och som koncernchef var han instrumentell i denna utveckling. Schildts förlag växte till det tionde största i landet, Axxell blev en betydelsefull faktor inom andra stadiets yrkesutbildning, Svenska studiecendralen blev den mest betydelsefulla utbildningskällan inom tredje sektorns organisationer och den nydanande verksamheten med finlandssvensk morgon-TV tog form inom Cityportal Ab. Föreningens förmögenhet förvaltades väl och den växte kraftigt under dessa 24 år och möjliggjorde en understödsutdelning på över fyra miljoner euro i början av 2010-talet.

Svenska folkskolans vänner är en säriling inom den finlandssvenska fondvärlden genom att "vännerna" är en förening med 10 000 medlemmar. SFV är en folk-rörelse och Christoffer betonade alltid den speciella karaktär detta medför. Han framhöll föreningens integritet men också samarbetsvilja. Han förstod vikten av ledarskap men också av att lyssna. Vid styrelsemöte-

na påminde han oss ofta om SFVs roll som en gräsrotsorganisation. Christoffer Grönholm hade ett välutvecklat socialt ansvar och hans hjärta klappade för alla dem som var utsatta eller hade det svårt. Han ville ofta rädda nedläggningshotade byskolor och han arbetade målmedvetet för de svenska skolorna i det finska Finland.

I sin egenskap av koncernchef var Christoffer Grönholm involverad i de olika dotterbolagens styrelser, ofta som ordförande. Han var medlem av Finlands Unesco-kommission i två repriser (1982-86, 1999-2003), av styrelsen för de Samverkande bildningsorganisationerna i Finland (1989-92) och Nylands svenska landskapsförbund (1995-98). Han var bl.a. ordförande för Svenska folkpartiet i Esbo 1980-86. Pågående förtroendeuppdrag vid hans död var bl.a. medlemskapet i Nygrénska stiftelsens styrelse, förvaltningsrådet för Aktia, förvaltningsrådet för Veritas och styrelsen för Sparbanksstiftelsen i Helsingfors, numera Tre Smeder. Han var riddare av Finlands Vita Ros Orden och Kommendör av Kungliga Svenska Nordstjärneorden.

Christoffer Grönholm publicerade flera böcker och essäsamlingar, av vilka måhända "Citadellet i norr" från år 1987 och "Mindre är mera" från 2008 särskilt förtjänar att nämnas. I den sistnämnda framhäver han som sitt credo att små enheter har ett egenvärde och att medmänskligheten ofta kommer till uttryck just i dem.

Christoffer Grönholm var en stor musikkvän. De flesta av oss har stiftat bekantskap med den illustra dansorkestern Diktyon Five, där Christoffer var en bärande kraft. Maj-Len fungerade ofta som solist

medan hon levde. Christoffer älskade båtliv och skärgården, och familjens sommarparadis i Ingå var ett kärt tillhåll under semestrarna. Jag minns särskilt en båtexcursion han ordnade för SFVs styrelse till Hapsal i Estland, där styrelsen bekantade sig med den estlandssvenska kulturen och bl.a. det då nygrundade Aibolands museum. Christoffer kände varmt för estlandssvenskarna och lyckades även inom föreningens styrelse väcka intresse för denna utsatta och nästan hädangångna kulturspillra.

En glad, tillmötesgående och positiv röst i Svensk-Finland har tystnat. Vi saknar en god vän och en stor tillgång för den finlandssvenska kulturen. När sjukdomen tog över trodde vi alla i den närmaste kretsen att vi hade tid till hösten 2011 innan Christoffer avgår. Själv var han en obotlig optimist – på skärtorsdagen 2011 räknade han med att infinna sig på jobbet två veckor senare. När jag talade med honom dagen innan han dog förstod jag med säkerhet att denna tidtabell inte skulle hålla. Mitt försök att träffa honom vid liv omöjliggjordes av sjukdomens överraskande snabba förlopp under de sista timmarna.

Livet går dock vidare också i sorgens svåra stund. Livets kretslopp förutsätter att vi föds, lever och dör. När det jordiska stoftet förliser och vi lämnar de levandes skara kan de kvarlevande trösta sig med att minnet av den avlidne består. Christoffer Grönholms minne kommer att leva länge och göra tillvaron ljusare för många av oss. Styrelsen för Svenska folkskolans vänner vill bidra till att hålla detta minne levande och har beslutat instifta Christoffer Grönholms pris

för att årligen tilldelas en svensklärare i en finsk skola som särskilt främjat intresset för den svenska kulturen i Finland. Christoffer hade samarbetet med svensklärarna varmt om hjärtat – han sade ofta att de utgör en livsviktig grupp för att hålla svenskan i Finland vid liv.

En av den finlandssvenska bildningens stöttepelare har gått ur tiden, men hans gärning och hans minne består.

*Per-Edvin Persson
Professor, ordförande för
Svenska folkskolans vänner*

Hans Andersin

Född: 9.8.1930

Död: 24.10.2010

Professor emeritus Hans Andersin, Helsingfors, har efter en kort tids sjukdom avlidit 80 år gammal. Hans närmaste är hustrun Ann-Mari, dottern Elisabet och sonen Erik med familjer.

Hans Andersin var en finsk pionjär inom tillämpad data och systemvetenskap. Han var god vän till många nordiska IT-proffs och akademiker. Han deltog i byggandet av den första datorn i Finland och arbetade senare på IBM Finland i flera ledande positioner. Redan 1969 blev han professor i informationsbehandling vid Helsingfors tekniska högskola (HUT, senare TKK, nu Aalto-universitetets tekniska högskola) under vilken tid han också innehade en gästprofessur vid Brown University, USA, där han ägnade sig åt forskningsområdet datorstöd vid tidningsproduktion. Hans arbeten ledde bl.a. till de första kommersiellt använda IT-systemen för tidningars sidproduktion och layout. Från 1978 följde en period som ledare för automatiseringsdivisionen vid Valmet. 1986 återvände han till Tekniska högskolan och pensionerades därifrån 1993. Från sin pensionering och till sina sista dagar fortsatte Hans att hålla välbesökta föreläsningar. Han hade förmågan att utveckla en varm personlig kontakt med sina studenter.

Hans Andersins arbete gjorde honom internationellt känd och erkänd. I det övriga Norden och kanske särskilt i Sverige deltog han många gånger i projekt och på konferenser. Han var ofta anlitad som opponent vid doktorsavhandlingar och som sakkunnig i olika vetenskapliga sammanhang. Internationellt var han aktiv inom flera vetenskapliga föreningar och kommittéer, kanske främst inom IFIP (International Federation for Information Processing). Han var

vid sitt frånfalle vice ordförande i ISAM (International Society for Agile Manufacturing),

Vid sidan av sitt arbete var han en ivrig Rotarian och ägnade på senare år mycket tid åt släktforskning både i Finland och Sverige, något som också resulterat i en bok om hans fäderngård i Karelen.

Under senare år ägnade Hans sig även åt nordiska initiativ för dokumentation av nordisk IT-historia. Några dagar efter att han insjuknat skulle han med flera bidrag ha deltagit i den tredje internationella konferensen History of Nordic Computing i Stockholm (HiNC3). Många vänner vid de nordiska universiteterna kommer att sakna hans hängivna och inspirerande samtal, hans vänliga humor och hans skapande fantasi.

*Janis Bubenko jr Lund
Tomas Ohlin Stockholm
Benkt Wangler Solna*

Lars Axén

Hembygdsrådet Lars Axén i Kristinestad gick bort bruten av en längre tids sjukdom den 19 juli 2011. Han blev 92 år gammal.

Lars Axén föddes i Kristinestad den 2 februari 1919. Efter krigsslutet tjänstgjorde han först som polis och senare som byrådirektör för Folkpensionsanstaltens Kristinestadskontor. Han var också rådman och kontrollstämplare för lokalt tillverkade silver- och guldföremål. Men det var hans fritidsaktiviteter som gjort honom mest känd.

Lasse var en av de få verkliga Kristinestadsprofilema som genom sitt livslånga engagemang medverkade till att sätta en unik prägel på staden. Som kulturaktör startade och deltog han i ett stort antal föreningar. Som fotograf dokumenterade han otaliga människor, byggnader och händelser i hela regionen. Som kommunalpolitiker bidrog han till att många konstruktiva beslut för stadens bästa fattades.

Den nyligen firade sommarmarknaden var Lasses verk. Många fina gamla hus hade varit rivna eller misshandlade i dag om inte Lasse hade väckt intresset för renovering under tidigt 1970-tal. Musiken stod honom mycket nära. Han sjöng lika gärna andra bas i Kristinestads manskör som han kompede bordsvisorna i det flitiga umgänget med familjevännerna.

Han startade föreningen Brahegården, lokala Lionsklubben och Kristinestads Tidning. Festbjudningen I Grevens tid, renoveringen av anrika Hemslojdsgården och utgivningen av P-O Jahrles doktorsavhandling i bokform var också några av hans oräkneliga meriter.

Sitt livsverk åstadkom Lasse till största delen tillsammans med sin kära maka Annel. Efter hennes död 1999 instiftades Annel och Lars Axéns Kristinestadsfond, ur vilken det årligen har delats ut ett kulturpris. Bland de kulturpersonligheter

STURE RISSANEN

och -föreningar som Lasse valde att främja fanns alltid hans egna intresseområden starkt med. Pristagare genom åren har varit bland andra violinisten Hedda Heiskanen, rockfestivalen Lidstock och föreningen som renoverar Kyrkogatan 2.

Lars Axén lämnar ett stort kulturellt tomrum efter sig i Kristinestad. Han sörjs närmast av två vuxna döttrar med familjer.

Lotta Lappinen

Bo Carpelan

Vännen Bo är borta.

Ljuva ungdom. Det var titeln på den roman av Denton Welch som vi läste 1946, för 65 år sedan, samma år som vi träffades. Du var 19 och jag 20. Vi förstod att det låg en mörkare underton bakom titeln på samma sätt som krigsåren lärde oss att det ljuva i ungdomen ofta var ransonerat. Welch dog ung, två år senare. Men vår vänskap föddes. Böcker och musik var mycket viktigt, likaså de långa samtalen i små eller större sällskap. Ett gäng bildades. Vi hade aptit på livet och målsättningar. Vi fördömde kortsynheten hos dem som envist höll fast vid gamla positioner. Båda könen var med i gänget, som vi kallade *Kollektivet*. Det fanns ingen politisk betydelse i namnet, men det passade vår grupp.

Som kontrast till allvaret hade du, Bo, och jag en annan sida gemensam. Nämligen vår lust att skämta, spexa. På gängets fester befann vi oss plötsligt i Paris och på tjurfäktningar i Spanien tillsammans med Hemingway och Scott Fitzgerald, vi dansade med ryska baletten i Monte Carlo och besökte Gertrude Stein i sällskap med Picasso. Plötsliga vildavästernupptåg på middagsgäster och fester.

För oss och för många andra var Holger Schildts förlag en central plats. Förlaget gav ut publikationen 1945 (två nummer), 1946 (fyra) 1947 (tre) och 1948 (ett). Du, Bo, hade fem dikter i andra numret 1945 och jag en novell i nummer ett 1956. Det blev mera senare, och det var en upplevelse att accepteras i de kretsar där Gunnar Björling, Elmer Diktonius och Rabbe Enckell rörde sig.

Vi cyklade i Sverige sommaren 1946 med 150 kilometer som längsta dagsprestation. Färden slutade med jordbruksarbete i Skåne. Vänskapen befästes. På hösten kom din första diktsamling och du skrev i dedikationen om en sommar i saligt minne bevarad.

RABBE SANDELIN

Under titeln Som en dunkel värme präntade du Privattungsinnets lilla möbelutställning (Var det en självkritisk förklaring eller ett uttryck för tidens anda?). Dedikationen fortsatte: Skriva musik är mitt ideal. Jag väntar på din officiella nedkomst. Min debutbok utgavs 1947.

I hastigheten några förlovningar. Men sedan mognad, stabilisering, arbete och yrken som krävde punktlighet och ansvar. Vi bildade våra familjer. I alla frågor var vi inte av samma åsikt. Men även det befäste vänskapen. På 1960-talet stod vi på var sitt håll i frågan om kärnvapenhotet. För dig var kärnvapnen det största hotet mot världsfreden och du betraktade mig, journalisten, som cynisk när jag hörde till dem som ansåg att just kärnvapnen skapade den nödvändiga balansen som utslöt en konflikt mellan stormakterna. Starkt engagerad skildrar du en katastrof och åtta människors reaktioner och öde i romanen Rösterna i den sena timmen (1971).

→

De många konserterna i Konservatoriet var högtidsstunder. Vi, och många i gänget, satt även i timmar vid radion eller lyssnade till varandras grammofonskivor. Vi blev omskakade av de starka, känsloladdade utbrotten i symfonier av Beethoven, Brahms, Mahler, Sibelius, Sjostakovitj, Tjajkovskij. Några år efter kriget ledde den legendariske Jevgenij Mravinskij Leningrads symfoniorkester i Kansallisteatteri och Svenska teatern. (Konservatoriet var för litet). Oförglömliga konserter. Och lika oförglömliga var stunderna när du, Bo, inspirerades att med inlevelse dirigera framför allt Mozart. Var hans 35:a Haffner eller 41:a Jupiter ditt största nummer? Men med åren blev det mera och mera kammarmusik och enskilda soloinstrument. Meditationen efterträdde hänryckningen. Med åren blev även uttrycksformen och ordvalet i dina dikter sparsammare. Men bildernas detaljer, detaljerna i rummen, behöll du i din prosa.

Även målarkonsten förenade. Från da Vincis teckningar till Hoppers interiörer. Och Klee & Jag lärde känna Zürich under flera nyhetsbyråmöten på 1970-talet som en frisinnet stad. Där föddes dadaismen, dit kom James Joyce och Thomas Mann, och Kunsthauus var värt många besök. Efter ett av mina möten kom du, Bo, dit. I Kunthaus såg vi Bonnard's Signac och hans vänner i segelbåt och Vuillard's Stor interiör med sex personer. Tavlorna uttryckte vänskap och samhörighet. I Fraumünsterkatedralen såg vi Chagalls fönster med de bibliska motiven. På kvällen Yehudi Menuhin och Zürichs kammarorkester. Dagen därpå Joyce's grav på kyrkogården i Fluntern utanför staden. Där satt han, en staty av Milton Hebbald, de kännska glasögonen, spatserkåpen, en cigarett mellan två fingrar och en uppslagen bok (Finnegans Wake) i andra handen. Vi stod länge där och såg ut över staden och anade oss till hans vandringar längs Limmat, Sihl och Zürichsees strän-

der. Vi tog tåget till Bern för att se den stora Klee-samlingen. Dina prosadikter Namnet på tavlan Klee målade (1999), tillägnad Barbro, Anders och Johanna. Och med mottot Klees ord Konsten avbildar inte det synliga, utan gör synligt. Jag har en av dina akvareller, målade 1999. Konturerna av ett ansikte. Ögonen är dina.

De många åren med bokhandeln (där vi båda arbetade en tid för länge sedan) som träffpunkt. Samtal på ett kafé. Samtal om världsfrågorna. 1960 satte vi vårt hopp till J. F. Kennedy, men det blev Lyndon Johnson som genomdrev medborgarrättslagen 1964 och Vietnamkriget fortsatte. Vi satte vårt hopp till Barack Obama 2008, men kriget i Afghanistan fortsätter.

Samtal om böcker som vi har läst. Samtal om vänskapen. Den kräver inte samtal varje dag. Den inrymmer respekt för den andres liv och arbete samt respekt för avvikande åsikter. Även en paus, av någon orsak, kan vara berikande, påminna om vänskapens betydelse.

Några datum. 29.6.2010: Sista mötet i bokhandeln. Sjukdomen är konstaterad. Juli-november: Telefonsamtal om undersökningar och behandling. Matthet. 9.12: Vi ses för sista gången. Besöker med min son Martin (Bos gudson) Barbro och Bo i deras hem i Hagalund. Spår av sjukdomen men intellektet bevarat. 19.1.2011: Det sista telefonsamtalet. Vi beslutar att Bo ringer när han orkar. 11.2: Barbro ringer. Bo dog i sömnen senaste natt.

Vi samtalade under åren ofta om våra familjer. Ett bättre stöd i livet än Barbro kunde du, Bo, inte få. Tillsammans upplevde ni drygt 56 år av kärlek och förståelse. Barnen Anders och Johanna och barnbarnen Antonia och Micke var alltid i dina tankar. Du var en älskad make, far och morfar. Du var trogen dina vänner.

Bo, tack för din vänskap.

Carl Fredrik Sandelin

Casimir de la Chapelle

Född: 2.7.1929 i Helsingfors. Död: 17.8. 2010
Ågaren till Stor-Ramsjö gård i Barösund, friherre Casimir de la Chapelle, avled den 17 augusti. Han hade den 2 juli fyllt 81 år.

Casimir de la Chapelle var född i Helsingfors, men centrum i hans liv blev mycket snart Stor-Ramsjö gård som inköptes då han var fem år gammal. Redan som skolpojke var det till Stor-Ramsjö han färdades på helgerna, först med buss, sedan till fots, trotsande den fruktade tjurhagen på Nötö.

Valet av levnadsbana kom naturligt att gälla skogsvård. Efter avslutad skolgång i Lärkan och Uleåborg samt skogsutbildning i Sverige deltog Casimir de la Chapelle i skogsarbeten på olika håll i världen, framförallt i Kanada där han också stiftade bekantskap med nationalparkerna och erhöll impulser som omsattes i praktiken på hemmaplan.

1956 trädde han i Myllykoskikoncernens tjänst som inspektör och deltog under de följande fyra decennierna i såväl den operativa verksamheten som i styrelsearbetet.

Till helgerna åkte han regelbundet sträckan Myllykoski Stor-Ramsjö, hem till gården, till färskötseln och naturen och friheten från kostymtvång.

Befolkningsskyddsarbetet var ett av de intressen som väckts i Nordamerika. Han hörde till de grundande medlemmarna i Västra Nylands befolkningsskyddsförening 1966, och blev dess första hedersmedlem. Han ledde befolkningsskyddsnämnden i Ingå under den period då kommunens skyddsplan gjordes upp.

I många år tog han del i valnämndens arbete och verkade som medlem av polisdelegationen. I trettio års tid ledde han Ingå-Snappertuna jaktvårdsförening, i Barösunds ungdomsförenings verksamhet tog han aktiv del, bland annat som ordningsman. Ända tills han till sin egen stora för-

argelse föll för 75-årsstrecket. Men då fanns redan byrådet där han kunde få utlopp för sin energi.

Casimir de la Chapelle var lyhörd för allt som rörde sig i tiden, han brydde sig om sina medmänniskor, tog tag i problem, bidrog ofta till lösningen och hukade sig aldrig för andras åsikter. När Barösundsborna saknade en brygga för längre tids parkering såg han till att de fick en på Bergvallaområdet.

Det var här i den västnyländska skärgården kärleken till naturen, skogen, havet, fåglarna väcktes. Under hans sista år manifesterades den i en fridlysning av närmare 500 hektar mark samt ett större vattenområde på och omkring Stor-Ramsjö och Jakob Ramsjö. Det hätska motståndet från framförallt fritidsfiskarna ledde visserligen till en urvattning av fridlysningsvillkoren. Men faktum kvarstår: en värdefull del av skärgårdsmiljön kunde fredas för kommande generationer, till priset av kostnader och förlorade tomträtter för ingen annan än markägaren själv.

I släktkretsen minns man honom som den självklara förenande länken som tog

vara på varje tillfälle att hissa flaggan och bjuda på samvaro och trivsel, med särskild tonvikt vid kontakten till de unga. Som ett exempel kan nämnas den årligen återkommande "Lammdagen", en friluftsdag i försommargrönka för barnfamiljer inom släkt och vänkrets med ett hundratal inbjudna.

Ytterligare brydde han sig om och stödde dem som var sjuka eller i behov av hjälp och sällskap.

Västra Nylands läsare minns honom inte minst för de slagkraftigt formulerade insändarna under signaturen Rimisac.

Lena Selen

Harry Collin

Född: 17.12.1935 Död: 13.1.2011

Vicehäradshövding Harry Antti Collin avled efter en kort tids sjukdom den 13 januari 2011 i Helsingfors. Han var född i Helsingfors den 17 december 1935. Han avlade studentexamen på latinlinjen i Svenska Normallyceum 1954, blev juris kandidat 1960 och vicehäradshövding 1963.

Han började sin bana som advokat i advokatbyrån Roschier-Holmberg & Wäselius 1960 och kallades 1963 till bolagsjurist i Finska Kabelfabriken, en självständig del av Nokia-gruppen. Efter fusionen 1965 som ledde till koncernen Oy Nokia Ab blev Collin ansvarig för finans- och skattejuridiska frågor. År 1969 utnämndes han till biträdande direktör med ansvar för utvecklandet av bolagets organisation. Från 1974 till sin pensionering 1996 var Collin också direktions och sedermera styrelsens sekreterare, en uppgift som bland annat inbegrep ansvar för Nokias bolagsstämmor.

Harrys utbildning, gedigna språkkunskaper och mångsidiga bildning skaffade honom många kontakter och förtroendeuppdrag i samhället. Han hade en bred intressesfär och var speciellt intresserad av alpvandring samt av politisk historia, opera och konst. Han hade målarpåbrå, konstnären Marcus Collin var hans farfarsbror. Själv betraktade han sig också som målare fast på plankstrykarlinjen. Redan som ung började han bygga upp en konstsamling som sedermera blev imponerande. Han förvärvade närmast verk av unga konstnärer som han ansåg hade en framtid och han träffade ofta rätt. Hans konstkännedom och intuition kom till sin rätt då han fungerade som ordförande i museinämnden (styrelsen) för Amos Andersons konstmuseum. I den positionen var han ett starkt stöd för museets direktör när det gällde konstförvärv, utställningar och ekonomi. Han var vid sidan av

sitt ordinarie arbete under många år Nokias konstantentent. Han var också ordförande i Svenska folkskolans vänners förvaltningsråd samt en av de tolv föreningsmedlemmarna i Konstsamfundet.

Harry Collin var en markant och respektgivande person som inte blott till det yttre höjde sig över mängden. Konservativ till sin läggning spädde han stundom med teatralisk talang ytterligare på en smula för att branda sig som en konservativ gentleman av den gamla stammen. Långt innan den föga initierade allmänheten insett Ronald Reagans förträfflighet var Collin övertygad om hans storhet och gladde sig åt hans stadigt ökande berömmelse. I diskussioner kunde han med kvick engelsk humor snabbt turnera en replik, han blev aldrig svaret skyldig. Som f.d. advokat kunde han ge prov på en oförblommerad advokatur när han ville roa sitt sällskap.

Harry Collin sörjs närmast av hustru Kaija, barn, barnbarn och syskon samt av många goda vänner.

Leif Rotkirch, kollega och vän

Georg C. Ehrnrooth

27.7.1926–19.10.2010.

Vicehäradshövding Georg C. Ehrnrooth hann under 1950-talet i flera repriser studera i både Storbritannien och USA. Hans stora beundran för allt Amerika stod för skulle följa honom livet ut. Karriären som advokat fick ge vika 1958 då Ehrnrooth invaldes i riksdagen från Helsingfors valkrets. I kampanjen motsatte han sig det nya ap-huset på Högholmen. Argumentet att staden hellre borde satsa pengarna på pensionärsbostäder gjorde Ehrnrooth till röst-magnet.

Under det överpolitiserade 1960- och 1970-talet stod Georg C. Ehrnrooth upp för traditionella konservativa värden då unga och intellektuella marscherade under röda fanor. En kollision gick inte att undvika heller inom Svenska folkpartiet där många års uppsplitande gräl mellan höger och liberaler kulminerade i att Ehrnrooth 1974 lämnade partiet i protest mot omvalet av Urho Kekkonen med undantagslag, och grundade Konstitutionella folkpartiet. Han var också mycket kritisk mot den utrikespolitiska linjen som enligt honom tog för stor hänsyn till sovjetiska intressen, tillät yttre inblandning och gjorde avsteg från en traditionell västerländsk demokratiuppfattning.

Ehrnrooth fortsatte i riksdagen tills han föll ut 1979. Han gjorde comeback under en period 1983–1987. I Helsingfors stadsfullmäktige slog han rekord med att sitta 39 år i följd 1957–1996.

Georg C. Ehrnrooth var en stor beundrare av USA. Han hade unika kontakter till högt uppsatta republikaner i Washington. Det var också som USA-vän han kontakta-de mig 1996 efter att jag kommit hem från bevakningen av Bill Clintons seger över Bob Dole i presidentvalet. Ehrnrooth bjöd på lunch och ville höra allt om mina erfa-

renheter av det stora, fria landet.

Fyra år senare var det därför naturligt att vi träffades igen innan jag åkte till USA för att följa med kampen mellan George W Bush och Al Gore. Ehrnrooth framstod som ett levande uppslagsverk. Det var bara att lyssna och ta emot information om finnesserna med det amerikanska valsyste-met, om de olika delstaternas betydelse och tips om var man bäst hittar väsentlig informa-tion. Han kunde allt och han läste allt om USA.

Han gjorde ingen hemlighet av att han i Hufvudstadsbladet förväntade sig en neutral bevakning utan den för Europa så vanliga slagsidan till förmån för demokraterna. Den gången fick jag godkänt, inför valet 2004 däremot sattes vår vänskap på prov då jag berättade att jag skulle sköta valbevakningen från Boston, demokraten John Kerys hemstad. Efteråt kunde han förlåta mig, huvudsaken var ändå att hans egen kandi-

dat vann, även om det skedde några veckor senare i Floridas högsta domstol.

Hur Georg C. Ehrnrooth klarade Barack Obamas seger vet jag inte. 2008 sade han sig vara för skröplig för en träff. Jag tror nog han hade velat lägga ut texten för mig också om Obamas fördärlighet, för efter hus-trun Marys död 1987 var den barnlöse Georg C. Ehrnrooth ganska ensam.

Trots sin fräna politiska retorik var Ehrnrooth en sann gentleman. Efter att ha varit utstött ur politikens finrum under lång tid fick han efter Sovjets fall upprättelse på 1990-talet då också många av hans tidigare motståndare medgav att han blev orättvist behandlad och i sin Kekkonenkritik hade rätt på många punkter.

Sina politiska minnen publicerade Georg C. Ehrnrooth 1999 i boken *Simma med krokodilerna*.

År 2004 instiftade han en fond i sitt namn inom Svenska folkskolans vänner. Enligt stipulationerna i gåvobrevet skall fondens avkastning ges som stipendium till en studerande som är inskriven vid juridiska eller statsvetenskapliga fakulteten vid Helsingfors universitet, och som avser disputerat för doktorsgrad med ett arbete som behandlar Finlands grundlag eller vallagstiftning.

Staffan Bruun

Thorvald "Thusse" Eriksson

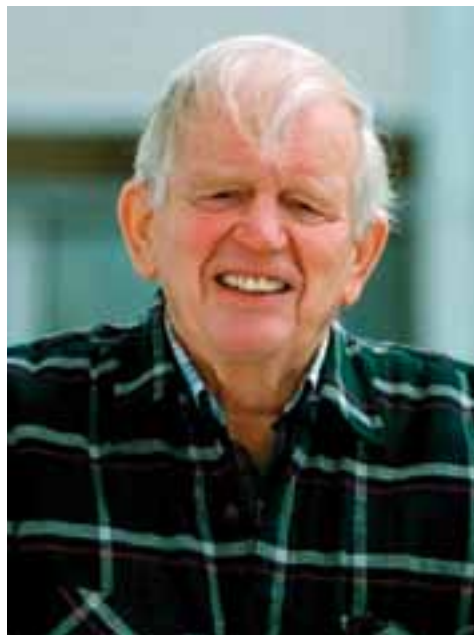
Tidigare talmannen, bankchefen och entreprenören Thorvald Thusse Eriksson avled 13.6.2011 i sitt hem i Mariehamn. Han blev 89 år gammal.

Mariehamn, lördagen den 3 juni 1922. Åländska politiker har bråda tider med att förbereda det historiska första landstingsmötet som ska ske inkommande fredag, den 9 juni. Då ska de planer som slogs fast i Genève 1921 bli verklighet.

Förberedelserna har varit omfattande och planeringen minutiös. Inget får gå fel när det handlar om att bygga en självstyrelse som världen hittills inte skådat. Det är ändå inget som Ester Eriksson (född Wennström) funderar på medan hon skurar golvet i huset vid Södragatan i Mariehamn där den unga familjen bodde. Hon är höggravid och jämt lite orolig för vad smågrabbarna Birger, 5, och Rolf, 4 ska hitta på när inte hon eller fadern Walfrid Eriksson är tillstädes.

Då går plötsligt vattnet och hals över huvud tillkallas barnmorskan som till all lycka bor snett över vägen. Förlossningen sker i hemmet. Strax efteråt ligger han där, en tre och en halv kilo tung klump som skulle få namnet Thorvald Eriksson men bli Thusse med hela Åland. Den lille grabben ska om bara 32 år från denna dag vara Ålandsbankens chefdirektör och talman för Ålands landsting, samtidigt. De spår han ska lämna kommer att sträcka sig långt in i framtiden. Om allt detta är den lyckliga fempersonersfamiljen än så länge ovetande.

Under de 89 år som Thusse Eriksson var med på jorden stod det sällan stilla. Han kunde, då dagen närmade sig sitt slut, blicka tillbaka på ett liv som gjort skillnad för både honom själv, hans familj och hela Åland.

SEBBA SÖDERÅLAND

Det är inte ens någon överdrift att jämföra Eriksson med Ålandskungen Julius Sundblom. Thusse stod vid rodret under synnerligen turbulenta skeden av den åländska självstyrelsen. Utan hans envishet och framsynthet skulle Åland inte se ut som det gör i dag. Självstyrelsegården hade kanske inte byggts, det hade dröjt längre innan vi fått tillgång till SVT, vägnätet hade troligen inte varit lika utbyggt. Lägg dessutom till lagstiftningen kring allmänt vatten samt Ålands inträde i Nordiska rådet och en massa annat.

Exakt hur allt detta gick till låter sig inte beskrivas kortfattat. Det kan räcka med att Thusse Erikssons 17 år som talman lämnat större avtryck än någon annan talman vare sig före eller efter än så länge kan mäta sig med. Talmanskapet som sträckte sig från 1954 till 1971 var i sig utmanande men Thusse Eriksson hade även fler plattformar.

Han var chefdirektör för Ålandsbanken från 1954-1987 och han satt i Ålands han-

delskammare från 1954 till 1988, de 21 sista åren som ordförande. Dessa år förändrade Åland för alltid. Mestadels till det bättre. Det var tider som inte alltid var enkla. Stora revisioner genomfördes och samhället moderniserades och byggdes upp.

Det var säklart inte bara Thusse Erikssons förtjänst att det mesta gick bra. Under dessa år var det mest av allt den kraftigt expanderande passagerartrafiken som satte fart på de åländska hjulen och såg till att kostigart blev till vägar.

Thusse Erikssons stora insats i detta samhällsbygge var att både bromsa och gasa samtidigt. Det var inte alltid en enkel konst många ville vara med och bestämma vilka vägar samhället skulle välja. Kompromisserna blev säklart många, på ett undantag när. Thusse Eriksson backade inte en millimeter när det gällde självstyrelsepolitiska frågor och bevarandet av det svenska språket.

För att förstå den orubbliga övertygelse som han visade i detta måste vi gå tillbaka till 1938 då det stora bondetåget ägde rum i Mariehamn. Bondetåget var en samlad protest riktad mot planerna på att avskaffa den åländska demilitariseringen och i förlängningen ett införande av en åländsk värnplikt. Den 16-årige Thusse Eriksson såg häpet på manifestationen som avslutades med Ålänningens sång och Du gamla, du fria. Den upplevelsen skulle Thusse för alltid bära med sig.

Thorvald Erikssons liv präglades av hans arbete. Det var i sig inte helt oomstritt. Med sin urstarka övertygelse i ryggen tvekade han aldrig att ta konflikter om han ansåg att det var enda lösningen. Inte för stridens egen skull men för att han i sig själv var övertygad om att han hade rätt och ville få andra med sig. Efter att han lämnat

landstinget och banken och striderna med ett allt finskare Finland bakom sig, inledde han en ny era som självstyrelsedebattör. Han var med och startade självständighetspartiet Ålands framtid och stod i sig själv för en stor del av det tankegods som definierat partiet sedan bildandet. Skälet till självständighetsengagemanget var tveksamheten till att Finland verkligen skulle kunna infria alla de löften man 1921 givit för att få behålla Åland.

Efter att han lämnade Ålandsbanken bestämde sig Thusse Eriksson för att tillsammans med hustrun Birgitta H Eriksson skapa ett helt nytt turistkoncept på Havsvidden i Geta, 40 hektar underskönt bergområde med utsikt över Norrhavet. Paret investerade tungt i anläggningen som dock inte klarade en av de finanskriser som lamslög världen redan då. 1990 var den egna företagarbanan till ända. Men Thusse Erikssons optimism var obruten. När man i dag ser framgångssagan Havsvidden är det lätt att ge honom rätt. Han tänkte som man skulle men kanske lite för tidigt.

Vid sidan av den politiska och affärsmässiga superkarriären var Thorvald Eriksson gift två gånger. Först med Brita Haglund från Mariehamn. Hon dog av cancer 1978. Thusse träffade då Birgitta H Eriksson som blev hans hustru 1982. Sedan dess har paret varit oskiljaktigt.

Närmast sörjande är förutom hustrun Birgitta, dottern Titti Sundblom.

Jörgen Pettersson

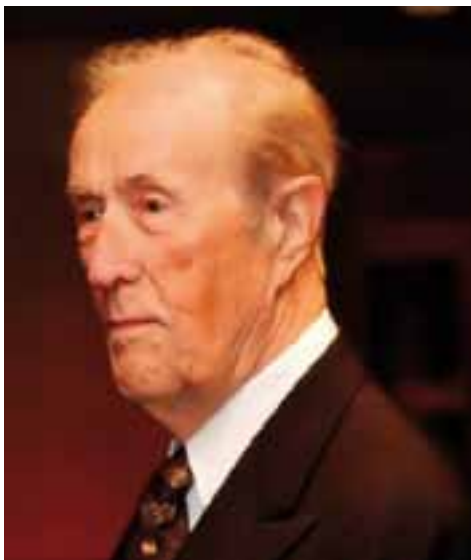
Per Erik Floman

Född: 16.2.1920 i Viborg

Död: 30.1.2011 i Helsingfors

En gentleman av den gamla stammen har gått ur tiden. Kommerserådet Per Erik Floman har avlidit efter att modigt och med bibehållande av sin humana livsrealism ha genomlidit en kort men intensiv sjukdomsfas. Perres hela livsgärning och inställning till livet präglades av djup respekt för fakta och ärlighet samt omtanke om och uppoffrande hänsyn till sina medmänniskor. Han var mästertlig i att framkalla inspiration och hängivenhet hos sig själv och sin omgivning. Hans obändiga vilja att pröva sin egen mångsidiga förmåga också på äldre dagar trots sviktande hälsa och påtagligt försämrad syn väckte förundran och djup beundran. Ännu i oktober 2010 fungerade han, vid fyllda 90 år, som iderik och respekterad ordförande för legendariska frukostgillet Pimpinellan.

Perre föddes i Viborg och präglades och inspirerades tidigt av stadens rika och livliga kulturliv. Efter studentexamen vid Svenska Lyceum i Viborg 1937 inledde han studier vid Handelshögskolan i Helsingfors och avlade DE-examen 1939. En tilltänkt yrkeskarriär uppsköts av vinterkriget där han deltog som officer vid Helsingfors luftförsvaret. Under mellankrigsperioden fick Perre anställning vid Oy Volvo Ab, för att vid fortsättningskriget uttömt igen rycka in vid Helsingfors luftvärn. Vid krigsslutet fortsatte han sin tjänstgöring vid Volvo. Perre anställdes 1947 vid Ekströms Maskinaffär, senare Oy Ekström & Co Ab där han gjorde sin yrkeskarriär, först som avdelningschef och smäningsom VD 1964-85. Åren 1968-85 var han även medlem av Ekströms styrelse. Vid sidan av tjänsten vid Ekström anlätades Perre under sin aktiva tid inom affärlivet för ett flertal förtroendeuppdrag inom handelsorganisatio-

ner. Han var VD och styrelsemedlem i Oy Sulmu Ab, medlem av förvaltningsrådet för Städernas ömsesidiga försäkringsbolag, revisor för Finska Sjöförsäkrings Ab, styrelsemedlem och ordförande i Finlands tekniska handelsförbund och Centralförbundet för teknisk import, medlem av fullmäktige för Finlands utrikeshandelsförbund, Helsingfors handelskammare, Finsk-engelska handelsföreningen m.fl. centrala internationella handelsföreningar och kontrollant vid Föreningsbanken i Finland.

Även ett stort antal ideella institutioner hade förmånen att se Perre i sina led. Han verkade som medlem och ordförande för Munksnäs svenska skolförening, stiftelsen för Svenska Handelshögskolan, direktionen för Helsingin kauppaoppilaitos, stiftelsen för Blomsterfonden, förvaltningsrådet för Svenska Folkskolans vänner, styrelsen för Svenska Klubben, fullmäktige för Ilmatorjuntasäätiö och Helsingforsregionens taltidningsförening.

Viborg upptog en stor plats i Perres hjärta. Sedan han fick möjlighet att besöka sin gamla hemstad företog han ett tjugotal re-

sor dit, ofta som ciceron för släktingar och vänner. Dessa besök blev en stor upplevelse för alla som hade förmånen att delta och ingen kunde upphöra att förvåna sig över det minne för detaljer och den lokalkännedom som Perre härvid lade idagen.

Perres Viborgsengagemang tog sig även andra uttryck. Under ett tiotal år var han ansvarig redaktör för Wiborgs Nyheter och stod personligen för stora delar av innehållet i tidningen. Dessutom verkade han som ordförande för föreningen Gamla Viborgares väl och var medlem av styrelsen för stiftelsen Wiborg-museet. Han var hedersmedlem i Handelsgillet i Wiborg.

Vid sidan av hemstaden Viborg var musiken ett av Perres dominerande särintressen. Han började ta violinlektioner vid 5-års ålder och inskrevs i Wiborgs Musikinstitut för studier i violin- och stråkorkesterspel vid fyllda 9. En hägrande musikerbana byttes efter studentexamen till studier vid Handelshögskolan i Helsingfors. Efter en kort period vid Nylands Nations Orkester under Erik Cronvalls ledning fortsatte violinspelandet på amatörnivå i stråkkvartetter och pianokvintetter upp i hög ålder.

I slutet av 30-talet kom studentsången in i bilden. Perres aktiva sjungande började i Akademiska Sångföreningen och fortsatte i sällskapet MM i en obruten följd ända till 2010, sammanlagt i 76 år. Han var ordförande och vicedirigent i båda körerna och blev hedersordförande i MM. Perres sonora II-bas ingick även i terzetten Rosenbloms Vänner som underhöll efterkrigsgenerationen med bejublade konserter, visafnarn och radioupptredanden. Finlandssvensk manskörssång har i Perre förlorat en högt uppskattad förgrundsgestalt och sångarbroder. En unik och mångkulturell personlighet har lämnat oss.

*Johan Edgren,
Erik Kihlman
Tom Palmberg*

Barbro Gardberg

Född: 6.12.1924 Död: 26.3.2011

Textilkonstnär Barbro Johnsdotter Gardberg avled efter en längre tids sjukdom den 26.3.2011 vid 86 års ålder.

Barbro Gardberg föddes i Helsingfors på en av det nya Finlands första självständighetsdagar, den 6.12.1924. Hon växte upp i Karis i en konstnärlig och akademisk miljö. Hennes far, historikern John Gardberg och mor, konstnärinnan Göta Gardberg var aktiva i samhälls- och kulturfrågor och överförde detta intresse också på sina barn.

Barbro växte upp under kriget och engagerade sig i Finlands frihetskamp. Hon vårdade sårade soldater på Mjölbolsta krigssjukhus redan som 16-åring, och var krigslotta vid Östfronten under de sista krigsåren. Hon såg krigets brutalitet på nära håll.

Efter två år av medicinstudier i Helsingfors studerade Barbro kemi vid Åbo Akademi. Barbro tog aktivt del i studentlivet. Ett av hennes första konstnärliga alster som levt vidare är Flora-körens emblem som

Barbro ritade utgående från de vilda skogsstjärnorna som växte på hemgården i Karis.

Efter en karriär inom livsmedelsindustrin i Sverige och Finland tog Barbro sig an sin största passion, textilkonsten. Till en början vävde hon mest transparanger i lin, sedan fortsatte hon att väva band i bandgrind. Bandvävnaderna utgick från de bandgrindar som Barbros far hämtat med sig från en forskningsresa till Houtskärs Björkö 1930.

Barbro stod sina syskon nära. Också syskonen kom att göra sina huvudkarriärer på det konstnärliga området, Grels som violinist och Jan Sverker som arkitekt.

Barbros textilproduktion är omfattande, med största betoning på transparanger. Hennes kyrkotextiler kan hittas i flera kyrkor och kapell, bl.a. i Åbo domkyrka, Tenala kyrka, Bromarvs kyrka samt Sankta Katarina kyrka i Karis. Just i dessa kyrkor är hennes verk som mest levande, då de används vid ceremonier och i kyrkornas utrymmen och är en del av både vardag och fest. En del av Barbros alster har också donerats till museiverket.

Barbro var flitigt anlitad som lärare och höll kurser i bandvävning både i Finland och utomlands, på Island, i Norge, Sverige och i Estland. Hon forskade i historiska band, vävar, symboler och ornamentik och gjorde banbrytande forskning om forntextiler i de nordiska länderna och i Baltikum. Hon höll åtskilliga utställningar både i Finland och utomlands. Hennes textiler finns också i Svenska kyrkan i Tallinn, i Nuckö kyrka i Estland och på Island.

Naturen stod nära Barbros hjärta. Barbro älskade att röra sig i skogen och att plocka svamp och bär, hon lärde också sina brorsbarn en hel del om matlagning och att utnyttja skogens skafferier. Somrarna på Kökar och Iniö var viktiga för Barbro.

Som person var Barbro mycket entusiastisk och hon tog sin konst och sina medmänniskor på största allvar. Barbro gick in för det hon gjorde med själ och hjärta. Hon sökte det sakrala, det heliga i kyrkan, och det vackra i musik och natur.

*Emilie Gardberg,
Barbro Gardbergs brorsdotter*

Inger Lindman

Född: 30.11.1923 Död: 30.10.2010

Inger Lindman, f. Engström, mångårig reporter vid Nya Pressen och Hufvudstadsbladet, avled den 30 oktober 2010 i Helsingfors, nästan 87 år gammal. År 1944 kom hon till tidningshuset som vikarie. Största delen av de manliga journalisterna var då ute i krig, men de kvarvarande äldre herrarna insåg snabbt 20-åringens potential och skyndade sig att anställa henne. Branschen var på den tiden i högsta grad mansdominerad. Ännu på 1960-talet var det kvinnliga inslaget på redaktionerna glest. Inger Lindman var reporter på Nya Pressen i tjugo år innan hon flyttade över till Hufvudstadsbladet, där hon i några år skötte Dagboken, varpå hon återgick till att göra reportage och intervjuer. Efter fyrtio år i branschen tyckte hon att det var dags att pensionera sig.

Det är 25 år sedan. Under den tiden har det vuxit upp en generation som aldrig läst Inger utom möjligen några kåserier. Den är att beklaga. Ingers referat kunde mer än väl användas som modeller i journalistutbildningen. Hon var oerhört beläst och kuninig, men det var framför allt hennes sätt att hantera språket som var suveränt. Att döma av en gammal skolhistorik var hennes språk fixt och färdigt redan under tonårstiden. Därefter gick hon sin egen väg, opåverkad av vad som var inne, det lite stelt högtidliga på 1940-talet eller det yvigt blomstrande på 1950-talet. Inger uttryckte sig med minsta möjliga ordmängd, ofta lite kärvt och med en obetalbar, bister humor som gjorde att man mindes hennes formuleringar länge. Alla former av gullande var henne främmande. Jag kommer aldrig att använda ett ord som pytteliten, fnös hon en gång.

Det är både roligt och vemodsfyllt att i Hbl:s arkiv läsa Marcella Norrmens avskedsintervju med Inger från 1984. Två förmidabla, totalt olika personligheter drabbar

här samman, men förenas av bådars utpräg-lade sinne för humor. Marcella skulle gärna utbryta i adjektiv, men hejdar sig med kännedom om Ingers stränga minimalistiska krav. Och mycket riktigt, Inger knackar själv raskt ner vad hon vill ha sagt, bland annat:

En journalist bör ha fattningsgåvor som en tvättsvamp. Den suger i sig en lagom dos information, och spiller ur sig innehållet över skrivmaskinen. Sedan är det borta.

Sin korta, sakliga redogörelse överlämnar hon med ett småleende. Det här räcker mer än väl, säger hon med sin avknipsarton, den som inte tål motargument. Men i egenskap av sidans redaktör får Marcella givetvis sista ordet.

Tillsammans med sin man, Hbl:s redaktionschef Karl Gustaf Lindman som avgått redan tidigare, fick Inger ett antal lugna, lyckliga pensionsår. Livet förflöt under umgänge med vännerna och med pyssel i Westendvillans trädgård. De gladdes åt besök av sonen Anders, som var framgångsrik affärsman i Singapore, hans hustru och

de två barnbarnen. Så dog Kalle Lindman. Det var ett hårt slag och det tog något år för Inger att börja återhämta sig. Då kom följande chock, sonen drabbades utan förvarning av en dödlig hjärtinfarkt. Det blev för tungt. Trots den behärskning Inger alltid visade tog det skedda på krafterna och med åren tycktes hon gradvis förlora allt mer av sin livslust. De sista åren tillbringade hon på ett vårdhem.

Helena Husman

Ingvar S. Melin

Ingvar S. Melins dödsfall den 10 juni uppfattades som dramatiskt eftersom det inträffade i riksdagshuset, i Svenska riksdagsgruppens tidningsrum. Symboliken går inte att ta miste på: Den mångåriga riksdagsmannens brinnande intresse för dagshändelserna förde honom ofta till hans gamla arbetsplats under aderton år.

Melin blev 78 år. Idrottsmannens hälsa hade försämrats under månaderna före hans död. Trots det hade han nyligen vistats i USA och Frankrike.

För yngre generationer säger namnet Melin kanske inte så mycket. Hans karriärtopp inträffade under 70-talet då han verkade som en av Sfp:s tre försvarsministrar under ett decennium med många regeringsskiften. Ministertiden fick en tragisk framtoning genom explosionsolyckan i Lappo patronfabrik. De många dödsoffren krävde ministerns helhjärtade engagemang och medkänsla med de anhöriga.

Melin invaldes första gången i riksdagen 1966 från Helsingfors valkrets. I ideologisk mening tillhörde han den moderata högern inom Sfp, till en början lierad med Georg C. Ehrnrooth, som var den tidens röstmagnet. Men herrarnas olika temperament och politiska metoder ledde till en varaktig brytning med bittra undertoner. Båda hade USA-bindningar, men Melin kunde inte omfatta Ehrnrooths svartvita syn på Finlands linje. Samhörigheten inom Sfp var för honom viktigare än en fruktlös oppositionsroll. Hans österbottniska uppväxt i Pedersöre prästgård kanhända bidrog.

Melin var en tidig förespråkare för Finlands närmande till det övriga Europa. Redan på 60-talet skrev han tillsammans med C.O. Tallgren en riksdagsmotion för finländskt medlemskap i Europarådet, men det skulle ta över trettio år innan det blev

MATTIAS USHEKYLÄ

för politisk mobbing när Sfp ville att Melin skulle bli minister år 1974 då Jan-Magnus Jansson lämnade regeringen. Statsminister Sorsa ratade Melin med hänvisning till president Kekkonen och FFC, och Sfp tvingades avstå för stunden; Carl-Olof Hömén valdes den gången till försvarsminister. Men i nästa omgång återkom Melin och utsågs utan invändningar till försvarsminister 1975. Mina personliga minnen av Ingvar S. är många och de redovisas i hela tjugosju omnämnande i mina memoarer.

Av Melins andra förtroendeuppdrag får de många åren i Helsingfors stadsfullmäktige inte glömmas.

Som människa och politiker var Ingvar S. Melin konciliant, vänlig och empatisk. Han sökte aldrig konflikt utan försökte förstå motpartens argument. Dessa hans egenskaper kan ha bidragit till de svårigheter i sin affärsverksamhet som han upplevde under senare år. Men gentlemanen Melin lämnade knappast några personliga fiender i sina fotspår.

Pär Stenbäck

verklighet. Som direktör i arbetsgivarnas AFC med ansvar för utrikesärenden specialiserade sig Melin på frihandelsfrågor och Efta. När Finland på 90-talet tog steget in i EU, fanns han bland utrikesminister Halonens rådgivare och han torde ha haft sin hand med när den unge Alexander Stubb knöts till beredningsarbetet.

Ekonomie licentiaten och filosofie magistern Melins politiska bas utgjordes av den vänkrets som formades under studietiden på Hanken och Vasa Nation. Vännerna ställde troget upp för honom i med- och motgång. Högerns splittring ledde till att han föll ur riksdagen trots ett stort antal röster i valet 1972. Med idrottsmannens seghet återkom han redan 1975, likaså gjorde han ännu en come-back 1987 efter förlusten 1983.

Under många år förekom Melin med sina färgstarka äkta hälfter i veckopressen, något som inte helt stod i samklang med hans seriösa politiska framtoning. För detta och för sin arbetsgivaranknytning blev han ett offer

Åsa Nylund-Wikström

Född: 9.3.1962 Död: 15.11.2010

Rolig, spontan, tuff, entusiastisk, inget-är-omöjligt-attityd.

Så minns vi vänner och kolleger långvariga Yle-medarbetaren Åsa Nylund-Wikström. Till slut förlorade hon kampen mot cancer. Men kampen präglades av allt annat än missmod; in i det sista utstrålade Åsa kämpaglöd, harmoni. och humör.

Åsa växte upp i Grankulla. Efter studier vid Svenska social- och kommunalhögskolan inledde hon sin journalistbana på TV-nytt 1989. Hon arbetade som reporter, nyhetschef och programledare för TV-nytt. Hon var alltid på gott humör och hade stor energi som smittade av sig. Stämningen vid nyhetsdesken på TV-nytt var alltid hög när Åsa satt som dagens nyhetschef. Hon var nyfiken på att pröva nya saker, tittade alltid framåt och grämde sig inte över det som hade varit.

Under 1990-talet var Åsa Nylund-Wikström också programledare för de finlands-svenska aktualitetsprogrammen i FST. Hon införde en helt ny programledarstil där ledighet och nära kontakt med tittarna var nyckelord. Hon hade ett alldeles särskilt förhållande till tv-kameran; den älskade henne och hon älskade den. Kom-ihåg-lappar eller manus behövdes aldrig då Åsa agerade framför kameran, hon visste vad hon skulle säga.

Från 1999 till 2002 arbetade Åsa Nylund-Wikström som svenska Yles korrespondent i Bryssel. Det var år med stor dramatik i EU och många och stormiga toppmöten. Åsa rörde sig som fisken i vattnet bland EU-potentaterna, hade ett stort nätverk och var uppskattad av både kolleger, politiker och tjänstemän. Hon vann sig särskilt om att förklara och förenkla de krångliga EU-processerna på ett sätt som fick de

CARA HERTIN

flesta att förstå, och dessutom bli intresserade.

Efter tiden i Bryssel arbetade Åsa Nylund-Wikström en tid på finska. Hennes tvåspråkighet gjorde att hon ledigt rörde sig över språkgränsen bland annat på MTV3:s morgon program Huomenta Suomi.

Men Åsas liv var inte bara Brysselkorridorer eller tv-strålkastare. Hon stortrivdes på landet och flyttade till Ingå för att vara närmare naturen och sina älskade hästar och hundar. Åsa var en hästmänniska. Typiskt för henne var att då hon förälskat sig i en häst i Bryssel köpte hon den och tog den med sig hem. Under senare år började Åsa också dela sin makes stora hobby jakt, och deltog i jakter både hemma och utomlands.

Sin sista tid i yrkeslivet tillbringade Åsa Nylund-Wikström på svenska Yles nyhets- och aktualitetsredaktion i Ekenäs. Hon kom dit som reporter men antog snabbt utmaningen att bli chef för den regionala redaktionen. För Åsa var de regionala och lo-

kala nyheterna och skeendena precis lika viktiga som korridorerna i Bryssel, riks- och utrikesrapporteringen.

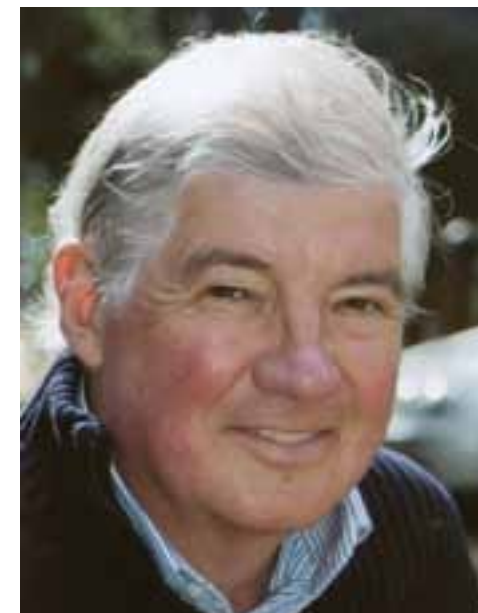
Åsas humor och kämpaglöd präglade också hennes sjukdomstid. Ingen märkte någon bitterhet och hennes första reaktion var att blev det så här ska jag göra allt för att bli frisk. Hon koncentrerade sig helt på att leva ett så fullödigt liv som möjligt trots sjukdomen.

Åsas kamp mot cancer var både imponerande och inspirerande. Det krävdes stor mental styrka att behålla geisten och kampviljan då kroppen så småningom gav vika.

Åsa Nylund-Wikström blev 48 år gammal. Hon sörjes närmast av maken Micke Wikström, föräldrarna Solveig och Clas-Åke Nylund samt kusinen Annika Sägfors med familj.

*Annika Nyberg-Frankenbaeuser
Carin Göthelid*

Kenneth Oker-Blom

SUSANNE ELLVING

Född: 8.1.1946, Död: 2.5.2011

Ungdomsåren i Lovisa i sin berömde morfaders, Ragnar Nordströms hägn, gav ramar för Kenneths livsåskådning. Kenneth hade en utpräglat konservativ livssyn där religiositet, fosterlandskärlek och omsorgen om de egna var viktiga element – samtidigt som han kraftfullt levde i tiden. Han var äventyrlig till sin natur och grep chansen där han såg den vare sig det gällde sport eller affärer.

Hans manér var fullständigt chosiefria, och han hade en avväpnande och samtidigt anspråklös charm, med vilken han lyckades vända antagonist till vän och tvivlare till supporter. Han var en god och alltid trovärdig berättare, som med glimten i ögat gärna spädde på där det passade.

Under skolåren i Lovisa och senare i Lönkan i Helsingfors smittade Kenneth iver och företagsamhet av sig på alla i hans omgivning. I de Oker-blomska hemmen välkomnades alla, både gäster och deras

vänner, utan gränser.

Under studieåren var han bl.a. styrelsemedlem i Hankens studentkår och idéspruta för kärhusbygget Casa Academica. I samarbetet med byggets finskspråkiga intressenter myntade Kenneth uttrycket ”Mahtava Tempaus” som karaktäriserar hans insatser. Han verkade också som ordförande för Buskskyttarna vid Nylands Nation och genom sitt intresse för det militära steg han i graderna till premiärlöjtnant.

Under studietiden var han stipendiat vid University of Delaware där han bl.a. studerade marknadsföring. Redan innan studierna var avslutade blev han kontaktman på Mainos Taucher. Två år senare som diplomekonom blev han marknadsföringsdirektör på Richardson-Vicks i Stockholm och via vd-posten för Pierre Robert Finland kom han tillbaka till Mainos Taucher där han som Per-Henrik Tauchers högra hand och vd gjorde en lovvärd insats, och var bl.a. med om att skapa Nokias Mobile-image.

I det kraftiga ekonomiska uppsvinget i slutet av 80-talet lämnade Kenneth reklambranschen för att som entreprenör ge sig in i ett otal projekt där han skördade sina största framgångar som grynder för fastighetsprojektet Wanha Satama på Skatudden. Han kastade sig också in, med STS-banken som finansiär, i animationsfilmprojektet Sindbad, där element från *Tusen och en Natt* och *Kalevala* kombinerades. Den ekonomiska kraschen i början på 90-talet satte punkt för finansieringen mitt under produktionen. Samtidigt sattes punkt för andra projekt som Kenneth i sann entreprenörsanda trott på och finansierat.

Kenneths seglingsintresse väcktes i tidiga tonåren ombord på pappa Oles Östersjö-sexa *Caprice*. Som junior deltog han många år i NJK:s seglingsläger på Kajholmen där seglingsfärdigheterna slipades i gott sällskap. Han representerade NJK med fram-

gång i interskandinaviska regattor, och efter junioråren var han en omtyckt coach för yngre seglare och ledamot av NJK:s juniorkommitté. Kenneths seglingsintresse svalnade aldrig och 1989-91 seglade han framgångsrikt sin femfemma *Sindbad* med bl.a. en fjärdeplacering i EM i Helsingfors.

Matintresset var på senare år allt över-skuggande. Efter en praktikperiod på Edsbacka Krog i Stockholm var Kenneth bl.a. chefskock på ESF Paven och Knipan i Ekenäs. Han närde också drömmen om att skriva och få en gäddkokbok utgiven – vilket inte intresserade ett enda förlag. Hans vänner insamlade då till 60-årsdagen en summa som skulle möjliggöra utgivandet av en anspråklös kokbok. Kenneths visioner var som vanligt större och han samlade själv in ytterligare medel från ett antal stiftelser och sponsorer. År 2008 utkom ”100 Gäddrecept” – en bok som trycktes och såldes i tre upplagor. Kenneth fortsatte 2009 sin författarbana med den prisbelönta boken ”Ät hälsosamt – tänk ekologiskt” där han gick i bräsch för sundare matvanor och ekologiskt hållbara val.

Den optimism och förväntansfullhet som strömmade emot när man talade med Kenneth var otrolig. ”Hör du, är det inte fantastiskt” var hans omdöme om det nya han hade att berätta om, och det var som om världen öppnade sig. Inga idéer eller stora tankar var ogenomförbara för honom, och det fanns inget han inte skulle ha gjort för att hjälpa en medmänniska. Många vänner drogs med av den entusiasm han utstrålade, och saknaden efter honom är stor.

Kenneth var under många år bosatt på Sommaröarna, nära havet och naturen, tillsammans med sin livskamrat Kim. Han sörjes närmast av henne samt av mor Greta och barnen Didde och Nina med familjer.

Carolus Rosenlew
Studiekamrat och nära vän genom åren

Pia Sandberg

Konstnären Ebba Irmgard Pia Sandberg avled den 28 juli 2011 i Helsingfors. Hon var född den 10 september 1916 och skulle således snart ha fyllt 95 år. Som barn bodde Pia Sandberg i Äggelby. Familjen flyttade dock senare till Helsingfors centrum och Pia gick i Privata svenska flickskolan (numera Minerva skolan).

Konsten var livet igenom Pia Sandbergs stora intresse, ett intresse som säkert väcktes genom hennes mor, som var lärare i teckning och slöjd. År 1935 blev Pia antagen som elev i Centralskolan för konstindustri (numera Konstindustriella högskolan) som verkade i Ateneum. Här stärktes hennes intresse för konsten och tron på att fortsätta på denna bana. Hon fortsatte sina studier vid Fria konstskolan (ofta kallad Fria målarskolan), som 1935 hade grundats av Maire Gullichsen. Pia blev sedermera skolans sekreterare under tre decennier.

Som konstnär har Pia Sandberg mest målat landskap och personporträtt. Hon fick inspiration under sina resor utomlands. En tid vistades hon som ung i franska Menton för att måla men kallades hem av familjen när kriget bröt ut. Sin första konstutställning höll hon 1965 i sitt dåvarande hem i Eira, och har senare deltagit i konstutställningar i Helsingfors, Virkby och Lojo.

Pia Sandberg var synnerligen aktiv inom det finlandssvenska hembyggsarbetet, som hon främst utövade inom Lojosamfundet. Hon verkade som samfundets värdinna under många år och var också sekreterare för Lojosamfundets konstnämnd. Kontakten till och intresset för Lojosamfundets verksamhet varade livet igenom. Lojosamfundets styrelse visade henne sin uppskattning genom att vid samfundets 100-årsjubileum i november 2009 kalla henne till hedersmedlem.

En mindre känd sida hos Pia Sandberg är

hennes idrottsprestationer inom bågskytte. Hon var aktiv inom Helsingfors Bågskyttar och deltog i tävlingar. År 1948 blev hon finländsk mästare i bågskytte. Scouting, paddling och segling hörde också till hennes intressen.

Krigsåren satte sin prägel på Pia på olika sätt. Rent praktiskt arbetade hon som sanitetslotta på det krigssjukhus som var inrymt i Svenska normallyceums hus i Helsingfors.

År 1995 överlämnade Pia Sandberg ett gåvobrev till Svenska folkskolans vänner enligt vilket hon önskade hedra sin mor och moster genom grundandet av en fond i deras namn. Fondens ändamål är att understöda den svenska saken, vilket är ett uttryck för Pia Sandbergs oförtrutliga kamp för det svenska språket i Finland.

Hedvig Stenman

Göran Selén

En av bygdens stora kulturpersonligheter har gått ur tiden. Göran Seléns livslåga släcktes natten mot måndagen den 10 januari 2011. Han har svingat sin sista taktpinne. Den sista historiken är skriven. Föreläsningarna är hållna. Stämman har tystnat. Men skuggan finns kvar.

Göran Selén hade en anspråkslös framtoning. Förgäves letar man efter uppgifter om honom på nätet. Inte heller finns han i Borgå stadsbiblioteks författardatabas. Det lär bero på att han aldrig blev tillfrågad. Och om han eventuellt blev det, så ansåg han att hans meriter var alltför ringa. Det är en paradox att det knappast finns någon information om den grå eminensen som med fog har kallats för Borgås mesta lokalhistoriker. Försök inte fånga mig, jag är ju en fjärl.

Ett levande uppslagsverk var Göran Selén. Det hände sig att han kunde få dagliga förfrågningar från press och radio om de mest olika företeelser. Göran blev aldrig svarslös. För att kunna ge de exakta uppgifterna gjorde han noggranna forskningar. Det var något som satt i ryggmärgen hos honom allt från hans tid som redaktör på Borgåbladet under tidigt 1960-tal. Beträffande uppgifter på Internet ska man förhålla sig skeptiskt, brukade Göran säga. Det som finns på nätet är inte alltid med sanningen och de historiska fakta överensstämmande.

Göran föddes den 5 augusti 1931 i Hindhår. Hans far Edvin Selén var folkskollärare. Genom sin mor, Ingeborg Brandt, var Göran släkt med Albert Edelfelt. I Hindhår kunde Göran som barn se tågen komma och gå. Tågen återkom stort när Göran fyllde 60 år. Då hade hans vänner ordnat en resa med tåg från Borgå till Norrveckoski för alla hugade. Det blev över hundra personer som ville uppvakta jubilarerna. 70-

års dagen firades med en konsert på Solhälla med Göran som dirigent. Ett minne för livet!

År 1941, mitt under brinnande krig, inskrevs Göran i Borgå lyceum. Han blev student 1949 och filosofie magister med historia som huvudämne 1959. Han var timlärare i Folkhälsans hemvårdsskola 1961-1987. Under åren 1963-1973 var han lärare i Borgå Folkhögskola och från år 1972 fram till början av innevarande århundrade föreläsare och timlärare vid Borgå medborgarinstitut.

Forskandet, skrivandet, musiken och familjen var ledstjärnorna i Görans liv. Nulla dies sine linea Inte en dag utan en rad, var ett motto för honom. Hans sisyfusarbete var historiken, Borgå socken genom tiderna, i två välmatade band omfattande över 1200 sidor. Att han kunde ro det projektet i land utan tillgång till modern teknik är en gåta. Betecknande för Göran var att han livet igenom skrev det första utkastet för hand för att få den rätta känslan. Efter det tog han till skrivmaskinen, med allt vad det innebär av mödosamt rättande och korri-

geringar och uppgörandet av digra personförteckningar. Det dröjde länge innan Göran blev du med datorn. Under årens lopp skrev han otaliga historiker över olika föreningar och institutioner. Några exempel är Borgånejdens sång- och musikförbund 1919-1969, Manskörssången i Borgå, Kyrkomusiken i Borgå, Samhället vi lever i, Johannisberg – Borgå stads åldringshem, Näsebackens begravningsplats 200 år, Hemvårdare i 50 år, Borgå folkhögskola 100 år, Teater i Borgå, Borgå domkyrka och Lilla kyrkan, Orkestermusiken i Borgå, Brandskyddet i Borgåbygden, Runebergskören BSB 1923-1998, Lönbole, en by på Vesölandet och Skyddskår och Lotta Svärd i Borgåbygden.

Utöver detta har han skrivit otaliga osignerade texter, teaterpjäser och musikkompositioner. Görans sista publikation blev Gammaldags Bröllop i Östnyland.

Musiken betydde mycket för Göran och i synnerhet körsången. Han var aktiv i det musikaliska livet i Borgå bland annat som dirigent för Sylviakören och Linsénkören.

Göran Selén var en boren föreningsmänniska. Uppdragen blev många inom olika sektorer både inom kyrkliga organ och inom amatörteaterverksamheten. Otaliga var de förtroendeuppdrag Göran Selén beklädde. En av de centrala posterna för honom var det mångåriga ordförandeskapet för Styrelsen för vården av J. L. Runebergs hem och Walter Runebergs skulptursamling. De må vara en händelse som ser ut som en tanke att Göran under sina sista år bodde med sin hustru i ett nybyggt trähus i hägnet av Frosteruska gården inrymmande Walter Runebergs skulptursamling med makarna Runebergs hem som granne.

År 1998 fick Göran Selén Borgå stads kulturpris. År 2006 förlänades han titeln hembygdsråd. Enligt många var på tiden.

Med treklängen i Borgå domkyrkas klockor som grund har Göran gjort ett musikarrangemang. Nu har klockorna kallat på Göran Selén. Efterklängen tonar alltjämt.

Benita Ahlnäs

Thorvald Strömberg

Född: 17.3.1931 Död: 9.12.2010

Den finländske paddlingslegenden, OS-guldmedaljören och dubbla världsmästaren Thorvald Strömberg gick ur tiden den 9 december 2010, bruten av en svår sjukdom. Han skulle den 17 mars ha fyllt 80 år.

Thorvald var en äkta skärgårdsbo. Han växte upp hos sina morföräldrar, fiskarfamiljen Nylund, på Kalvön i Lappvik, som dock måste evakueras efter vinterkriget 1940. På Älgö byggde de upp ett nytt hem åt sig, Rödjan.

Nylunds hade tolv egna barn så minstingen i barnaskaran fick lov att hävda sig i konkurrensen med de större pojkarna. Det friska skärgårdslivet och hårt arbete från barnsben gav Thorvald en järnhård fysik och en god grund för hans framgångsrika idrottskarriär.

Thorvald satt första gången i en tävlingskanot på Skäldö 1947. Därefter bar karriären spikrakt uppåt. Han var bäst i Finland redan 1948, men ansågs för ung för att få åka till London-OS. Detta grämde Thorvald resten av livet, men i VM i Köpenhamn 1950 fick han visa vad han gick för. På 10 000 meter drog han på direkt från start och utklassade den svenska dubbla OS-guldmedaljören Gert Fredriksson.

I OS i Helsingfors 1952 besegrade Thorvald på nytt den segertippade svensken på 10 000 meter och fick stiga högst upp på prispallen. På sprintersträckan 1000 m blev rollerna ombytta och Thorvald fick nöja sig med en silvermedalj.

Thorvald Strömberg var en viljestark man, som alltid gick sina egna vägar. I oljelampans sken hade han på Rödjan läst sig till en svensk teknikerexamen per korrespondens. Efter OS bröt han upp från hemorten och moderklubben Wägen för att satsa på en yrkeskarriär och flyttade först till Tammerfors och sedan till Sverige.

Åren 1954-55 syntes Thorvald inte alls till på tävlingsarenorna. Men inför OS i Melbourne 1956 återvände han till Finland, slog sig ner i Helsingfors och återupptog paddlingen i Drumsö kanotister. Till Australien åkte han som förhandsfavorit, men en svår magsjuka däckade honom ett par dagar före tävlingarna och han fick nöja sig med en fjärdeplats på 10 000 m. Efteråt anklagades han i finländsk press för att inte ha gjort sitt bästa. Den upprivande polemiken fick Thorvald att fortsätta tävlingspaddla. I VM i Prag 1958 kröntes hans karriär med ett andra VM-guld efter en dramatisk tävling i ösregn.

Sammanlagt paddlade Thorvald hem 34 finländska mästerskapstitlar innan han 1959 lade av med det aktiva tävlandet. Paddlingen lämnade han inte utan innehade under årtionden olika sysslor inom finländska kanotförbundet.

I yrkeslivet gjorde Thorvald sig känd som en framgångsrik företagare med båtmotorer och dieselmotorer som specialitet. Han blev något av en trotjänare inom företaget Hans

Pals bo, senare HankePalsbo, som när han började på företaget sysselsatte fyra personer. När direktören för motoravdelningen år 1993 avgick med pension var de anställda flera hundra.

Jag hade enligt egen uppfattning en minst lika lyckad yrkeskarriär som idrottskarriär, konstaterade Thorvald under en pratstund den sista höst han fick uppleva.

Hem tillbaka till Ekenäs flyttade Thorvald år 1991, men inte för någon lugn pensionärstillvaro. Tillsammans med hustrun Clary af Björkesten-Strömberg grundade han företaget Tescon Marine, som makarna drev ända till 2007.

Thorvald deltog också aktivt i arbetet med att renovera barndomshemmet Rödjan till centrum för Ekenäs nationalpark. Hans guldkajak från VM 1950 förvaras nu i båtskjulet på Rödjan.

Thorvald hann aldrig under sin livstid få ett minnesmärke i sin hemstad, men han var medveten om att staden Raseborg ämnar hylla sin idrottsstjärna med ett sådant våren 2011. Ödet ville annorlunda. Thorvald drog sitt sista andetag i samma stund som ett nytt sportkafé, där Thorvald hyllas med en stor bild från prispallen i Helsingfors, slog upp sina dörrar i Ekenäs.

En av 1900-talets största finländska idrottsmän och en stor personlighet är borta.

Sture Lindholm

Född: 24 december 1926 i Malax
Död: 16 juli 2010 i Yttermark

Anita Svensson, född Maans, avled den 16 juli i Yttermark. Hon föddes 1926 i Malax. Där bodde hon tills hon som elvaåring flyttade till Vasa för att gå i Vasa svenska samskola. Efter studenten började hon studera vid Svenska handelshögskolan i Helsingfors. Tanken på att bli journalist väcktes efter att hon varit hemma med barnen i tio år. Vasabladets redaktionschef anmälde henne till en radiokurs. Intresset för kommunalpolitik växte och förde henne för några månader till Svenska folkpartiets distriktskansli. Där hittade Vasabladets dåvarande chefredaktör henne och erbjöd henne jobb på tidningen.

Anita Svensson blev en av Vasabladets första kvinnliga journalister och den första kommunalpolitiska Vasaredaktören. De kommunalpolitiska vågorna svallade ibland höga och det var inte alltid hennes texter föll alla i smaken. Efter ett kvinnoseminarium i Sverige öppnades Anita Svenssons ögon för kvinnofrågorna. Hennes intresse för politik och kvinnofrågor förenades när

hon i början av 70-talet jobbade för att dåvarande Vasa län fick sin första kvinnliga riksdagsledamot.

När det blev dags att gå i pension 1989 tog uppdragen och aktiviteterna inte slut. Som pensionär skrev Anita Svensson under många år kåserier och bokanmälningar för Vasabladet. Dessutom skrev hon flera föreningars historiker. Anita Svensson var aktiv i flera föreningar och körer och hade ett rikt umgänge med många goda vänner.

Förutom alla uppdrag och vänner var Anitas liv fyllt med barn; barnbarn och barnbarnsbarn. När familjen växte välkomnade hon alltid den nya familjemedlemmen med öppna armar. När vi alla samlades för att fira Anitas och Harrys diamantbröllopsdag i vintras var vi 26 personer runt bordet.

Anna Ruda

Mot ljusare tider

ÅRET 2010 VAR EKONOMISKT sätt ett klart bättre år än 2009. Den finländska ekonomin, i synnerhet de börsnoterade företagen, visade tecken på återhämtning. Detta förstärks ytterligare av klart ökade dividender våren 2011.

SFV:s största satsning 2010 var Min Morgon, som ganska snabbt visade sig vara en lyckad satsning. Min Morgon gjorde FST5 till en normal tevekanal. Efter tillkomsten av Min Morgon ifrågasätts inte FST5:s existens längre. Samtidigt lyfte programmet upp kulturhuset G18. SFV understödde produktionsbolaget Cityportal Ab med 900 000 euro år 2010. Även Svenska kulturfonden och Stiftelsen Tre Smeder sponsrar denna produktion, men SFV är initiativtagare och huvudsponsor.

SFV:s egen tidskrift Svenskbygden har tack vare sin förnyelse fått många lovord.

ANN-MARI HÄGGMAN mottar hedersordförandediplomet av vice ordförande **HENRY OLANDER** och kanslichef **CHRISTOFFER GRÖNHOLM**.

Varje nummer får rikligt med kommentarer och det märks att tidskriften läses flitigt.

EFTER TOLV ÅR SOM ordförande för SFV hade professor Ann-Mari Häggman undanbett sig återval. Till ny ordförande valdes docenten, direktören för Vetenskapscentret Heureka Per-Edvin Persson. Under 2010 beslöt SFV:s styrelse påbörja arbetet med en ny strategi för föreningen. Det handlar om en genomgripande process som berör organisationens samtliga delar, även dotterbolagen.

Nyvalde ordföranden **PER-EDVIN PERSSON**.

År 2010 betalade SFV 700 000 euro i understöd till Axxell Utbildning Ab. Axxell är SFV:s storsatsning under flera år framåt. Nybygget i Karis, dit flera enheter koncentreras, inleddes våren 2009 och beräknas vara färdigt i december 2011. Axxells verksamhet i huvudstads-regionen och i Västaboland omstruktureras även till starka och konkurrenskraftiga enheter.

Under 2010 fick SFV flera betydande donationer och testamenten. Det sammanlagda värdet av tillförda medel var 269 939,37 euro.

1. ORGANISATION

1.1 Medlemskåren

SFV verkar aktivt i det finländska medborgarsamhället, dels i samarbete med de finlandssvenska organisationerna, dels genom sitt eget kontaktnät och sin stora medlemskår.

Föreningen har medlemmar i samtliga svensk- och tvåspråkiga kommuner i landet, inklusive de sexton åländska kommunerna. Dessutom har föreningen medlemmar på de så kallade språköarna på helfinska orter, och utomlands. Vid utgången av 2010 var medlemsantalet 9 532 (2009: 10 103), vilket innebär att var tjugonde vuxen svenskspråkig i Finland är medlem i SFV.

Vid sitt årsmöte den 29 mars 2010 fastställde Svenska folkskolans vänners understödsförening medlemsavgiften till 10 euro. Den omfattar SFV-kalendern och tidskriften Svenskbygden som medlemsförmåner.

Styrelsen

Hedersordförande i föreningen är professor Ann-Mari Häggman.

Hedersmedlemmar i föreningen är Bri-

ta Cavonius, Lars Huldén, Bo Lundell och Per Snickars.

Styrelsens sammansättning var under året följande:

docent Per-Edvin Persson	invald 1989
socialrådet Henry Olander	invald 1993, vice ordförande
fil.mag., MBA Veronica Fellman	invald 2007
fil.mag. Stig-Björn Nyberg	invald 1998
musikmagister Wivan Nygård-Fagerudd.....	invald 2010
fil.dr h.c. Mikael Reuter.....	invald 1996
fil.kand. Lisbet Ruth.....	invald 1998 (samt 1989-1996)
författaren Gustaf Widén.....	invald 2005
undervisningschef Gustav Wikström	invald 1997

Styrelsen sammanträdde under året till åtta protokollförda möten. Antalet behandlade ärenden var 101.

Styrelsens sekreterare var kanslichefen, docent Christoffer Grönholm.

Styrelsens arbetsutskott bestod av ordföranden, vice ordföranden, sekreteraren och ledamöterna Mikael Reuter och Lisbet Ruth. Protokollförare vid styrelsens, arbetsutskottets och förvaltningsrådets möten var Stina Heikkilä/Catharina Gripenberg. Arbetsutskottet har förberett ärendena till styrelsens möten och avgjort löpande ärenden. Utskottet höll åtta protokollförda möten och behandlade vid dem 68 ärenden.

I tur att avgå ur styrelsen vid årsmötet 2011 är ledamöterna Henry Olander, Mikael Reuter och Gustaf Widén.

1.3 SFV:s förvaltningsråd

Förvaltningsrådet är styrelsens rådgivande organ i ekonomiska frågor. Det bestod under året av advokat Ralf Blomqvist (ordförande), jur.kand. Karl-Gustav Backholm och pol.mag. Kim Lindström. Styrelsens ordförande är självskrivna medlem i förvaltningsrådet. Sekreterare och föredragande var SFV:s kanslichef Christoffer Grönholm.

Förvaltningsrådet höll fem protokollförda möten. Därtill har förvaltningsrådet hållit talrika diskussioner per telefon.

I tur att avgå ur förvaltningsrådet vid årsmötet 2011 är ledamöten Karl-Gustav Backholm.

1.4 Övrig förvaltning, revisorer

SFV:s fondförvaltning har handhåfts dels av Aktia Bank/Privatbanken, dels av Nord-ea Private Wealth Management och flera andra banker och fondbolag.

För fullföljande av särskilda uppgifter har styrelsen tillsatt ett flertal utskott.

Fastighetsutskottet beslutar i ärenden som gäller föreningens fastighetsförvaltning. Utskottet bestod 2010 av Christoffer Grönholm (ordförande), Henry Olander, Claes Stigzelius och Christer Nylander samt disponenten för vederbörande fastighet. Sekreterare för fastighetsutskottet var Stina Heikkilä/Catharina Gripenberg. Fastighetsutskottet höll två protokollförda möten och behandlade 17 ärenden. Därutöver har utskottet verkställt flera inspektioner av föreningens fastigheter och bostadslägenheter.

Peter Estlander var disponent för SFV:s fastigheter och bostadslägenheter i Helsingfors. Disponent för fastigheten Grönalundsgatan 7 i Ekenäs var Petra Grönholm, medan Heikki Rinne var disponent för Fastighets Ab Nya Karyll i Esbo. Sami Heinämäki var disponent för fastigheten Oy Forum Seinäjoki – Forum Östermyra Ab. Övervakare för Beijarholmen, Stora Balgholmen och Färbässen var Börje Björklöf, och övervakare för Lillholmen var Jonas Stenström.

Föreningens revisorer var CGR Jan Holmberg och CGR-samfundet PricewaterhouseCoopers med CGR Petter Lindeman som huvudansvarig revisor.

1.5 SFV:s kansli och personal

Föreningens sekreterare och kanslichef var docenten, pol.dr Christoffer Grönholm (anställd 1.1.1987).

Pol.kand. Catharina Gripenberg (anställd 1.3.2004) var föreningens administrativa sekreterare och kanslichefens sekreterare. Hon verkade också som protokollist vid föreningens möten.

Ekon.mag. Stina Heikkilä var anställd som moderskapsvikarie för Catharina Gripenberg (1.6.2009–2.8.2010)

Organisationssekreterare var Johanna Carpelan (anställd 1.8.1990).

Merkonom Ted Östermans (anställd 1.9.2007) var ekonomichef.

Ekon.mag. Viveka Åberg (anställd 1.12.2009) var ekonomiassistent med ansvar för stipendieberedningen och som assistent åt ekonomichefen.

Studentmerkonom Rabbe Sandelin anställdes 1.1.2010 som redaktör för Svenskbygden och SFV-kalendern och som föreningens informatör.

Ett antal fristående medarbetare har anlitats under året.

→

2. VERKSAMHETEN

2.1 Administrativ verksamhet

Årsmötet

Föreningen höll sitt årsmöte i Helsingfors den 29 mars 2010. Dir. cant. Per Snickars var ordförande för årsmötet.

Stig-Björn Nyberg, Per-Edvin Persson och Lisbet Ruth återvaldes för mandatperioden 2010–2012. Ann-Mari Häggman hade undanbett sig återval, i hennes ställe valdes musikmagister Wivan Nygård-Fagerudd för mandatperioden 2010–2011.

I förvaltningsrådet återvaldes enhälligt Kim Lindström för mandatperioden 2010–2012.

Årsmötet kallade Ann-Mari Häggman till hedersordförande.

Vid konstituerande styrelsemötet efter årsmötet valdes Per-Edvin Persson till ordförande.

Utdelningsfest

Föreningen höll utdelningsfest i SFV-salen den 31 mars 2010. SFV:s nyvalda ordförande Per-Edvin Persson höll hälsningstale. Festtalet med rubriken ”Folkbildningen i tiden ur ett medborgarinstituts perspektiv” hölls av undervisningsrådet Alice Lillas. För musikprogrammet stod Johanna Jukola (dragspel) och Timo Alakotila (piano).

Undervisningsrådet **ALICE LILLAS** höll festtalet under utdelningsfesten 2010.

Vid festen utdelades Kulturpriset ur Signe och Ane Gyllenbergs fond, folkbildningspriset, Lillholmsstipendiet, Beijarholmsstipendiet, fem Folkbildningsmedaljer och sex Hagforsmedaljer. Fem lärare i svenska vid finska skolor premierades med stipendier. Pristagare, medaljörer och stipendiater presenteras nedan i avsnittet Belöningar och hedersbetygelser.

2.2 Kulturpolitisk verksamhet

Studium och bevakning av bildningsfrågorna

En angelägen uppgift för SFV är att initiera olika finlandssvenska kultursatsningar. SFV har även sett som sin uppgift att utvärdera den europeiska och nationella kulturpolitiken med tyngdpunkt på bildningssektorn.

Kontakter

SFV stöder kulturella och samhälleliga föreningar och centralorganisationer i Svenskfinland, företrädesvis sådana som är medlemmar i Svenska studiecendralen. Med dem utvecklar SFV ett nätverk på folkbildningens område.

Syftet med SFV:s kontaktverksamhet är att utveckla kontakterna mellan de svenska bosättningsområdena och att verka för svensk sammanhållning i miljöer där den svenska befolkningen är som mest utsatt. Exempel på sådana satsningar är SFV:s engagemang för daghemmet i Seinäjoki (språkbad), för Svenska skolan i Varkaus, den svenska skolan i Halikko och den svenska skolan i Lahtis.

SFV samarbetar med Svenska kulturfonden, Föreningen Konstsamfundet, stiftelsen Brita Maria Renlunds minne och Folkhälsan när det gäller att bevara små lägstadier på svenska orter samt att skapa förutsättningar för att bevara svenska lägstadier på finskspråkiga orter och att starta helt nya skolor.

Samarbete och representation

Utöver de 56 medlemsorganisationerna i Svenska studiecendralen samarbetade SFV 2010 med en rad bildnings- och kulturorganisationer både i Finland och utomlands.

SFV:s styrelse utgör Maria, Tyra, Margit, Emil Bernhard och Leo Bernhard Liljefors stiftelses delegation, medan stiftelsens styrelse består av en representant var för SFV, Samfundet Folkhälsan i Finland och Stiftelsen Svenska Blindgården.

Svenska folkskolans vänners styrelse fungerar sedan 1963 som styrelse för Stiftelsen Barnens och Ungdomens Väl i Esbo. Stiftelsen understöder lekskolor, daghem och barnträdgårdar i Esbo.

Stiftelsen Svenska brevinstitutet i Finland grundades 1970 som huvudman för dåvarande Svenska brevinstitutet i Finland. Svenska folkskolans vänners styrelse är likaså styrelse för denna stiftelse.

I styrelsen för den 1988 grundade Eugène, Elisabeth och Birgit Nygréns stiftelse har SFV en representant, Nordea en och stiftaren en. Stiftelsens ändamål är att främja litterär och annan kulturell verksamhet.

Den operativa verksamheten i Stiftelsen Hangö sommaruniversitets regi har genom ett nytt avtal överförts till Centret för livslångt lärande vid Åbo Akademi. Detta innebär att verksamheten övertas av Åbo Akademi och att stiftelsen blir en enhet utan verksamhet. Orsaken till detta arrangemang är att alla stiftande medlemmar (SFV, Hangö stad, Åbo Akademi och Ab Utbildning Sydväst) inte längre har sett det meningsfullt att driva verksamhet i egen regi, emedan Åbo Akademi hela tiden har stått för alla akademiska kurser.

Stiftelserna avger särskilda årsberättelser till respektive årsmöte.

Tillsammans med Svenska litteratursällskapet i Finland och Svenska studieförbundet äger SFV Kulturhuset Ab, vars verksamhet är att äga och utveckla en In-

ternetportal, att upprätthålla den och tillhandahålla tjänster inom den för finlandssvenska organisationer.

Tillsammans med Stiftelsen Barnens och Ungdomens Väl i Esbo äger SFV aktier i Swinghill Ab, som driver slalombacken i Noux, Esbo.

SFV äger aktier i Fastighets Ab Svenska Gården i Hyvinge, som invigdes 2002. Den kom till med SFV, Stiftelsen Brita Maria Renlunds minne, Understödsföreningen för Svenska kulturfonden och Samfundet Folkhälsan som investerare.

Oy Forum Seinäjoki – Forum Östermyra Ab är sedan 2001 helägt av SFV. Svenska föreningen i Östermyra har sina lokaler i fastigheten.

Tankesmedjor

Tankesmedjan Lokus bildades av Svenska studiecendralen i början av 2006 som den första i Svenskfinland. Den är också den enda svenskspråkiga som åtnjuter statsstöd. SFV är med i Lokus styrgrupp genom Christoffer Grönholm och Catharina Gripenberg. Tankesmedjan samarbetar med övriga europeiska tankesmedjor via ELF (European Liberal Forum).

Genom Christoffer Grönholm är SFV representerat i tankesmedjan e2.

Magma – Finlands svenska tankesmedja verksamhet finansieras av Svenska Kulturfonden, Svenska folkskolans vännar, Föreningen Konstsamfundet, Stiftelsen för Åbo Akademi och Stiftelsen Tre Smeder. Magma är en partipolitiskt obunden tankesmedja som strävar efter att upprätthålla en levande, kritisk och fördomsfri debatt på svenska i Finland som engagerar en bred publik och som stärker den finlandssvenska identiteten.

2.3 I bildningens tjänst

Upplysning, information

Föreningen upprätthåller fortlöpande kontakt med skolor, barnträdgårdar och organisationer samt bedriver rådgivande verksamhet i frågor som gäller ekonomi och planering av verksamheten. Kansliet har besvarat talrika förfrågningar från inhemska och utländska institutioner angående det finlandssvenska bildningsarbetet. Ofta anlitar SFV i dessa frågor Kommunförbundets och Utbildningsstyrelsens expertis. Likaså har enskilda personer och företrädare för skolor och institutioner erhållit information och handledning i bildnings- och utbildningsfrågor. Meddelanden och notiser om föreningens verksamhet och det fria bildningsarbetet har distribuerats till tidningspressen, radio och television.

Seminarier

Tillsammans med Kyrklätts hembygdsförening och Svenska studiecendralen arrangerade SFV den 8 maj 2010 det XXXVII seminariet i serien Människans ålderskriser. Seminariet hölls på Finns folkhögskola. Ordförande var rektor Björn Wallén. Seminariet samlade 30 deltagare.

Föredrag

Styrelsemedlemmarna har i olika sammanhang hållit föredrag eller svarat för konstnärliga framträdanden inför allmänheten och därvid belyst aktuella bildnings- och kulturfrågor. Flera av dessa framträdanden har skett vid större samlingar med talrik publik. Under året har 27 föredrag, festtal och konstnärliga framträdanden redovisats. SFV:s styrelsemedlemmar har vid flera tillfällen framträtt i radio och television.

SFV:s webbplats www.sfv.fi uppdateras kontinuerligt. Under adressen www.sfv.fi ges överskådlig information om föreningen med länkar till SFV:s alla enheter.

SFV:s enheter

Axxell Utbildning Ab

SFV (andel 65 procent) är tillsammans med Svenska småbruk och egna hem Ab de största ägarna av Axxell Utbildning Ab, som är huvudman för Axxell. Axxell grundades 1.8.2008, då de tidigare skolorna Västra Nylands yrkesskola, Yrkesinstitutet Sydväst, Lappfjärds folkhögskola, Finns folkhögskola, Cityfolkhögskolan, Kuggomskolan och Åbolands folkhögskola/Språk- och turisminstitutet förenades.

Axxell erbjuder mångsidig utbildning för ungdomar och vuxna genom möjligheten att avlägga en yrkesexamen eller att enbart utveckla sin yrkeskicklighet genom folkhögskolestudier och kurser. Vid Axxell studerade 2010 cirka 3 015 studerande, varav 1 549 var ungdomar. År 2010 var antalet heltidsanställda vid Axxell 345.

Åbolands yrkesinstitut med blev en del av Axxell fr.o.m. 1.1.2010

Undervisnings- och kulturministeriet har beviljat tillstånd att Axxell Utbildning Ab:s folkhögskolor förenas till Folkhögskolan Axxell fr.o.m 1.1.2011.

Jan Nybom var verkställande direktör för Axxell Utbildning Ab och Annika Bussman rektor.

Svenska studiecendralen (SSC)

Svenska studiecendralen, SSC, som under verksamhetsåret firade sitt 90-årsjubileum, har som uppgift att främja välbefinnande, delaktighet och samhällsansvar med folkbildningens medel. SSC är det finlandssvenska civil- och lokalsamhällets allmänna intressebevakare. SSC initierar nya projekt, erbjuder flexibla lärmiljöer och utvecklar tvärssektoriella och mångprofessionella kompetensnätverk.

Svenska folkskolans vänner är huvudman för SSC sedan 1920. De finlandssvenska organisationerna samarbetar med SSC genom Svenska studieförbundet, som 2010 hade 56 medlemsorganisationer. SSC:s centralkansli finns på Nylandsgatan 17 B i Helsingfors. Regionkanslier finns i Vasa och Åbo.

I samband med SSC:s 90-årsjubileum förnyades SSC:s webbplats och förstasidesannonser ingick i Hufvudstadsbladet, Åbo Underrättelser och Vasabladet.

Under 2010 var verksamheten indelad i kurser, studiecirklar och regionala satsningar.

Under 2010 deltog 22 555 finlandssvenskar i SSC:s samsarbetskurser vid vilka producerades totalt 12 440 kurstimmar. Studiecirk-larnas antal var totalt 132.

De Ungas Akademis, DUA:s verksamhet är inriktad på personlig utveckling, ledarskap, gruppdynamik samt organisationsverksamhet. En del av verksamheten är riktad till vuxna med anknytning till ungdomsverksamhet både inom tredje sektorn och kommunalt. DUA erbjuder föreläsningar, utbildning, temadagar, evenemang, fortbildning, seminarier och stödmaterial. DUA samarbetar med skol- och organisationsvärlden. Centrala i verksamhetsformer 2010 har varit: Ge mig tid – kampanjen, DISA (Din inre styrka aktiveras) med i första hand högstadiesflickor som målgrupp, och tutorutbildning för gymnasieelever

som ämnar fungera som tutorer under andra läsåret. SKENE-X, är en träffpunkt för unga på nätet som förverkligades i samarbete med Nuorten Akademia.

Svenska studiecendralens ungdomsverkstäder Svenska produktionskolan, SVEPS, i Helsingfors och Resurscentret Föregångarna i Vasa har väglett finlandssvenskar till utbildning eller till nya arbetsplatser, samt skapat ett gott samsarbetsnätverk med bl.a. arbetskraftsbyråer, skolor och kommuner. SVEPS och Föregångarna har fortsatt sina satsningar på uppsökande ungdomsarbete och på nätverket ULA (Ungdom/Lärande/Arbete) för de svensk- och tvåspråkiga verkstäderna.

SSC utgav under året fyra nummer av tidningen Mentora, varav två i fyrfärg.

SSC var aktivt med i den finlandssvenska temagruppen (SveT) kring landsbygdsutveckling, med riksdagsledamot Mats Nylund som ordförande.

Svensk Byaservice, är en samsarbetsorganisation för Sydkustens landskapsförbund, Svenska Österbottens förbund för utbild-

Studiecendralens 90-årsjubileum uppmärksammades bl.a. i organisationens tidning **MENTORA**.

ning och kultur och SSC. Svensk Byaser-vice organiserade Landsbygdsriksdagen i Borgå 25-26.9.2010.

SSC:s klimatprojekt och POP-projektet avslutades under verksamhetsåret.

Projektet Hälsa3 i Österbotten, som ordnades i samarbete med Folkhälsan, inleddes på våren 2010 och avslutades i december.

Medborgarforum ordnades i samband med Svenska studieförbundets vårmöte 21.4.2010 (Österbottnisk idébytarverkstad) och höstmöte 3.12.2010 (presentation av frivilligåret). SSC medverkade på ett synligt sätt i organisationskonferensen i Tammerfors 11-12.3.2010 samt i föreningsfestivalen, som hölls 10-11.9.2010 i Helsingfors. I samband med föreningsfestivalen firades SSC:s 90-årsjubileum.

En verksamhetsledarträff ordnades i november 2010.

SSC har under verksamhetsåret varit väl representerad i de arbetsgrupper som tillsatts inom ramen för det fria bildningsarbetets utvecklingsprocess (KEHO), samt i de organ som bevakar studiecentralernas och det fria bildningsarbetets intressen (Bildningsforum, Opintokeskukset-Studiecentralerna rf, Samverkande bildningsorganisationerna, KANE, samt på nordisk nivå i Förbundet Nordisk Vuxenutbildning, FNV).

Direktionen för SSC bestod av Christoffer Grönholm, ordförande, Veronica Granö-Suomalainen (vice ordförande), Boris Björklund, Bo Lundell, Sonja Londen och Tom Sandström. Studierektor var föredragande i direktionen. Studierektor Björn Wallén blev alterneringsledig från 18.10.2010 och vikarieras till 10.10.2011 av Matts Granö.

Svenska studiecentralen avger separat berättelse över verksamheten. SSC:s bokslut fastställs av Svenska folkskolans vänner r.f.

Kvarnudden

Genom Helsingfors folkskolors lärare- och lärarinneförenings fond anordnar SFV sedan sommaren 2004 sommarläger för lågstadielever från Helsingforsskolor på Kvarnuddens lägergård i Pernå. Sommaren 2010 deltog sammanlagt 186 elever i fyra läger. Föreståndare för sommarlägren var läraren Eva Holmberg.

Kvarnudden besöktes ivrigt av olika grupper under år 2010. Antalet gäster var cirka 3 100 personer år 2009. Förutom tillfälliga besökare var vinterbadarna Kallfötterna ivrigt i vaken under vinterhalvåret.

Värdinna för Kvarnudden är Henrika Nordin, anställd på heltid 1.1.2007. Hon koordinerar den verksamhet som sker på Kvarnudden. Lägergården hyrs ut till utomstående för kurser, seminarier och liknande verksamhet.

Kultur- och utbildningshuset G18

Verksamheten i kultur- och utbildningshuset G18 vid Georgsgatan 18 i Helsingfors är synnerligen livlig och SFV har kunnat konstatera att den stora ekonomiska satsningen var lyckad.

I huset arbetar utbildningsenheterna Axxell City, kulturproducentlinjen vid Yrkeskeshögskolan Novia och Åbo Akademi utlokaliserade utbildning i vårdvetenskap och pedagogik. Andra enheter i G18 är Labbet, Konstkompaniet, läromedelsproduceran-

de Schildts Förlag och produktionsbolaget Cityportal som sänder morgontv-programmet Min Morgon från G18. Den populära festsalen hyrs ofta ut till utomstående. I G18 drivs också restaurangen Kitchen G18 sedan september 2010.

Intendent för G18 är agronomie och forstmagister Maria Oesch-Feldt och receptionist på G18 är Camilla Nordblad.

Vid sitt möte den 21 augusti 2006 beslöt styrelsen grunda ett gemensamt bolag för G18, Kvarnuddens lägergård och SFV-salen med uppgift att hyra ut utbildnings-, kurs-, mötes-, festsals- och inackorderingsutrymmen samt att sälja marknadsförings-, vaktmästar-, teknik- och övriga tjänster. Bolagets namn är Ab Svenska Rum Oy. G18:s intendent Maria Oesch-Feldt var bolagets verkställande direktör, medan värdinnan för Kvarnuddens lägergård Henrika Nordin var vice verkställande direktör.

Min Morgon/Cityportal

SFV äger produktionsbolaget Cityportal och är initiativtagare till att producera morgontv på svenska i Finland.

Den 11 januari 2010 var en historisk dag i den finlandssvenska medievärlden. Då inleddes de direktsända egna morgontv-sändningarna från kulturhuset G18.

Det hela byggdes alltså upp på rekordtid och redan under det första produktionsår-

et ingick drygt 1 200 gäster i sändningarna.

Den största delen av dem var helt nya ansikten på den finlandssvenska mediearenan. I morgonsändningarna ingick cirka 50 musikframträdanden och det gavs synlighet åt ett mångfald av kulturutövare, typ konstnärer, författare och filmmakare.

Min Morgon, tillsammans med den textade sammanfattningen på kvällen, utgör idag cirka 15 procent av FST:s totalutbud och är en av de bärande krafterna på Svenska Yles livsstilswebb.

Arne Wessberg (ordförande), Christoffer Grönholm och Björn Wallén utgör Cityportals styrelse. Cityportals vd Henrik von Pfaler är föredragande och Stina Heikkilä/Catharina Gripenberg har verkat som styrelsens sekreterare.

Sminkös **VIOLA NYGREN** förbättrar gästernas pudring. Fr.v. **JOHANNES SÖDERSTRÖM, MÅRTEN SVARTSTRÖM, MATILDA GYLLENBERG** samt onsdagspanelisterna **SAMPO SARKOLA OCH HELI ROIHA**.

Modern teknik gör att **CITYPORTAL** kan producera Min Morgon förmånligare än traditionella tv-bolag.

SFV äger 82,63 procent i Schildts Förlags Ab, medan Finlands Svenska Lärarförbund äger 17,37 procent. Förlaget ger ut skönlitteratur, faktaalitteratur och läromedel.

Erik Wahlströms bok *Flugtämjaren/Kärpäsenkesyttjä* nominerades till Finlandia 2010 och Katarina von Numers-Ekman & Christel Rönnns bok *Konrad och Kornelia/Konrad ja Kornelia* till Finlandia Juni-or 2010.

Vid SLS årshögtid 5.2.2010 premierades Fredrik Lång: *Dick, docenten och Jane* (ur Bokhandlaren Bo Carleskogs fond), samt M.A. Numminen (*Jubileumspris 2010*, ur Stiftarnas fond)

Schildts gjorde en lyckad satsning på barnböcker 2010, vilket har resulterat i att titlarna har ökat, böckerna har fått mer synlighet och Schildts första Finlandia Junior-nominering någonsin med von Numers-Ekmans & Rönnns *Konrad och Kornelia* hösten 2010. Därtill ökade antalet debutanter.

Förlagets försäljningslistor toppades av *Vem och Vad 2010* (red. Johan Lindberg), *Flugtämjaren* (Erik Wahlström), *Bataljon Sederholm*. Evakueringen av Karelen i

mars 1940 (Eric Björklund), *Kappsäck full med pengar* (Staffan Bruun) och *Med ålderns rätt* (red. Birgitta Boucht och Tomas Mikael Bäck).

Medlemmar i Schildts förlags styrelse var kanslichef Christoffer Grönholm (ordförande), fil.mag. Stig-Björn Nyberg och socialrådet Henry Olander som SFV:s representanter samt förbundsordföranden Dan Johansson som Finlands Svenska Lärarförbunds representant. Förlagschef var pol.mag. Johan Johnson.

Bolaget avger sin verksamhetsberättelse för kalenderåret 2010 till bolagsstämman i maj.

Atena Kustannus Oy

SFV är sedan december 2010 ägare till hela Jyväskylä-förlaget *Atena Kustannus Oy*. Genom *Atena* har SFV tillgång till och växelverkan med den finska kvalitetslitteraturen. *Atena Kustannus Oy* har sedan 1997 samarbete med *Schildts Förlags Ab*. Under 2010 fortsatte samarbetet mellan *Schildts förlag* och *Atena Kustannus* genom att förlagen gemensamt ger ut pocketböcker under serienamnet *ATSCHII!*. Förlaget gav ut 45

nya titlar. Som e-bok gav *Atena* ut 9 böcker. *Atenas* omsättning växte med 20 procent trots den för övrigt nedåtgående trenden i branschen.

Mirja Tervos bok *"Huimaavat korot"* fick rikligt med medial uppmärksamhet, och boken trycktes i tre tilläggsupplagor. *Gavin Pretor-Pinneys* faktabok *"Pilvibongarin taskuopas"* hörde till de mest sålda faktaböckerna under året.

Mikko Ylikankas bok *"Unileipää, kuolonvettä, spiidiä"* fick priset Årets faktabok, Statens informationspris och Årets historieverk-hedersomnämmande.

Under 2011 firar *Atena* sitt 25-årsjubileum.

SFV representerades i *Atena Kustannus Oy*:s styrelse av Christoffer Grönholm och Johan Johnson.

Bolaget avger egen årsredovisning för 2010 till sin bolagsstämma.

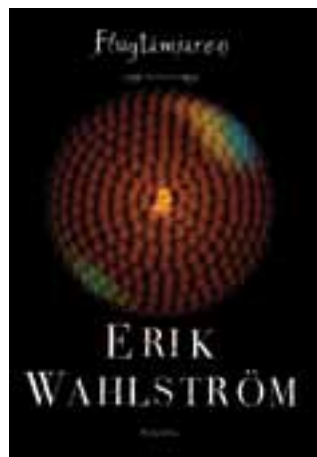
En av SFV:s ursprungliga uppgifter, inskriven redan i de äldsta stadgarna av år 1882, är att "sprida folkskrifter". Föreningen genomför numera denna viktiga bildningsuppgift – utöver utgivningen av *SFV-kalendern* – genom *Schildts Förlags Ab* och *Atena Kustannus Oy*.

Publikationsverksamhet

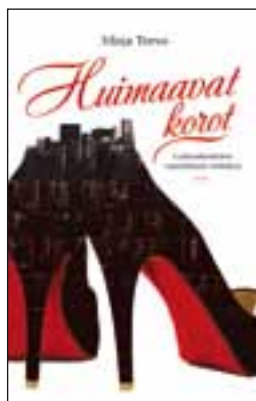
SFV-kalendern 2010 utkom i september. Chefredaktör för *SFV-kalendern* var föreningens sekreterare Christoffer Grönholm, medan Rabbe Sandelin ansvarade för redigering och ombrytning.

SFV-kalendern 2010 är den 124:e volymen i denna skriftserie, vars första årgång utkom 1886. Kalenderns tema var arkitektur men i kalendern ingick även artiklar om Göran Schildt och Albert Camus. Liksom tidigare ingick minnesrunor och föreningens årsberättelse. Kalendern distribuerades i en upplaga om 11 500 exemplar.

Svenskbygden, föreningens tidskrift för finlandssvenskt bildningsarbete, utkom under året med sin 89:e årgång. Tidskriften utkom med fem nummer i en upplaga om 10 800 exemplar. I *Svenskbygden* nr 1 ingick artiklar om Fallåker amatörteater och Topelius, i nr 2 ingick bland annat en intervju med Sveriges ambassadör Johan Møller och en artikel om Anton Tjechov 150 år, i nr 3 behandlades SFV förr och nu, intervjuer med tidigare ordförande Ann-Mari Häggman och den nyvalde ordföranden Per-Edvin Persson, nr 4 hade temat E-boken. *Svenskbygden* nr 5 var ett julnummer med juldikt av Bo Carpelan och julorato-

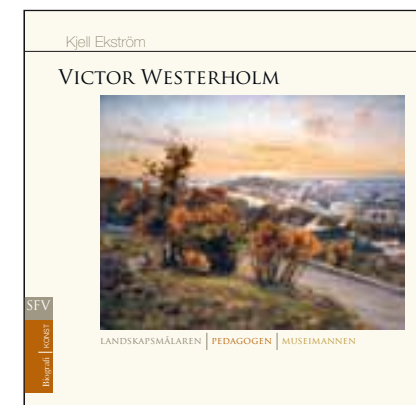
ERIK WAHLSTRÖMS *Flugtämjaren* fanns bland Schildts toppsäljare 2010.

MIRJA TERVOS bok *"Huimaavat korot"*, utgiven på SFV-ägda *Atena*, fick stor medial uppmärksamhet, och trycktes i tre tilläggsupplagor.

SFV-KALENDERN, SVENSKBYGDEN, och böcker i serien **SKRIFTER UTGIVNA AV SVENSKA FOLKSKOLANS VÄNNER** utgör SFV:s publikationsverksamhet.

rium av Solveig von Scholutz. Gustaf Widén medverkade i varje nummer som kolumnist. Publiceringen av korsord fortsatte. Chefredaktör var Christoffer Grönholm och redaktör Rabbe Sandelin som ansvarade för redigering och layout.

Svenskbygdens redaktionsråd har bestått av Ann-Mari Häggman (ordförande), Christina Flemming, Christoffer Grönholm, Mikael Reuter, Lisbet Ruth och Rabbe Sandelin.

I serien **Skrifter utgivna av Svenska folkskolans vänner** utkom som volym nr 187 "Runar Stenlund – ett liv som båtbyggare" av Sven Stenlund.

Under 2010 fortsatte arbetet med en serie populärt hållna biografier över finlandssvenska författare och kulturpersoner. Medlemmar i redaktionsrådet för biografiserien är Gustaf Widén (ordförande), Ann-Mari Häggman, Anna Friman, Bo Lönnqvist, Christoffer Grönholm och Stina Heikkilä/Rabbe Sandelin. Som första skriften i serien utkom, "Victor Westerholm, landskapsmålaren, pedagogen, museimanen" av Kjell Ekström, i juni 2010.

Belöningar och hedersbetygelser

Det av kommerserådet Ane Gyllenberg 1965 instiftade **Kulturpriset** ur Signe och Ane Gyllenbergs fond "för väl utförd gärning Finlands svenska kultur till fromma" tilldelades vid utdelningsfesten den 31 mars 2010 skådespelaren Dick Idman, Esbo. Priset storlek var 15 000 euro.

Folkbildningspriset, 7 500 euro, tilldelades utbildningsrådet Alice Lillas, Korsholm. Denna utmärkelse instiftades 1942 på initiativ av skolrådet John Österholm och bar tidigare benämningen "Priset till folkbildningens trotjänare".

Den år 1962 instiftade **Folkbildningsmedaljen** tilldelades vid utdelningsfesten: Kulturredaktören Egil Green, Borgå
Utbildningsrådet Lasse Hoffman, Esbo

SFV:s kulturpris 2010 tilldelades skådespelaren **DICK IDMAN**.

Gun Mannfolk, Lappfjärd
Intendent Susanne Procopé-Ilmonen, Mariehamn
Redaktör Bitte Westerlund, Helsingfors

Hagforsmedaljen, SFV:s 100-årsmedalj, som av styrelsen utdelas för "förtjänstfull svensk kulturgärning" tilldelades vid utdelningsfesten:

Rektor Karl-Johan Fagerudd, Larsmo
FD Maria Lassén-Seger, Åbo
Författaren Carita Nyström, Korsnäs
Redaktör Patrik Stenvall, Vasa
Läraren Leif Söderholm, Esbo
FL Sonja Vidjeskog, Åbo

Lillholmsstipendiet. Det av justitierådsmannen Walter Backman (1886–1970) till föreningen donerade sommarstället Lillholmen i Västanfjärd, ett seglartorp från 1800-talet, används av föreningen som sommarhem för kulturarbetare, som under juni–augusti får förfoga över stället som ett särskilt stipendium för vetenskaplig, konstnärlig eller litterär verksamhet. Sommaren 2010 var författaren Erik Wahlström gäst på Lillholmen.

Bejarholmsstipendiet, med rätt till tre månaders vistelse på den av fru Birgit Ekberg (1899–1997) till SFV donerade Beijarholmen i Ingå skärgård, skall enligt donatorn ges till ett lärarpar. Sommaren 2010 var Ursula Öhrman och Clas Zilliacus Beijarholmsstipendiater.

Vid utdelningsfesten 2010 utdelades för nionde året i följd **stipendier till lärare i svenska** vid finska läroanstalter. Fem lärare erhöll ett stipendium om 2 000 euro var: *Anne Ainoa, Helsingin Yliopiston Viikin normaalikoulu*

Maija-Liisa Annala, Paloheinän ala-aste, Helsingfors
Arto Heiskanen, Turun klassinen lukio, Åbo
Riitta Rauma, Niinivaaran lukio, Joensuu
Liisa Wallenius, Haaga-Helia, Borgå

Vid styrelsemötet den 17 augusti 2010 gavs Tonkarlarna i Kyrkslätt rätten att dela ut Hagforsmedaljen med stipendium om 2 000 euro åt körens mångåriga dirigent Bert Jacobson.

Topeliuspriset – det finlandssvenska publicistpriset, instiftat 1990 av SFV och Finlands svenska publicistförbund, utdelas på Topelius födelsedag den 14 januari. Med detta pris vill SFV dels lyfta fram Topelius journalistiska gärning, dels premiera dagens svenska journalistik. Chefredaktören Camilla Berggren tilldelades det tjugonde Topeliuspriset. Priset om 5 000 euro överräcktes av SFV:s ordförande och Publicistförbundets ordförande Susanna Ginman.

Det finlandssvenska publicistpriset, Topeliuspriset, gick 2010 till chefredaktör **CAMILLA BERGREN** på Östra Nyland.

Till årets prisnämnd hörde Ann-Mari Häggman (ordförande), Henry Olander och Per-Edvin Persson för SFV samt Susanna Ginman, Staffan Bruun och Stefan Holmström för Publicistförbundet. Sekreterare var Christoffer Grönholm.

Till årets **Fredrika Runeberg-stipendiat 2010** utsågs Gun Oker-Blom, som fick stipendiet för sitt förtjänstfulla arbete för att förstärka det nordiska samarbetet och kvinnans ställning i arbetslivet. Stipendiet om 8 000 euro överräcktes den 2 september i J.L. och Fredrika Runebergs hem i Borgå. I Fredrika Runeberg-kommittén är SFV, Svenska kulturfonden, Svenska kvinnoförbundet och Finlands svenska Marthaförbund representerade. SFV representerades av Lisbet Ruth och Stina Heikkilä. Lisbet Ruth var ordförande för stipendiekommittén och höll hälsningtalet vid stipendiuutdelningen.

Fredrika Runeberg-stipendiat **GUN OKER-BLOM**.

Arvid Mörne-tävlingen

Sedan 1986 utlyser SFV årligen en litterär tävling för finlandssvensk ungdom, Arvid Mörne-tävlingen. Föreningen har ansett det vara viktigt att på olika sätt främja den litterära återväxten.

SFV:s Arvid Mörne-tävling inriktas varannat år på lyrik, varannat på prosa (noveller). Arvid Mörne-tävlingen 2010 gällde dikter och samlade 139 deltagare.

Vid prisutdelningen den 6 maj tilldelades Martina Moliis-Mellberg (f.1984), Esbo första pris, (5 000 euro). Andra pris (3 000 euro) tillföll Linnea Tillema (1987), Mariehamn, och tredje pris (2 000 euro) Karoline Berg (1982), Borgå/Berlin. Maria Nyberg (1987) från Helsingfors fick ett hedersomnämmande.

Prisen överräcktes av SFV:s vice ordförande Henry Olander.

Till prisnämnden för Arvid Mörne-tävlingen hörde professor emeritus Clas Ziliacus (ordförande), fil.mag. Helen Svensson och författaren Heidi von Wright.

Solveig von Schoultz-tävlingen

Sedan 2004 anordnas Solveig von Schoultz-tävlingen, SFV:s skönlitterära tävling för personer över 30 år. Solveig von Schoultz-tävlingen följer samma koncept som Arvid Mörne-tävlingen, varför 2010 års tävling gällde dikter. Tävlingen samlade rekordmånga deltagare, 180 stycken.

Vid prisutdelningen den 3 september tilldelades Katarina Schmidt (f. 1968), Helsingfors första pris(5 000 euro), andra pris(3 000 euro) gick till Lotta Wilenius (f. 1963), Karis. Tredje pris (2 000 euro) tillföll Ulrika Gustafsson (f. 1978), Hägersten. Ett hedersomnämmande fick Aysha Andersson (f. 1927), Helsingfors.

Till prisnämnden för Solveig von Schoultz-tävlingen hörde professor emeritus Clas Ziliacus (ordförande), fil.mag. Freja Rudels och författaren Heidi von

Premierade i Arvid Mörne-tävlingen. Från vänster: Hedersomnämmande, **MARIA NYBERG** (f. 1987) Helsingfors, III pris **KAROLINE BERG** (f. 1982), Borgå/Berlin, II pris, **LINNEA TILLEMA** (född 1987), Mariehamn, I pris **MARTINA MOLIIIS-MELLBERG** (f. 1984), Esbo.

Andra pristagare **LOTTA WILENIUS** (f. 1963), första pristagare **KATARINA SCHMIDT** (f. 1968) och **AYSHA ANDERSSON** (f. 1927) som fick ett hedersomnämmande i Solveig von Schoultz-tävlingen. Tredje pristagare **ULRIKA GUSTAFSSON** (f. 1978) och hedersomnämnda **JOHANNA BOHOLM** (f. 1976) kunde inte närvara vid prisutdelningen.

Wright.

De vinnande bidragen i SFV:s skönlitterära tävlingar publicerades i en dubbelantologi, där de vinnande dikterna i Arvid Mörne-tävlingen samlades med titeln Dina lappar i hallen, medan de vinnande novellerna i Solveig von Schoultz-tävlingen fick titeln Älska skog och mark. Antologin utgavs av Schildts förlag.

2.4 Stöd till bildningsarbetet, stipendier och understöd

Vid sidan av den kulturpolitiska verksamheten och strävandena att fungera som serviceorgan för det finlandssvenska bildningsarbetet är föreningens bidrag till föreningar och organisationer en viktig del av SFV:s arbete. Inom denna sektor är föreningens samarbete med övriga finlandssvenska stiftelser och fonder av stor betydelse.

Utöver de allmänna understöden till skolor och organisationer utgör understöden till finlandssvenska ungdomar för deras yrkesutbildning en väsentlig uppgift. Till de sektorer som SFV prioriterar hör också stöd för att upprätthålla den svenska skolan och skolbiblioteken, understöd till auskulterande ämneslärare och startpengar till behöriga lärare på orter där de svenskspråkiga är i betydande minoritet.

Ur fonder för bestämda ändamål har understöd utbetalats i enlighet med gåvourkundernas bestämmelser.

I stipendier, bidrag och understöd har SFV under året utbetalat 4,06 miljoner euro. Mottagare av dessa bidrag var 349 skolor, 393 föreningar och organisationer, 432 studerande, 241 lärare, 51 organisationsanställda och 164 övriga privatpersoner. Antalet mottagare av understöd för speciella ändamål var 38

Ur Olof M. Janssons fond för åländska studerande på högskole- och institutnivå för studier med inriktning på tekniska ämnen eller språk utdelades tre stipendier om 400 euro var.

Ur Paul Janssons fond för främjande av amatörmusiken i Svenskfinland utdelades fem stipendier för sammanlagt 2300 euro.

Ur Professor Henrik Cederlöfs fond utdelades ett stipendium om 300 euro till en studerande vid Yrkeshögskolan Novia..

Ur medel som styrelsen för Gustaf Alfred

Hastigs stiftelse ställt till förfogande utdelade SFV:s styrelse sex stipendier om 600 euro var.

3. Donationer och nya fonder

Under året tillkom en ny fond. Föreningen mottog därtill gåvor och bidrag till tidigare fonder. Kapitalet för de nya fonderna och tillskotten till tidigare fonder uppgick 2010 till 269 939,37 euro.

Stiftelsen för Åbo Akademi översände 314 371 euro, beloppet utgör 2/8 av nettoavkastningen av Ellen och Hjalmar Waselius fond, vars förvaltning handhas av Stiftelsen för Åbo Akademi.

Tor-Erik Näsmans fond grundade vid styrelsemötet den 17 augusti. Styrelsen tog tacksamt emot donationen och grundade Tor-Erik Näsmans fond. Fonden blev en kapitalfond. Fondens ingångskapital var 245 000 euro.

Svensk minnesfonds och Svensk hyllningsfonds adresstjänst har under året anlits av en trogen kundkrets.

Testamenten till förmån för SFV

Också under 2010 har flera personer vid uppgörandet av sina testamenten ihågkommit Svenska folkskolans vänner. I många fall överlämnar testamentsgivarna sina testamenten till förvaring i SFV:s depå. SFV ställer avgiftsfritt sakkunnig hjälp till förfogande vid upprättande av testamenten.

Övriga gåvor

Många gåvor utöver de nämnda har under året överlämnats till föreningen, bland annat gåvor till arkivet och boksamlingen.

För alla dessa gåvor och bidrag uttalar styrelsen ett varmt tack.

Slutord

Svenska folkskolans vänner har hela det svenska bildningsfältet i Finland som sitt verksamhetsområde. Genom sin stora medlemskår och sin vittomspännande verksamhet är föreningen en folkrörelse. Att främja modersmål, kunskap och bildning har också under 2010 varit de viktigaste målen. Föreningen har aktivt verkat för att varje finlandssvensk på sitt modersmål skall kun-

na stärka sin personliga kompetens. Varje nytt år medför nya krav och nya utmaningar. Svenska folkskolans vänner vill verka som en flexibel och välfungerande folkbildningsorganisation som är beredd att möta framtiden. Nya genomtänkta lösningar eftersträvas, men den övergripande målsättningen att främja bildningsarbetet bland Finlands svenska befolkning förändras inte.

Helsingfors den 23 mars 2011

PER-EDVIN PERSSON
ordförande

VERONICA FELLMAN

WIVAN NYGÅRD-FAGERUDD

LISBET RUTH

GUSTAV WIKSTRÖM

/CHRISTOFFER GRÖNHOLM
sekreterare

HENRY OLANDER
vice ordförande

STIG-BJÖRN NYBERG

MIKAEL REUTER

GUSTAF WIDÉN

SVENSKA FOLKSKOLANS VÄNNER – FONDREDOVISNING

KAPITALFONDER

<i>Namn</i>	1.1.2011
Hanna Agnisbäcks fond	51 620,41
Dir.cant. Emil Ahlsgögs fond.....	298 302,82
Gerda Ahlströms minnesfond	54 010,53
Arthur och Aina Alléns fond.....	1 659,85
Agnes Anderssons fond.....	15 336,72
Dagny och Waldemar Appelgrens fond.....	149 617,23
Arbetets Vänner i Wiborg fond.....	83 661,55
Elin och Hans Arppes fond.....	66 392,86
Charlotte Askolins fond.....	7 070,79
Anna Elisabet Backmans fond	19 287,12
Justitierådman Walter Backmans fond	150 711,69
Birger och Rakel Berglunds fond	350 666,59
Edith och Henrik Bergströms fond.....	244 719,66
Jan-Henrik Björcks fond	88 230,38
Björkbacka skolas fond.....	37 246,39
Heinrich Otto Blanketts fond	106 892,51
Frans Otto och Selma Catarina Blomqvists fond.....	1 659,85
Johanna Alina Blomqvists fond.....	2 921,26
Nils Johan Blomqvists fond	10 355,00
Ninno och Tage Blåfields fond.....	13 544,17
Göran von Bonsdorffs fond	22 520,00
Henrik Borgströms fond	12 017,03
Hembygdsrådet Helmer W:son Bäckmans fond för den svenska saken	236 263,18
Gunnar Bäcks minnesfond	13 663,13
Signe och Anders Bäcks minnesfond	10 625,08
Signe Böckermans fond.....	22 057,02
Friherre Bengt Carpelans fond.....	109 083,33
Tor Carpelans fond.....	25 362,07
Brita Cavonius fond	122 573,59
Edvin Cavonius premiegåva	16 432,30
Tandläkare Walborg Cederbergs fond.....	24 631,79
Professor Henrik Cederlöfs fond.....	12 760,60
Signe och Åke Dalbergs fond.....	8 896,64
Sylvia Dahlmans fond	526 627,85
Olivia Dahls testamente.....	5 610,24
Birgit och Ivar Ekbergs fond till förmån för finlandssvenskt bildningsarbete.....	769 692,02
Hugo Ekhammars fond.....	17 195,70
Greta och John Ekholms minnesfond	85 005,36
Gabriella och Evert Ekroths fond	488 306,27
Elementarkursfonden.....	8 996,20
Ebba M. Enboms fond.....	1 659,85

Hulda Rosalie Engbergs fond.....	293 389,88
Märta Engbloms fond	24 366,23
Nils Göran Engströms fond	10 000,00
Östen Engströms fond	39 810,92
Thure Ertmans fond	23 602,65
Fastighetsrådet Henrik Estlanders fond	20 000,00
Hedvig Falckens fond.....	18 025,71
Fallåker Teaters fond	70 706,00
Ax. Tor Federleys fond	7 070,79
Viktor Federleys fond.....	45 047,45
Femte februari-fonden	12 614,60
Erik och Sylvi Feldts fond	460 266,38
Finlands Svenska Lokomotivmannafond	2 832,35
Karl Evert Finnbergs minnesfond	796,15
K. Fr. Forsius fond	3 585,26
Elna Forsmans stipendiefond	6 639,22
Bo Fredrikssons minnesfond	242 746,67
Irene Frelanders fond.....	7 635,23
Ivar och Aina Friemanns fond.....	41 445,71
Tekla Frostells minnesfond.....	15 535,86
Föreningen Svensk-Finlands Vänner understödsfond	68 027,36
Försäkringsbolaget Svensk-Finlands fond.....	28 172,49
Familjen Gahmbergs barnträdgårdsfond	93 481,04
Karl Knut Galetskis fond	180 190,15
General G. E. Galindos testamente	72 069,37
Carl Jacob och Nanna Gardbergs fond.....	43 571,85
A. G. Geitlins fond.....	8 996,20
Florentin Granholms fond	1 659,85
Rolf Grönbloms bildningsfond.....	63 070,47
Frans Bruno Gröndahls fond.....	225 669,18
Maria och Frans Bruno Gröndahls minnesfond.....	3 286,39
Ernfrid Grönholms fond	186 405,99
Ester Adèle Grönlunds fond	328 976,43
Edmund Wilhelm Guerillots fond.....	279 679,70
Filosofie doktor K. J. Hagfors stipendiefond	28 748,03
Viva och Ragnar Hanssons fond	26 980,00
Otto Hartmans fond	5 643,38
Ester och Artur Heikkiläs fond	5 178,67
Skolföreståndare Georg Helmers fond	38 275,54
Helsingfors folkskolors lärare- och lärarinneförenings fond.....	1 700 000,00
Gust. Ad. Helsingius minnesfond	7 668,36
Adèle och Martha Henrikssons fond	397 958,53
Vilhelmina Hisingers donationsfond.....	72 102,67

Edit Holmbergs fond.....	15 469,59	Johan Alfred och Charlotta Wilhelmina Lindebergs fond.....	5 676,51	Karl-Edvard och Gunvor Nysténs fond.....	54 354,58	Anders Gustaf Sundbergs fond.....	1 659,85
Mårten Holmbergs fond.....	4 547,97	Astrid och Helmer Lindells fond.....	47 238,44	Stig och Maire Nyströms fond.....	62 850,00	Jarl Sundborgs minnesfond.....	3 319,69
Elin och Karl Holmqvists fond.....	98 327,71	Tulluppsyningsman Lindéns fond.....	25 229,20	Tor-Erik Näsmans fond.....	245 553,19	Anna Sundholms fond.....	70 841,09
Lärarinnan Maj Holmqvists fond.....	65 496,58	Målarmästare C. A. och hans hustru Ulrika Charlotta Lindfors testamentsfond.....	70 841,09	Axel Immanuel Olins fond.....	2 821,69	Svenska Bildningens vänner i Brahestad fond.....	12 747,46
Ann-Mari Holmströms fond.....	120 000,00	Henry och Ulla Lindfors fond.....	504 563,78	Hjördis och Hugo Olins fond.....	728 242,45	Svenska Kamratförbundets vid Statsjärnvägarna rf:s hyllningsfond.....	310,15
Hanna Holmströms fond.....	113 332,59	Anna och Evert Lindqvists fond.....	326 918,14	Bröderna Paqvalins fond.....	1 659,85	Svenska Kamratförbundets vid Statsjärnvägarnas studiefond.....	761,60
Konsul Victor Hovings fond.....	2 821,69	Göta och Erik W. Lindroos fond.....	265 581,85	S:t Petersburger-Liedertafel-fonden.....	2 522,99	Svenska kamratförbundets Vilohemsfond.....	1 643,65
Lennart Häggbloms fond.....	7 037,66	Emil Arthur Lindroths fond.....	113 332,59	Publikationsfonden.....	47 979,32	Svenska Skolfonden.....	526 162,97
Paul Häggbloms stipendiefond.....	4 761,54	Maj-Lis, Åke och Maj-Britt Lindströms fond.....	50 000,00	Emil och Bertha Randéns fond.....	18 025,71	Svenska Studieandelskassans fond.....	24 152,79
Marianne Häggströms fond.....	210 000,00	Svea Lindström-Siréns och Sven Siréns fond.....	250 054,99	Åke och Wivan von Reehausens fond.....	284 592,81	Svensk-Finlands Musikfond.....	1 659,84
Elin och Gertrud Janssons fond.....	1 659,85	Lovisa svenska köpmannaförenings fond.....	50 429,00	Maria Renfors fond.....	253 188,93	Syfoeningens Utbildningsfond.....	84 949,53
Hilding Janssons minnesfond.....	2 987,69	Selma Lundells fond.....	1 659,85	Riihimäki svenska folkskolas fond.....	1 659,85	Kanslirådet Carl Synnerbergs fond.....	180 190,14
Frank Jernströms minnesfond.....	7 105,00	G. A. Lundenius fond.....	70 841,09	Överstelöjtnant Nils Roos fond.....	259 496,31	Eva och Bjarne Takolanders fond.....	72 102,66
Lärare Artur Johanssons gåva.....	2 423,42	Sofia Lundqvists fond.....	18 058,84	Johan Rosbergs och fru Lycka Rosbergs fond.....	21 710,37	Nina Tallbergs fond.....	6 606,08
Oskar Johanssons fond.....	12 282,60	Sofia och Jakob Lundqvists fond.....	558 496,27	Joel Rundts fond.....	7 303,22	Inga Tallqvists fond.....	222 099,20
Sanny Johanssons fond.....	23 602,65	Svenska folkskolans i Lönnhammar fond.....	1 659,85	Johan Sigfrid Rönnbergs fond.....	10 390,48	Rosa Tammeländers minnesfond.....	3 817,52
Johan Johnsons fond för kulturverksamhet.....	20 010,56	Kommerserådet Otto Malms donationsfond.....	31 005,44	Johan Helmer Sandelins och Linnéa Backlunds fond.....	1 518 005,19	Josef Emil Teirs fond.....	338 835,76
Ebba och Jaakko Juvas fond.....	134 544,96	Anna och Oskar Malmbergs minnesfond.....	70 841,09	Ellen och Olga Sandholms minne.....	405 626,90	Rusthållaren Frans Tennbergs fond.....	94 443,73
Elsa Karlssons och Inga Wiks fond.....	29 445,16	Alfred, Olga och Agda Malmgrens fond.....	142 462,41	Karin Sandholms fond.....	31 702,58	Mathilda Thölgrens fond.....	61 977,76
Karl-Erik Karlssons fond.....	3 442,54	Fru Anna Malmqvists fond.....	4 249,10	Håkan Sandströms fond.....	13 490,00	Johan Fredrik Timpers fond.....	22 673,08
Kasaböle privata svenska folkskolas fond.....	92 069,65	Ebba och Ragnar Mannils fond.....	86 931,57	Tom Sandströms fond.....	20 035,00	Karl Emil Tolländers fond.....	90 255,12
Sigrid och Jacob Kaustells fond.....	5 875,81	Ethel och Birger Marnils fond.....	149 383,84	Estrid Schildts minne.....	9 029,51	Vera Torkells minnesfond.....	26 590,34
Eva och Henrik Kihlmans fond.....	2 093 910,43	Gösta Masalins gåva.....	1 659,85	Auda Schulmans fond.....	569 792,63	Nikolaj August och Mathilda Maria Turdéns fond.....	17 295,27
Lennart Kihlmans donationsfond.....	14 141,75	Lektor Signe Mattssons fond.....	55 637,24	Astrid och Valter Siemssens fond.....	53 545,82	Sigrid Vaenerbergs fond.....	8 597,93
Agnes och J. R. Korkmans fond.....	30 640,31	Irina Matvejews fond.....	5 794,12	Wolter Simbergs fond.....	3 817,53	Ina och Emil Wahlroos fond.....	519,50
Helena Korvelas fond.....	52 685,05	Runar Meinanders fond.....	21 544,54	Helmer och Anne-Marie Sippels minnesfond.....	14 000,03	Elsa Wasastjernas fond.....	9 460,91
Ilmari och Nanny Kriegs minne.....	142 744,63	Ulla och Ragnar Meinanders fond.....	11 584,37	Sigward W. Sippels fond.....	14 000,03	Bröderna Oskar, Karl, Herman, Anton och Hjalmar Waselius fond.....	6 125 346,61
Ethel och Ragnar Krogius fond.....	24 034,22	Minnet av 1918 års frihetskamp.....	38 275,54	Stig Sige Sippels minnesfond.....	14 000,03	Aug. och Matilda Weckströms fond.....	108 120,62
Mimmi Krojers' fond.....	19 818,26	Kollegan A. W. E. Modeens fond.....	1 659,85	Waldemar och Hjördis Maria Sippels minnesfond.....	14 000,03	Leif Westerbergs minnesfond.....	9 427,77
Vaktmästare K. J. Kymländers folkskolefond.....	3 020,82	Referendarierådet Karl Modeens fond.....	188 920,79	Matilda och Johan Viktor Siréns fond.....	167 489,02	Christel och Hilding Westerholms fond.....	4 182,67
Kamrer Henrik Kählmans fond.....	4 713,97	Systrarna Aina och Alma Nordbergs fond.....	2 821,69	J. F. Skipparis fond.....	56 666,21	William Magnus Wickbergs fond.....	1 147 886,79
Ebba Kählmans fond.....	11 552,32	Valter och Ingrid Nordlings fond.....	228 291,73	Kanslirådet Kaj Snellmans fond.....	74 426,35	Einar och Ruth Wickströms fond.....	25 228,19
Nils Källströms fond.....	34 847,86	Gustaf Viktor och Emilia Sofia Nordlunds fond.....	276 094,44	Bergsrådet Seth Sohlbergs donationsfond.....	576 621,54	Lilly Wickströms minnesfond.....	4 713,97
Agnes och Robert Lagus fond.....	34 159,14	Anna och J. A. Nordströms fond.....	10 622,92	Evelina och Viktor Spjuts understödsfond.....	4 249,10	Arkitekt Marita Wickströms fond.....	421 666,32
Nanna Medea Lagus fond.....	47 437,74	Else-Maj Nordströms fond.....	233 035,63	Anna Stenbergs fond.....	4 514,67	Justitierådman Tor Wickströms fond.....	3 186,82
Lappfjärds folkhögskolas stipendiefond.....	14 220,00	Mathilda Nordströms fond.....	3 618,40	Anna-Lisa Stenbergs fond.....	6 041,81	Nanny Widerholms fond.....	2 821,69
Georg Lauréns fond för kulturändamål i Österbotten.....	19 818,26	Vilhelmina Nordströms fond.....	48 665,85	Ellen Stenbäcks fond.....	6 705,65	Ruth och Paul G. Wiklunds gåva.....	2 052,57
Lars Algot Laurens fond.....	2 821,69	Hilma Nybergs fond.....	1 659,85	Josef och Emma Stenbäcks minnesfond.....	1 659,85	Viks Småskolefond.....	7 435,92
Frans Robert Leschs fond.....	8 996,20	Gerda Maria Nyholms fond.....	51 421,27	Irene och Halvdan Stenholms fond.....	3 126 426,24	Birger Rudolf Wikströms fond.....	78 310,32
Jenny Lesches minne.....	1 346 666,06	Vilhelm Nyholms fond.....	28 847,59	Agda Maria och Gigge Strandviks fond.....	28 914,03	Elin Wilhelmssons fond.....	119 507,11
Oskar Jakob Less' fond.....	37 777,53	Ernst Einar Nylunds fond.....	693,60	Adhemar Strengs fond.....	2 854,82	Ane Winqvists fond.....	2 821,69
Ebba och Gerda Linds fond.....	132 785,55	Nina Nylunds fond.....	46 475,03	Harry Waldemar Strömmers fond.....	174 281,21	Hanna Winqvists fond.....	33 030,43
Edit Lindbergs fond.....	162 928,02	Nyländska fonden.....	6 705,48	Ester och Georg Ströms fond.....	23 071,52	Lantbrukare Janne Winkvists fond.....	2 821,69
Gustaf Evert och Irene Lovisa Lindbergs minnesfond.....	5 676,51	Kerttu och Arvid Nymans fond.....	33 196,43	Karin Ströms fond.....	18 589,98	Västra Nylands musikfond.....	3 618,40
Edit Matilda Lindbloms minnesfond.....	3 000,82	Johan och Sofia Nyqvists fond.....	57 230,65	Vivi Strömstens minne.....	25 389,40	Robert Ådahls fond.....	3 618,40
Anna Sofia Lindbäcks fond.....	76 019,77	A. J. Nysteds fond.....	1 659,85	Axel Stälströms fond.....	7 070,79		
Alice Lindebergs fond.....	108 452,62			Ständiga medlemmars fond.....	57 529,35		

Alexandra Åhmans fond.....	7 801,23
Viktor Öbergs fond.....	15 038,02
Östsvensk samling i Grankulla.....	1 973,18
TOTALT	38 177 684,34

RÄNTEFONDER

<i>Namn</i>	1.1.2011
Handlanden K. G. Adolfssons fond.....	19 241,37
Bröderna Antells folkhögskolefond.....	2 962,97
Johan Askolins donationsfond.....	21 576,83
Aurorafonden	3 799,53
Läraren Gustaf Knut Backmans fond.....	137 408,69
Dagmar och Oskar Bergenströms minnesfond.....	107 326,60
Elin Bergstadi fond	1 742,93
Emil Björkells livräntefond.....	34 857,62
Syskonen Björkells fond	49 602,32
Kerstin Björklunds minnesfond.....	24 400,37
Napoleon Björkströms skolfond.....	5 333,24
Greta Blomfeldt-Lindroos och Eric Lindroos fond.....	22 489,60
Nadine von Bonsdorffs minne.....	1 742,93
Gösta och Gertrud Branders gåva.....	297 544,62
Karl Theodor Brobergs fond.....	8 880,31
Dipl.ing. Lennart Bromans fond.....	9 421,44
Ernst Mathias Calonius fond.....	4 619,41
Alfhild och Maria Castréns fond.....	117 365,57
Maria Castréns fond.....	98 612,28
Margit och Gösta Cavonius fond.....	30 988,46
Professor Johannes Cederlöfs fond.....	40 147,43
Rafael och Viking Collianders fond.....	17 428,81
Carl Magnus Creutz stipendiefond.....	1 742,93
Anders Edvard Dahls fond	148 772,31
Ninni och John Dahls gåva.....	471 402,70
Axel Damstens fond.....	59 013,95
Jur.lic. Georg C Ehrnrooths fond.....	72 000,00
Eva och Caj Ehrstedts stipendiefond	30 457,16
Lärare Harry Ekholms minnesfond	6 483,48
Johan Henrik Eklunds stipendiefond.....	2 962,97
Alina och Emil Erftunds gåva	125 731,41
Fallåkers fond	428 879,21
Ida Federleys fond.....	302 738,44
Irene och Rosa Frelanders minnesfond.....	44 803,81
Kronofogden F. B. Fröbergs biblioteksfond	9 481,26
Föreningen Gabelsbergers fond.....	9 000,00
Eva Gardbergs fond.....	69 715,24
Stipendiefonden Gerkmans kamratskapspris	12 200,18
Vilhelm Grefbergs stipendiefond	20 321,98

Vivi och Åke Gulins fond.....	1 666 612,85
Ole Gustafssons stipendiefond.....	14 100,30
Signe och Ane Gyllenbergs fond*	740 031,19
Makarna Heikels idrottsfond.....	47 301,85
Eini Henrikssons fond.....	150 592,92
Ola-Hillevi och Rolf Herlers stipendiefond.....	6 971,56
Hertonäs-Degerö svenska småskoleförenings fond.....	4 498,52
Anna och John Holmströms fond	30 282,65
Theodor Holmströms folkhögskolefond.....	338 118,95
Ester och Evert Huldéns minnesfond	10 669,19
Anna och Johan Höglunds minnesfond	10 732,97
Kerstin Inbergs minnesfond	432 996,63
Mårten Ingmans fond	2 997,78
Ingå Gillets minnesfond.....	45 017,52
Professor Jan-Magnus Janssons fond.....	85 988,00
Olof M Janssons fond.....	123 745,03
Paul Janssons fond.....	12 873,11
Tove Janssons fond	100 000,00
Fingal Juslins minnesfond	3 311,45
Walfrid Juslins minnesfond	1 742,93
Kamratförbundet för Östra Nylands folkh.sk st.fond...	51 000,00
Ester och Naema Kantzens fond.....	20 252,35
Konstitutionella arbetarföreningens i Helsingfors bildningsfond.....	18 997,33
Beda och Felix Kreanders minnesfond	5 228,63
Kristinestads kulturfond	3 206,84
Kristinestads stads stipendiefond.....	42 500,00
Kvinnliga teologiestuderandes fond.....	2 522,82
Kyrkoby gamla syförenings i Kyrkslätt fond.....	3 555,49
Alina Lagus fond	1 742,93
Carl Alexander Laurells biblioteksfond.....	2 962,97
Lars E. Lindfors stipendiefond.....	1 917,17
Roger Lindholms stipendiefond.....	2 753,74
Essi och Boris Lindstedts fond.....	9 239,15
Bonden Adolf Adrian Långstedts fond.....	27 027,40
Aina och E. V. Malmbergs fond	14 884,13
Folkskolläraren Maria Mangs fond	1 742,93
Henrik Wilhelm Mangströms fond	4 660,42
Marthaförbundets fond.....	35 310,72
Mataskärsfonden - Edvin Bergroths donation för nyländska bildningssträvanden.....	535 726,82
Björn-Erik Mattssons minnesfond.....	10 647,25

General C. O. Melåns biblioteksfond.....	10 422,44
Ellen Emilia Melårts fond.....	22 308,95
Ernst och Elsa Montells samt Aune Josefssons minnesfond	27 642,02
Professor Anders Myhrmans fond.....	61 273,20
Petrus Nordmans minnesfond	43 920,60
Nordsjö-Botby skoldistriks fond	53 731,38
Hovrådinnan Augusta Nummelins fond	9 097,79
Nybro folkskolas i Mörskom fond.....	7 320,04
Gustil och Artur Nygréns fond	12 409,24
Nylands svenska ungdomsförbunds Finns-fond.....	52 147,00
Adèle Ohlströms fond	92 268,06
Carl Alexander Palins fond för Estlands svenskar	101 770,97
Elin Palmros fond.....	54 552,26
Frans Palmros fond.....	34 508,97
Hedvig Palmros fond.....	31 755,23
Eugenia Paulus fond för unga finlandssvenska kvinnliga författare.....	137 861,82
Pernå kommuns stipendiefond	71 060,00
Eine Pihls fond.....	167 072,67
Einar Pontåns fond.....	25 550,61
Fredrik och Wini Rosbergs fond.....	27 014,68
Ida Rosqvists folkhögskolefond.....	1 855,33
Olga och Robert Rosteds fond.....	10 300,50
S. Salovius fond	4 659,88
Holger Schildts stipendiefond	73 410,16
Alida Skogs minne	2 105,81
Småskolefonden	5 883,75
Solvalla barnträdgårdsfond	5 786,34
Sottungsby-Westersundom småskoleförenings fond ...	70 970,09
Karl Gustaf Strandbergs fond	3 298,24
Stina Maria Strömbergs minnesfond.....	2 962,97
Edla och Reinhold Ståhlbergs fond.....	5 437,85
Börje Saxbergs fond.....	40 000,00
Svenska Bildningens Vänner i Sockenbacka fond.....	182 967,61
Svenska Brevinstitutets fond.....	91 466,48
Svenska Dagens skolgåva.....	1 742,93
SFV:s jubileumsfond 1972	1 310 019,27
SFV:s 100-årsfond.....	223 099,60
SFV:s 125-årsfond.....	178 850,00
SFV:s studiefond.....	164 527,99
Karl-Gunnar Skogbergs fond.....	10 000,00
Stroke och afasifonden	30 635,00
Erik Wilhelm och Else Maria Svarvars fond.....	194 411,37
Svenska Förbundets fond.....	2 788,56
Svenska Kamratförbundet vid Statsjärnvägarnas fond.....	250 000,00
Svenska Småskoleseminariets i Helsingfors bostadsfond	94 932,93

Svensk Hyllningsfond.....	258 884,70
Svensk Minnesfond.....	965 194,52
Janne Söderströms skolfond	18 927,70
Mårten Thors stipendiefond	15 814,00
Ingrid Wasastjernas fond.....	14 884,13
Selma Wasastjernas fond	144 730,74
Ellen och Hjalmar Waselius fond.....	124 937,78
Martin Wegelius och Richard Faltns fond	6 518,46
Gustaf Wiklunds minnesfond	2 509,70
Eric och Johannes Åkessons fond.....	146 827,13
TOTALT	13 202 694,30

LEGATFONDER

<i>Namn</i>	1.1.2011
Fru Maria Lovisa Blanketts gåva.....	1 344 106,27
Elina och Karl Bruhns fond	114 042,85
Svenska föreningens i Östermyra fond.....	939 182,24
Pär Österbergs fond för Barösunds framtid.....	210 632,99
TOTALT	2 607 964,35

STÖD DET FINLANDSSVENSKA BILDNINGSPÅRBEDET!

Svenska folkskolans vänner tar emot donationer och testamenten och ställer avgiftsfritt sakkunnig hjälp till förfogande.

Donationer till SFV är skattefria, vilket innebär att din donation oavkortat går till det svenska bildningsarbetet.

Närmare information ger SFV:s kansli
09-6844 570.

Lyckönska med en hyllningsadress
från **Svensk Hyllningsfond**

Hedra minnen med en värdig hyllningsgård
– en minnesadress från **Svensk Minnesfond**

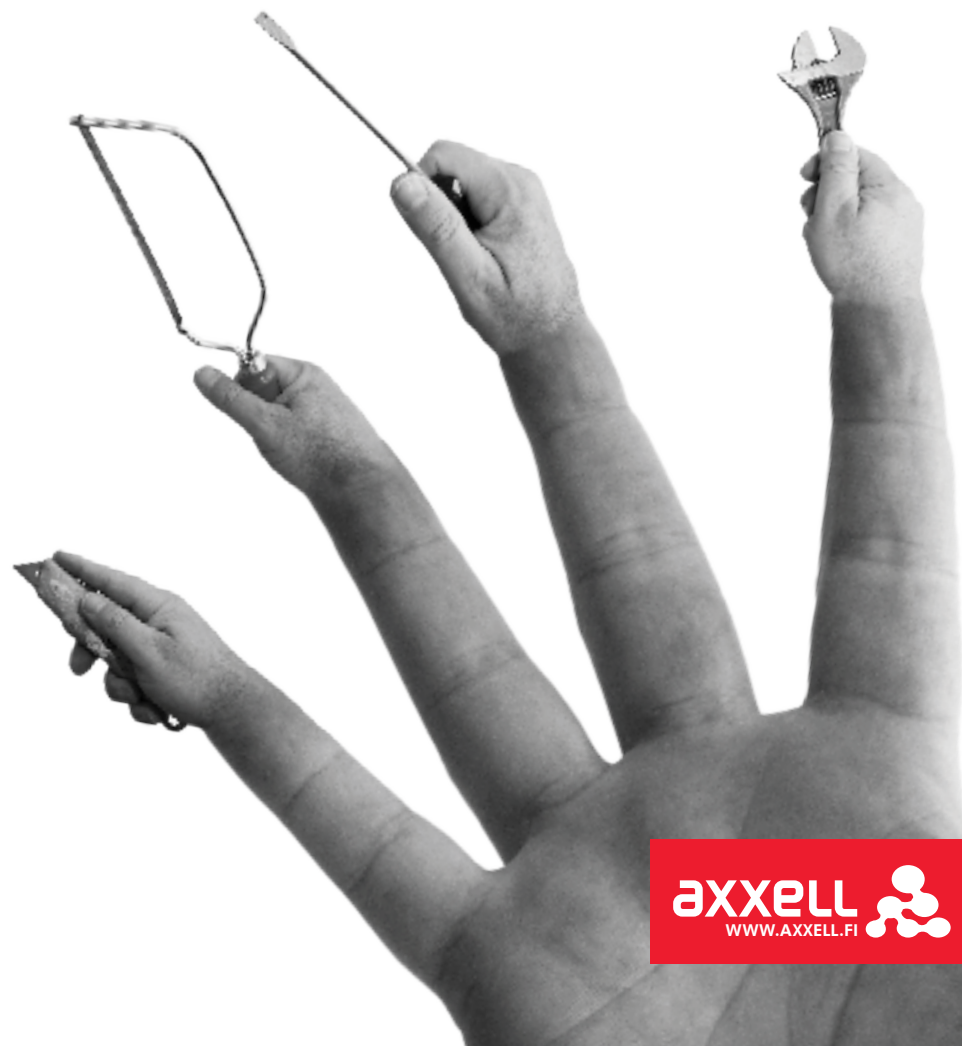

*Adresserna förmedlas av Svenska folkskolans vänner
SFV, Annegatan 12, 00120 Helsingfors
Tel: 09-684 4570*

YRKESKUNSKAP UT I FINGERSPETSARNA

Axxell erbjuder yrkesutbildning för ungdomar och vuxna samt folkhögskoleutbildning på nio orter från Kristinestad i nordväst till Lovisa i sydost.

Besök vår webbsida www.axxell.fi för mera information.

Höstnyheter

Visste du

att Studiecentralen bl.a.

- förmedlar statsbidrag för kurser som finlandssvenska eller tvåspråkiga organisationer ordnar?
- arrangerar kurser och seminarier med aktuella teman?
- upprätthåller Föreningsresursen, en webbplats för föreningskunskap?

I över 90 år har vi sysslat med folkbildande verksamhet i hela Svenskfinland och finns idag i Åbo, Vasa och Helsingfors.

På webbplatsen www.studiecentralen.fi kan du följa med nyheter och aktuella föreläsningar och kurser.

Information om Studiecentralens underenheter hittar du på.

De Ungas Akademi: www.dua.fi

Resurscentret Föregångarna: www.foregangarna.fi

Svenska produktionsskolan: www.sveps.fi

Svensk Byaservice: www.bya.net

Frivilligt på svenska!

festsalar mötes-salar konferens-er

Festsalen G18

Vår över hundra år gamla och pietetsfullt renoverade festsal på Georgsgatan 18 i Helsingfors erbjuder magnifika och ändamålsenliga ramar för olika evenemang. Sittande bord för 150 personer. Panorambild på www.g18.fi

SFV-salen

Det eleganta utrymmet på Nylandsgatan 17 D är en enhetlig och ljus vindsvåning som lämpar sig utmärkt för möten och seminarier för 10-80 personer.

Valfri catering och egna drycker kan användas i båda salarna.

Närmare information:

Satu Torstila

0400 977686

satu.torstila@satumainen.com

Bokningar:

Camilla Nordblad

09-678251

camilla.nordblad@g18.fi (vard. 9-16)

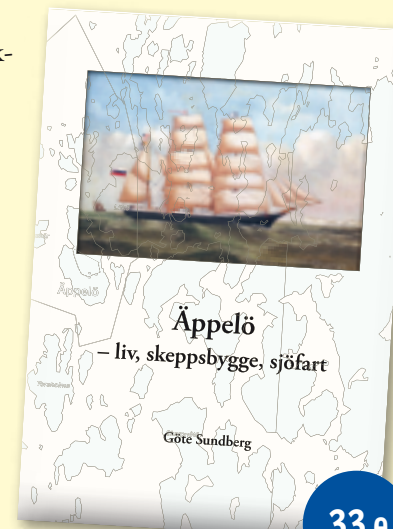
Äppelö

– liv, skeppsbygge, sjöfart

Under andra hälften av 1800-talet utvecklades fartygsbyggandet och sjöfarten på Åland enormt. Det var främst bönderna som tog initiativet. Från 1850 till 1920 byggde de närmare 300 fartyg av olika typer.

Ofta anlätades självlärda skeppsbyggmästare för att göra ritningar och ansvara för byggandet. En sådan var bonden **Johan August Henriksson** från Norrgårds på Äppelö i Hammarlands norra skärgård. Han byggde femton fartyg av olika typer, från galeaser och skonertskepp till stora barkskepp.

Boken beskriver livet i byn Äppelö och alla de fartyg Henriksson byggde. Vi får följa dem från rederibildning, byggande och seglation, tills de togs ur trafik, antingen genom förlisning, försäljning eller på grund av ålder.

33 e

208 sidor,
rikt illustrerad

*Fråga efter boken i bokhandeln.
Bokens säljs via Schildts förlag*

*Fler böcker i SFV:s skriftserie:
sfv.fi/publikationer*

SKRIFTER UTGIVNA AV
SVENSKA FOLKSKOLANS VÄNNER

Marianne Blomqvist: Våra fyrfota vänner har också namn

Den här boken handlar om *Brunte* och *Freja*, *Pavarotti* och *Rödsid*, *Boy* och *Bella*, *Spismatt* och *Fjollan*.

Alla är eller har varit namn på hästar, kor, tjurar, hundar respektive katter i Svenskfinland. Från Karleby i norr till Hangö i söder, från Pyttis i öster till Åland i väster.

Boken beskriver namn på de fyra vanligaste arterna av husdjur i vår närmiljö. Tidsmässigt omfattar den namn från början av 1700-talet fram till våra dagar. Sammanlagt ingår här cirka 1 300 olika namn: gamla och nya, inhemska och utländska.

Kanske du här hittar något lämpligt namn för din fyrfota vän?

Över 40 bilder
130 sidor

18 e

Fler böcker i SFV:s skriftserie:

sfv.fi/publikationer

Beställ: sfv@sfv.fi eller tel: 09-6844 570

Kansli: Annegatan 12, Helsingfors

PERFEKT GÅVA!

SKRIFTER UTGIVNA AV
SVENSKA FOLKSKOLANS VÄNNER

Kultur- och utbildningshuset G18

GALLERIET G18

- 21.9 – 7.10 Skiftande landskap – tolkningar i akvarell;
Marita Kulvik, Karin Lipkin-Forsén och Kaj Smeds
- 12.10 – 28.10 40 års väg till en "Flygplats för gula ellipser" och andra
Krokvägar;
Matts Roos
- 1.11 – 11.11 Retrospektiv utställning;
Leopold Nyholm
- 16.11 – 25.11 BioFoto Finland x 4;
Hans G Hästbacka, Janne Gröning, Håkan Eklund och
Roger Sjölund
- 28, 29, 30.11 och 7, 13, 15.12 I love – quote!; Liisa Penttis dansperformance
- 16.12 – 21.12 Bildkonstlinjens utställning; Axxell City

Närmare uplysningar: Maria Oesch-Feldt tfn 09-678250

Galleriet G18 på Georgsgatan 18 i Helsingfors har öppet vardagar kl. 9-19.

GEORGSGATAN 18
YRJÖNKATU 18
WWW.G18.FI

G18

